Yeni Ümit

FİYATI: 5.00 YTL

Dinî İlimler ve Kültür Dergisi YIL: 19 SAYI:78 EKİM-KASIM-ARALIK 2007
www.yeniumit.com.tr 106702 - 2007/4

Günahlarımızla çarpıldık inmiyor rahmet,
Yağan yağmurlarda da bir nikmet edası var,
Kurudu her yan ey Rab bize eyle inâyet
Oluversin şu çemenzar kocaman bir bahar…

BİR KERE DAHA BAYRAM

Ramazan gelirken bin nazla ve dolu dolu düşüncelerle gelir. Gece-gündüz hep gufranla tüllenir durur. Miadı dolunca da kendini duyura duyura gider. Ne var ki Ramazanlaşan ruhlara tam bir boşluk yaşatmamak için de bizi, hayrı, bereketi, neşesi sıkıştırılmış bir gün diyebileceğimiz bayrama emanet eder. Ramazandan sonra bayramın gelişi sürpriz olmasa da, yine de o alışılmışın çok çok üstünde bir canlılık ve ülfetlerin eskitemediği bir eda ile ufukta belirir; bir dolunay gibi yükselir ve gözlerimize, gönüllerimize kâse kâse heyecan sunar. Ramazanla sıcak alâka kurabilmiş hemen herkes bayramı, ilâhî ihsanların bir tevzi zamanı füsunuyla duyar, onu olabildiğine tılsımlı bulur ve onun bu semavî cazibe ve büyüsüyle muvakkaten dahi olsa, Ramazanın ayrılış şokunu oldukça hafif hisseder ve koca bir gufran ayının vedasıyla engin bir ihsan gününün şölenini iç içe yaşar.

Bizler, bayramı hemen her zaman süratle doğan, bir hamlede gelip tepemize yükselen ve âdeta göz açıp-kapama sürati içinde de ömrünü tamamlayıp guruba yaslanan bir bedir gibi duyarız. Çarçabuk gelir, çarçabuk gider ve hasretlerimizi, hayallerimizdeki resimlerine emanet eder. Ancak böyle fevkalâde dar bir zaman dilimine sıkıştırılmış bayram o kadar zengin, o kadar muhtevalı ve o denli cömerttir ki, onda haftaların, ayların vâridâtının meknuz bulunduğunu söylemek mübalağa olmasa gerek. O her zaman semadan ufkumuza tıpkı bir avize gibi sar-

kıtılır; sinelerimize neşe olur akar, semavîliğe açık gözlere ışık ziyafetleri çeker.. Ramazanı saygıyla uğurlayanlara göklerin saygı mesajlarını sunar.. ve hemen herkese –gönlünün vüsati ölçüsünde– ukbâ güzelliklerinden neler ve neler fısıldar.!

Bayram, dünya ve ötelere ait güzelliklerin birbirine karıştığı, insanların bütün bir Ramazan boyu değişik ibadetlerle melekleştiği, meleklerin bu benzerliğe teveccüh ve iltifat olarak bayramlaşan o temiz ruhlar arasında tenezzül dalga boyuyla uçuşup durduğu ve her şeyin lâhutî bir güzelliğe büründüğü öyle büyülü bir gündür ki, onu tam duyup yaşayabilenler kendilerini uyanmak istemedikleri bir rüya âleminde sanırlar. Bu mübarek günde Ramazanın yaşandığı hemen her yer ruhanîlerin yıldızlar arası dünyalarda duyup zevk ettikleri mânevî ihtişama denk bir füsuna bürünür, ve o engin mânâ ve muhtevasıyla gönüllere işleye işleye mü'minleri, açılabildikleri kadar alır kalbî ve ruhî hayatın derinliklerine götürür, onlara ayları, güneşleri, kehkeşanları içine alabilecek vüsate erme rampaları hazırlar, ve herkese "kenz-i mahfî"ye pırıl pırıl bir ayna olabilme düşüncelerini fısıldar: Öyle ki, derecesine göre hemen herkes bayramın tedâî ettirdikleriyle uçmaya hazır kuşlar gibi gerilir, herhangi bir derinliğe açılıyormuşçasına boyunlarını uzatır.. ve uçup ulaştıkları/ulaşacakları zirvelerin hayretiyle hep mest ü mahmur dolaşır ve bu tek dünya gününü âdeta Cennet zamanlarına çevirirler, evet onlar böyle bir hayret sermestisi içinde, her nesnede Hakk'a ait güzellikleri görme büyüsüyle mest, zaman sükûtun lisanıyla en beliğ hutbeler îrad etmekte ve hemen bütün mekanlar da, bayram rengi ve bayram deseniyle onlara bestesiz, güftesiz en saf bir mûsıkîden en nefis nağmeler sunmaktadır. Zannediyorum eğer bayramın seslendirdiği bu mûsıkîyi ve bayramlaşan insanların edalarından dökülen şiiri çözmek, dile getirmek mümkün olsaydı, en enfes şiirlerin bercesteleri bile bu büyülü nağmelerin yanında renk atmış, sararmış kupkuru birer lakırtıya dönüşürdü.

Bazen bayramın gelişiyle –duyanlar için– dört bir yanı öyle bir "üns" esintisi kaplar ki, insan görüp temâşâ ettiği her çehrede ötelerin vefasının tüllendiğini görüyormuşçasına ve hem burası hem de öteler, her iki âlemin birleşik noktasında bulunuyor olma hülyalarıyla zevkle gerilir, haşyetle ürperir ve kendini bir havf-recâ zemzemesi içinde bulur. Bazen insan, bayramda her şeyi olduğundan çok farklı duyar ve farklı değerlendirir: Öyle ki o kendine hükmeden bir kısım duygu anaforlarıyla göklerin ve yerin iç içe girdiğini, arzdan kopup bir ölçüde semavîleştiğini, ruhanîlerin arasına girip onların dünyalarını paylaştığını sanır; açılır, genişler, "lâ mekânî" bir hâl alır ve kendini sahili olmayan derinliklere salmışçasına mahiyetinin sınırlarını çok aşkın bir serhadde ulaşmış gibi olur.

Bayramda duygular o kadar yumuşar, ruh öylesine hafifler ve mantık gönülle o denli içli dışlı olur ki, insan bazen bu seviyedeki bir farklılaşma karşısında hayretten hayrete girer. Kim bilir belki de ona bu ölçüde insanî değerleri hatırlattığından ötürü bayramın daha sık gelmesini arzu eder... Bütün imanlı gönüller bayramı duyarlar ama o, bizim ülkemizde daha bir nazlı, daha bir sevimli, daha bir şirin ve daha bir candandır; zira yüzlerce seneden beri hep aziz bir misafir gibi gelen, başımıza yümnünü, bereketini boşaltan ve bizi şefkatle kucaklayan bayram, o kadar bizim olmuştur ki onu hep evlerimizde-odalarımızda, mâbedlerimizde-sokaklarımızda bizden biri gibi duymuş ve sinelerimizi açarak muânakasına koşmuşuzdur. Evet bayram her gelişinde duygu, düşünce, his ve şuurlarımıza öyle derince tesir eder ve benliğimizi öyle yumuşakça sarar ki, onu tıpkı teneffüs edilen bir koku, dilimizde-damağımızda dolaşan bir lezzet, gönüllerimizde duyulan bir haz ve ufkumuzda tüllenen bir şölen gibi hissederiz; biz hissederiz, o da günün hemen her saatinde bize, harflerle, kelimelerle kayıt altına alınamayacak ne sözler ne sözler söyler, her şeyi evirir çevirir kendi uhrevî güzelliğinin cazibesine bağlar, hafıza, hayal ve hatıralarımızı en enfes resimlerle süsler ve bir gün çekip gitse de, hayalhanemizde her zaman en tatlı rüyalar gibi hep taptaze kalmasını bilir.

Biz, günümüzdeki bayramları, önceki bayramlara nispeten daha bir ehemmiyetli, daha bir kucaklayıcı ve bir mânâda da koruyucu görüyoruz. Her şeyden evvel o, bizleri, günlük hayatın gündelik dedikodularından, "yaşamın" kirli yanlarının tozundan toprağından uzaklaştırarak, hatta arındırarak kendine benzetir ve aktüalitenin isipası içinde bunalmış günümüzün insanına öteden iksirler sunmak suretiyle, onu gerçek insanî değerlere uyarır; uyarır ve her yanını saran kirli duygularını, mülâhazalarını eriterek, çözerek onu tali'inin gülen yüzüyle buluşturur.

Bilhassa, hayatını kalb ve ruh seviyesinde götürebilenler için bayram bazen öyle şaşaalı ve pırıl pırıl gelir ki, insan onu yaşamadan-duymadan asla bıkmaz ve gündüzün gitmesini, gecenin gelmesini, uykunun gelip hayatın üzerine abanmasını kat'iyen istemez. Nasıl ister ki bayram, mü'minlere servet ve vâridâtını israf derecesinde ikram eder ve onunla şöyle böyle uzak bir tanışıklığı olanları bile o sihirli armağanlarıyla sevindirir ve miadını doldurarak gidip guruba kapandığında da zihinlere bıraktığı fotoğraflarla tedâî menfezlerini açık tutar ve her fırsatta duygularımıza bir sürü şey söyler: Öyle ki insan ne zaman onun adını ansa, birdenbire hafızasında yüzlerce çağrışım vetiresi başlar, onun ismiyle zihinlerimizde bir sürü mefhum şekillenir.. en taze mânâlar sökün eder gelir ve kendilerine has çerçeveye oturur, duygularımızda garip kıpırdanışlar belirir ve hayallerimizin vüs'atine göre, zamanın bilmem hangi diliminde yaşadığımız bayramları bütün saniye, dakika ve saatleriyle bir kere daha yaşar ve o nefis zaman parçacıklarını, yaşadığımız hayatın birer derinliği gibi duyarız. Evet, onu anınca hayalimizde cemaatle tıklım tıklım camiler belirir.. kulaklarımızda tekbir ve tehlil avazı uğuldar durur.. aşk u şevkin coşturduğu gönüllerden taşan çığlıklar birer mızrap gibi sinelerimize kalkıp inmeye başlar. Çocukların cıvıl cıvıl sevinçlerini, yaşlıların vakur ve murâkabeyi andıran duruşlarını, kadın-erkek, genç-ihtiyar herkesin neşeyle köpürüp sevgiyle birbirini kucakladıklarını bütün canlılığıyla bir kere daha duyar ve kendimizi zaman üstü bir âlemin, her iklime açık büyülü bir koyunda sanırız.

Ben şimdilerde, milletçe yaşadığımız o mübarek günlerin hasretiyle hep içimi çekip dursam da, bir zamanlar bayramlarla aydınlanmış, renklenmiş o müstesna zaman dilimlerini saat, dakika ve saniyeleriyle duyup tadabiliyor ve dostlarla el ele, gönül gönüle bulunduğum o "eyyâmullah"ı bütün letâfetiyle hissedebiliyorum.. evet, o mübarek günleri, kendi insanımızla, cami hariminde, şadırvan başında, mâbed yolunda bütün hususiyetleriyle önce nasıl duymuşsam, bunca uzaklık ve bunca toz dumana rağmen o günkü revnaktarlığıyla ruhumda bir kere daha yaşayabiliyorum.

Evet o eski günlerde hemen herkes, heyecanla dopdolu, saygıyla karşılayacağımız bir telaş içinde, bir oraya-bir buraya koşar, yer yer toparlanır, zaman zaman dağılır, bayramın ebediyet buudlu güzelliklerinden tam nasip alabilme atmosferinde, namaz, va'z u nasihat, Allah'a iç dökme, cami avlusunda dostlarla sarmaş dolaş olma ve onlarla hasbihâl etme gibi konularla kendini farklı hâllerle ifade eder, gün boyu Allah ve Peygamber'e açık durur, başkalarıyla münasebetlerini sevgi ve şefkate bağlı götürür, çevresine basiretle bakar, her şeyi kalbiyle değerlendirir, vicdanıyla tartar ve sabahtan akşama kadar çeşitli aktivitelerle o mübarek günün tek santimini dahi heder etmemeye çalışırdı...

Ruhlarımız o bayramları bir şiir, bir mûsikî gibi dinlerdi ve o günlerde hemen herkese ve her yerde, kâse kâse bayram ruhu sunulurdu. Çehrelerdeki beşâşet, sinelerdeki genişlik birbirine denk israf hududunda bir cömertlikle, hep verme ve dağıtma yarışında bulunur, ne olursa olsun herkes o aydınlık günleri çocuklar gibi pür-neşe ama mutlaka bir temkin tavrı içinde yaşar ve derinleştirirdi.

Dünya durdukça o bayramlar da bütün canlılığıyla hafızalarımızda yaşayacak ve gelecek yeni bayramlarımıza birer model teşkil edeceklerdir; model teşkil edecek ve ömürlerimizin en ak çizgileri olarak her zaman kanatlarını hayallerimizin ufkuna gererek, en karanlık, en tozlu-dumanlı günlerde dahi hafızalarımızda bize şehrâyinler yaşatacaklardır. Bizler yıllarca, o nurefşân ve rengârenk günlerin füsunuyla yaşadık. Bir gün –Allah göstermesin– her şeyin sesi kesilse, ruhanî hazlarımıza zift püskürtülse ve bütün zevklerimiz acılaşsa, biz yine gönüllerimizin derinliklerinde duyduğumuz o rengârenk bayramları hatırlayacak, onların yıllarca yaşanmış olmasını, bundan sonra da o tür bayramların yaşanabileceğine emare sayarak, her zaman canlı duracak ve duygu dumuruna düşmemek için de sık sık hatıralar albümündeki o bayram fotoğraflarını karıştırarak nisyanla savaşta heyecanlarımızın yanında olmaya çalışacağız.

** Bu yazı Sızıntı dergisinin Ocak 2001 tarihli 264. sayısından alınmıştır.*

YENİ ÜMİT

Prof. Dr. Suat YILDIRIM *

Ekim / Kasım / Aralık - 2007 / 78

ELMALILI M. HAMDİ YAZIR'IN **MÜTEŞABİH AYETLERİ** ANLAMAYA KATKISI

Bu makalemizde muasır âlimlerimizden Elmalılı M. Hamdi Yazır'ın müteşabih ayetleri nasıl ele aldığını incelemeye çalışarak Usul-i Tefsir ilminin önemli bir problematiğini teşkil eden bu konuya getirdiği açılımı dikkatlere sunacağız. Aralarında tefsir ehlinden bazı kimselerin de bulunduğu geniş kitlenin müteşabihler hakkındaki telakkileri şöyle özetlenebilir: 1- Müteşabih, mânâsı kapalı olup kesin maksadı anlaşılamayan ayetlerdir. 2- Buna binaen bu ayetlerin tefsir ve teviline girişmek doğru değildir. 3- Müteşabihler *"yedullah"*, *"er-Rahmanu ale'l-arşi'steva"*, *"men fi's-semai"* gibi, Allah Teala'ya mahluklarda bulunan bazı özellikler nisbet eden ve sayıları son derece az birkaç ayetten ibarettir.

Bu anlayışın iyice irdelenmesi gerekir. a) Her şeyden önce müteşabih ayetlerin sayısı bu kadar az değil, yüzlercedir. Çünkü yaygın anlayıştaki müteşabihler, "*müteşabihu's-sıfat*" denilen kısım olup bunlar, misalleri çok az olan küçük bir bölümünü teşkil eder. Oysa bunlar "*hakiki müteşabihler*" kısmının bir bölümüdür ve *huruf-i mukatta'a*nın da içinde yer aldığı bu kısım, bir önceki bölüme göre biraz daha fazladır. Ama kevnî meselelerden, uhrevi hallerden ve başka bir kısım hakikatlerden bahseden "*izafi müteşabihler*" vardır ki bunların sayısı yüzleri geçer. b) Diğer taraftan, Allah Teala mânâsı anlaşılamayacak tarzda muhataplarına hitab etmekten münezzehtir. İlim ve hikmet sahibi bir insanın bile yapmayacağı yersiz bir davranış, nasıl olur da O'nun hakkında düşünülebilir? c) Bir de şunu hiç unutmamak gerekir: Teşabüh problematiği, aklı ve bütün kapasiteleri sınırlı olan insan yapısının ayrılmaz ontolojik bir gerçeğidir. İnsanın bu özelliği onun ifadesine de yansımış, lisanına yerleşmiştir. Beşer dilini kullanma durumunda olan Kur'ân da, haliyle müteşabih ifadelerle dolu olmuştur. d) Hem iyi değerlendirilmesi halinde, insanlar için müteşabihlerin Kur'ân'da bulunması büyük bir nimet, hatta mucizedir. Zira bu özelliğe sahip bir kitap, ilmi her şeyi ihata eden Allah'tan gelebilir. Kur'ân beşer sözü olsaydı, müteşabihler bulunmaz ve bilhassa müteşabihler konusunda insanların dikkatlerini çekip onları uyarmazdı.

Bu makalemizde düşüncelerini ele alacağımız müellif, konuyu sathi bir şekilde ele almakla yetinmeyip bu hususta zor olanı gerçekleştirmiş, meseleyi fikri ve felsefi yönden temellendirmiştir. Böylece müteşabihleri, nerdeyse mühmel, meskut, gölgede kalma durumundan kurtararak, tefsir için büyük bir zenginlik kaynağı olduğunu göstermiştir. Makalemizde bunu ispat edeceğimizi umuyor, bir yandan da son dönemde, Türkiye'de orijinal müelliflerin pek bulunmadığı zannını gidermeye de katkı sağlayacağını ümid ediyoruz.

Elmalılı M. Hamdi Yazır'ın Müteşabihatla İlgili Görüşleri

Müfessirimiz müteşabihi açıklamaya başlarken önce şu önemli hususu vurgular: Esasında Mütekellim olan Cenab-ı Allah yönünden, keza işin gerçeği yönünden Kur'ân'da hiçbir şüphe olmadığı halde, muhatabın anlaması yönünden duruma göre, çeşitli şekillerde kapalılık ve farklı ihtimaller bulunur. Bu ihtimaller, muhkem ayetlerin ışığında vuzuha kavuşturulur.[1]

Onun vurguladığı diğer mühim husus şudur: Kur'ân'da mühmel yoktur. Huruf-i mukkatta'alarda bile çeşitli anlayış vecihleri vardır. Mesele, mefhumların tahdit edilip muhkemleştirilmesi ile, kastedilen mânânın tayin edilmesindedir. Faide-i hitab ise bu tayine bağlı değildir. Saymaya gelmez derecede araştırma konuları sezdirmek, beşer ilminin değerini tayin ettirmek, insanların seviyelerine göre onlara değişik zevkler tattırmak, nihayet rasih âlimleri sonsuz bir tefekkürle imtihan etmek gibi birçok faide-i hitab vardır.[2]

1. Müteşabih'in Tarifine Katkısı

"Müteşabihat denildiği zaman mânâsız bir ibham-ı külli iddia edildiğini zannetmek büyük bir hata teşkil eder. Müteşabihat mânâsız ve mühmel değil, kesret-i

meânîden dolayı muayyen bir murad tayini mümkün görünmeyen ve daha doğrusu ifade ettiği hakâik-i muhîta, zihn-i beşerle kabil-i istiab olmadığından mübhem görünen bir ifadedir. Bu öyle bir beyandır ki hakikat-mecaz, sarih-kinaye, temsil-tahkik, zâhir-hafi gibi vücuh-i beyanın mecmuunu havidir. Bunun için bâlâda buna "el-ma'lûmü'l-mechul" ifadesini arzetmiş idik. Zaten kelamda ibham, mevkiine göre en büyük vücuh-i belagatten birini teşkil eder."[3]

"Müteşabihat, murad olunabilecek gibi görünmekte birbirlerine benzer müteaddit mânâlara muhtemildir ki hepsi mi veya birisi mi murad olduğu zâhir bir surette seçilemez."[4] Müfessirimiz bu tarifini başka bir yerde biraz daha genişleterek şöyle der: "İki şeyin birbirine mütekabilen alettesâvi benzemelerine teşabüh ve bunların her birine müteşabih denilir ki yekdiğerinden seçilemez, zihin temyizlerinden aciz kalır. Teşbih ve müşabehette bir taraf fer' ve nakıs, diğer taraf asıl ve tam olur. Teşabühte ise tarafeyn, aynı kuvvette mütesavi olurlar. Teşabühleri tefavütlerini setreder de iştibah u iltibas hasıl olur: "*İnne'l-bakara teşâbehe aleyna*"[5], "*teşâbehet kulûbuhüm*"[6], "*ve ütû bihi müteşâbihen*"[7] gibi. Demek ki teşabüh, seçilememeye sebeptir. Temyiz olunamamak bunun bir mânâ-yı lâzımîsidir. Bu münasebetle, insanın doğrudan doğruya temyizine yol bulamadığı bir şeye dahi müteşabih ıtlak edilir ki *hafî, müşkil* demek gibidir. Bu ıtlak, var ile yok beyninde müsavi olması nokta-i nazarından da olabilir." Bu sözün devamında müteşabihin başka anlamına geçerek şöyle devam eder: "Bu suretle Kur'ân'ın ve âyât-ı Kur'ân'ın ihkam ve teşabühü; elfazı, tenasuku, hüsnü, maânîsi, ahkamı gibi muhtelif vücuh ile mülahaza olunabilir. Ayetlerin fasılaları, müvazenetleri ve sairesi gibi sanayi-i bediiyyesi itibariyle teşabüh ve tenasuk, muhkemliğe mukabil değildir. Belki ayn-ı ihkamdır. Bu cihetle "*uhkimet âyâtuhu*"[8], "*kitaben müteşâbihen*"[9] mütekabil değil, yekdiğerinin izahıdır. Fakat nazmın delaleti itibariyle mülahaza edildiği zaman muhkem ile müteşabih, zıd ve mütekabildirler. Şüphe yok ki mânâsını kat'iyyetle bildiren muhkem, bildirmeyen gayr-ı muhkemdir. Bu ayette (Ali İmran, 7) muhkem ile müteşabih mukabil olarak zikredildikleri gibi maba'dinde te'vil karinesi de mânâya aittir ki İlm-i Usul'de de şer'an muhkem ve müteşabih, bu haysiyetle mülahaza edilmiştir."[10]

2- Müteşabihin Kapsamını Genişletmesi

Müfessirimiz şu pasajlarda müteşabih teriminin kapsamını genişletmektedir:

"Zâhir mukabilinde hafî, nass mukabilinde müşkil, müfesser mukabilinde mücmel, muhkem-i has mukabilinde mânâ-yı ehassıyla müteşabih vardır. Binaenaleyh kitab, külliyetiyle mülahaza olunduğu zaman, bu üslub-i hikmetle müteşabihatın muhkemata rücuu haysiyetiyle hepsi muhkemdir, "*la raybe fih*"[11], "*kitabun uhkimet âyâtuhû*"[12]dur. Bilakis bu hikmete muhalif olarak müteşabihat ümmü'l-kitab farz edilir de muhkematın müteşabihat ile te'viline gidilirse o zaman da hepsi müteşabih olur. "*Kitaben müteşabihen mesani tekşa'irru minhu cüludü'llezine yehşavne rabbehüm*"[13] hükmü tezahür eder."[14] Görüldüğü üzere burada hafî, müşkil ve mücmeli müteşabih kapsamına dahil ederek genişletme cihetine gitmiştir. Şu halde Kur'ânda hafî geldiğinde onu zâhir ışığında, müşkil geldiğinde onu nass ışığında, mücmel geldiğinde onu müfesser ışığında, mânâ-yı ehass ile müteşabih geldiğinde onu muhkem-i has ışığında anlamaya çalışmalıyız. Böyle yapmakla iştibah ve ihtimaller izale olunabilir.

Burada bir husus dikkat çekmektedir: Müteşabihatı esas alıp muhkematı ona göre anlamaya çalışmak, tenkit ve reddedilen bir iştir. Merhum müfessirimiz, naklettiğimiz mezkur ifadesinde, işi tersine çevirerek muhkemi müteşabihe irca edenler hakkında "*kitaben müteşâbihen mesânî*"[15] ayetiyle istişhad etmesi tereddüde yol açmaktadır. Zira bildiğimiz kadarıyla bu ayette, 'ayetlerinin belagatte, hakikatleri bildirmekte birbirine benzer olması' itibariyle Kur'ân medh olunmaktadır. Yoksa burada muhkem mukabili olarak müteşabih söz konusu değildir. Dolayısıyla bu siyaka münasip olan ayet-i kerimenin, muhkemi bırakıp müteşabihleri fitne sebebi yapmak isteyenleri kınayan "*fe emme'llezine fi kulûbihim zeyğun fe yettebiûne ma teşâbehe minhu…*"[16] olduğunu düşünüyoruz.

"Bir lafzın mücerret sığasına nazaran mânâ-yı muradı malum olursa ona *zâhir* denilir ki enva-ı muhkemin edna derecesidir. Bunun te'vile veya tahsise veya nesha ihtimali bulunabilir. Fakat bunlar karineye muhtaç olduğundan, karine olmadığı müddetçe zâhirinde kat'i olur. Eğer bu mânâ kelamda ma sîka leh olmuş, mütekellim, sözü bunun için sevk etmiş ise nass olur. Bunda artık te'vil ihtimali kalmaz. Ancak tahsis veya nesih ihtimali bulunabilir. Nihayet nesih ihtimali de yoksa –ki ihbarat, te'yid edilmiş inşaiyyat bu kabildendir- bu da mânâ-yı hassıyle muhkem olur. Bunların hepsinin hükm-u icabı ilm ü ameldir. İndetteaâruz akvâ tercih olunur.

Bunlara mukabil, bir lafzın mânâ-yı muradı sığasından değil, başka bir emr-i ârız sebebiyle gizlenmiş bulunursa *hafî*, böyle değil de mânânın nefsinde ince, her nefsin nüfuz edemeyeceği, edenlerin de teemmülsüz kavrayamayacağı derecede gamız olması veya bir istiare-i bediiye bulunması gibi bir sebepten nâşi gizli, muhtac-ı teemmül bulunursa *müşkil*, sığa müteaddit mânâlara alesseviyye muhtemil olur ve hiçbirinin tercihine karine bulunmaz ve fakat bir beyan-ı tefsirin lühûku me'mul bulunursa *mücmel*, mânâ-yı muradı anlamak ümidi münkatı' olursa *hâlis müteşabih* olur. Müteşabihat-ı Kur'ân'dan birçoğu böyle kesret-i meânîden dolayı bir şa'şaa-yı beyan içinde bulunduğundan nazarları kamaştırır…"[17]

3-Müteşabihin Hikmet-i vücudu Hakkındaki Katkısı:

Müfessirimiz, ilahi kitaplarda müteşabihat bulunmamalı idi, gibi bir tevehhüme kapılmanın doğru olmayıp, bunların yer almasının hikmet-i vücudunu bildirmek üzere şöyle der: "Zira böyle bir tasavvur, cereyan-ı vücudun inkıtaını veya suret-i vahide altında yeknesak ve camid bir tevalisini ve malumat-ı ilahiyyenin tenahisini farz etmek veya bütün namütenahiliği ile ve bütün hayatiyetiyle malumat-ı ilahiyyenin muhkem bir surette beşere talimi ve Allah Tealaya bir şerik ve nazîr ihdası mümkün olduğunu tevehhüm eylemek ve yahut Allah Tealanın ilm-i beşeri sabit bir nokta-i tenahide tevkif edip **malumattan mechulata**[18], noksandan kemale doğru ebedi bir hayata müteveccihen ilerlemesine mani olması lazım geleceğini iddia etmek, hasılı feyz-i ilahide buhl istemektir. Her tavr-ı terakkinin ilerisinde kat' olunacak mesafe, keşf edilecek hakâik ve hiçbir zaman nüfuz edilip bitirilemeyecek mebâdi ve mekasıd mevcut olduğu halde, Allah Tealanın bunları istidadat-ı muhtelifeye göre sezdirmeyip ezher cihet gizlemesi ve bu mechulatı mümkün olduğu kadar hall ü keşfe medar ve mi'yar olmak üzere bahşettiği usûl ve delâil-i muhkemeyi, mütenahi ve camid bir noktada tutması, dünkü ilimden yarın, dünyadan ahiret için istifade ettirmemesi nasıl olur da mukteza-yı hikmet-i ilahiye farz edilebilir?"[19] Müellif mütalaasının devamında her şeyi ispatlayıp vuzuha kavuşturduğunu iddia etmenin cehaletten başka bir şey olmadığını anlatır.

Bir başka hikmet-i vücut şudur: "Sonra edeb ü ahlak veya diğer hikmetlerden dolayı tasrihi hayır olmayan, kinaye ve ta'riz daha beliğ ve müessir bulunan mezâmin vardır"[20]. Görüldüğü gibi bazen adab gereği olarak bazı meseleleri üstü kapalı tarzda bildirmenin daha güzel ve etkili olduğunu vurgular.

Bir başka hikmet: "Nihayet bütün beyanat nizamı, tevhid üzere vahdetten kesrete veya kesretten vahdete giderken gerek nisbetlerde ve gerek hudud-i tasavvuratta lisan-ı beşerin henüz lügatini vaz' etmediği, hatta hiç sezmediği, düşünmediği, misalini görmediği nice maânî ve hakâik vardır ki bunlar bir muhkem ile ifade olunmakla beraber, müteşabih bir misal ve ima ile sezdirildikleri zaman daha müfid olur. Bu gibilerin bazısını bugün anlayamayanlar yarın anlayabilirler"[21]

Bilinen bir hikmeti de şöyle ifade eder: "Hükema derler ki: İlmin başı hayrettir. Bu itibar ile de Kur'ân'ın başında irşad ve hidayetin bidayetinde böyle hayretengiz bir tebliğin beliğ bir kuvve-i teshiriyyesi vardır."[22] Bunun mânâsı şudur: İnsanın bir şeyi merak etmesi önemlidir. Merakla başlayıp, derken hayret derecesine ulaşan insanın, hayreti nisbetinde konuya duyduğu ilgi artar, heyecan duyar. Mesele ile ilgili en ufak ayrıntıları bile kaçırmak istemez. Halbuki rasgele, sathi bir bakış atfetmekle konuyla sıkı bir irtibat kuramaz. İnsan ilgilendiği konuda, zihninin ihata edemediği tarafların kaldığını bildiği takdirde, onları öğrenmeye ihtiyacı ve iştiyakı artar. Bilimler böylelikle gelişip mükemmelleşir. Hayret uyandırılmazsa, genel bir bakışla, insan bazı ayrıntıları kaçırabilir.

4-Müteşabihleri Sınıflandırmaya Katkısı:

"Birçoğu da bir mânâ-yı muhkem etrafında onunla kabil-i ictima ve meratib-i muhtelife üzere müterettib müteaddit işarat ve delâlâtı ihtiva ettiğinden dolayı icmal veya işkal ve hafa ile calib-i dikkat olur. Bu suretle muhkem zımnında müteşabih, müteşabih maiyetinde muhkem de bulunur."[23] Buna göre bir kısım müteşabihler, muhkem bir mânâ ile bir arada bulunabilirler. Bu muhkem mânâlar, çeşitli aşamalarda ve merdiven basamakları gibi sıralanan, birbiri üzerine bina edilecek tarzda birçok işaret ve delaletler ihtiva etmeleri sebebiyle mücmel veya müşkil veya hafi haline gelebilirler.

Aşağıda görüleceği gibi *hafi, müşkil ve mücme*li müteşabihin kısımları arasında sayar: "Hasılı aksam-ı müteşabihten hafinin hükmü taleb u taharri, müşkilin hükmü, bununla beraber teemmül, mücmelin hükmü bunlardan bir beyan-ı tefsire intizar ve taharri, asıl müteşabihin hükmü de tevakkuf ve Allah'a tefviz ile ilticadır."[24]

Aşağıdaki tasnif müfessirimizden önce de bulunup ona mahsus olmamakla beraber, onun tarafından derli toplu ifade edildiğini görmekteyiz:

"Müteşabihat için bir de şu taksim vardır: Lafız cihetinden müteşabih, mânâ cihetinden müteşabih, her iki cihetten müteşabih. 1- Lafız cihetinden müteşabih ya elfaz-ı müfredede veya kelam-ı mürekkebdedir. Elfaz-ı müfrededeki mesela *"ebben"*, *"yeziffûn"* gibi garabetten veya *"yed"* ve *"ayn"* gibi iştirakten neş'et eder. Kelam-ı mürekkebdeki: a) ya ihtisardan b) veya basttan c) veya hususiyet-i nazımdan olmak üzere üç kısımdır. 2- Mânâ cihetiyle müteşabih evsaf-ı ilahiye ve evsaf-ı ahiret gibi hissi veya gayr-ı hissi bir suret-i misaliyyesine malik olamadığımızdan dolayı tasavvuruna yetişemeyeceğimiz maânîdir. 3- Her iki cihetten müteşabih başlıca beştir: a) Umum veya husus gibi kemmiyyet cihetinden, b) vücub veya nedib gibi keyfiyet cihetinden, c) nasih veya mensuh gibi zaman cihetinden, d) mekan cihetinden, veya e) ayetin nazil olduğu adet cihetinden -ki "*Leyse'l-birre bi en te'tü'l-büyûte min zuhûrihâ*"[25] gibi- fiilin sıhhat u fesadındaki şurût cihetinden."[26]

5-Müteşabihin İşlevlerini Bildirmeye Katkısı:

Müteşabih ayetlerin işlevleri konusunda müfessirimiz şu orijinal vurguyu yapar: Müteşabihlerin, muhkem bir hakikati ihtiva ettiklerini unutmamak gerekir.[27]

Müteşabihin önemli bir işlevini ve insanlığın ayrılmaz bir parçası olmasını şu pasajda ayrıntılı olarak bildirir:

“Meçhul meçhul ile, şüphe şüphe ile hallolunmaz. Meçhulat, malumat ile ve o malumatın derece-i kuvveti ile mütenasib olarak hallolunur. Ta’lim u irşad, malumat üzerine meçhulatı sezdirmek ve o meçhulatı malumata irca ettirmektir. Talibte malumat arttıkça, muallim, kuvvetine göre meçhulatı peyderpey sezdirir, ba’dehu hallettirir. Bu suretle mehulü sezmek de onu bilmenin bir şart-ı mütekaddimi olur. Cenab-ı Hak kullarına ilm-i hakkı böyle ihsan eder. İbtida kendini ve gayrı temyiz ettiren bir ilm-i muhkem bahşeder. Ba’dehu müteşabih bir halde meçhulatı sezdirir. Bunları kademe kademe muhkemata irca ettirerek malumat-ı yakiniyyeye tahvil eder…[28]

Müfessirimizin bu mütalaasını şöyle özetleyebiliriz:

Göklerde, yerde, bütün kâinatta Allah’a gizli hiçbir şey yoktur. Ama O’ndan başkası için durum böyle değildir, onlar için çok sayıda bilinmeyen şeyler mevcuttur. Aynen bunun gibi, hakikatlere tam tamına mutabık olan Kur’ân-ı Kerim için de benzer bir durum söz konusudur. Öğretim, bilinenlere dayanıp bilinmeyenleri sezdirmek, derken bilinmeyenleri de bilinen şeylere dönüştürmektir. Bir meçhulü sezmek, onu bilmediğinin farkında olmak, onu öğrenmenin ön şartıdır. Allah, meçhulleri müteşabih halinde sezdirir, bunları derece derece muhkem, yani kesin bilgi haline dönüştürür. Allah’ın ilmi sınırsız, beşerinki ise sınırlıdır. İnsanın bunu idrak etmesi en büyük bir marifettir. İnsanın bilgisi ne kadar fazla olursa olsun, önünde bilmediği çok şeyin bulunduğunu sezmeye muhtaçtır. Bu ise, müteşabihat karşısında bulunduğunu bilmektir. Gerek maziye, gerek istikbale dair hiçbir beşeri bilgi, teşabühten kurtulamaz. Kesinlik sadece çok kısa bir an olan hazır zamanda olup her tecrübe anının bir adım gerisi veya bir adım ilerisi teşabühle alakalıdır. “İlmin en kuvvetli müeyyidesi olan tecrübe bile zaruri (kesin) bir müeyyide değildir. Bu babda en sağlam ve en umumi vesika beka-yı illetten çıkan ıttırad-ı âdidir (bu alanda en sağlam belge, varlık sebebinin devam etmesinden ileri gelen normal nizamdır) ki bu da irade-i ilahiyyeye istinaddır. Binaenaleyh ilm-i beşerin müteşabihattan kurtulması gayr-i mümkindir.”

Daha ileride, “İnsanların, Allah’ın ilmine havale edecekleri hakikatlerin her zaman bulunacağını bildirip 'muhkemattan sonra bile hakaik-i müteşabihenin mücerret mevcut olduğunu bilmek de ilm-i beşer için pek büyük bir kemal ve gaye-i beşer için pek mühim bir hayırdır' der.[29] Bu pasajı dikkatle inceleyen bir muhatap, müteşabihatın nefis bir felsefesini ve müfessirimizin onu nasıl temellendirdiğini görerek hayran kalmaktan kendisini alamaz.

6-Müteşabihler Konusunda Rasih Âlimlerin Rolü:

Müellifimiz, cumhura uyarak “*Ve ma ya’lemu te’vilehû illallah ve’r-râsihûne fi’l-ilmi*”[30] ayetinde lafz-ı celâle üzerinde vakf etmeyi tercih eder. Fakat az sonra açıkça söylemeksizin, sanki vakf “*fi’l-ilmi*”de imiş gibi tefsire başlar. Rasih âlimlerin üzerine düşen görevi vurgular. Bu tefsirin de, önceki gibi İbn Abbas (r.a)’dan nakledildiğini, mütekellimin ile müteahhir âlimlerin birçoğunun bunu tercih ettiklerini belirtir. Daha sonra her iki görüşün sentezi halinde şöyle der: “Bu babda te’vil ve içtihad başkalarının değil, meratib-i muhkemat ile meratib-i müteşabihatı seçer, te’vili caiz olup olmayanları temyiz eder, fitneden kendini ve herkesi iğfal etmekten sakınır, haddini bilir, ilm-i ilahiye tefviz edilmesi lazım gelenleri O’na tefviz eyler, imanı kamil, tarik-i ilimde kavi, temiz ve ince akıllı, doğru düşünmesini bilir ve sever, hasılı hikmete mazhar ulema-yı rasihinin hakk u selahiyyetidir”[31]

Bir başka yazıda müteşabihler konusunda Bediüzzaman Said Nursi’nin izahlarını da değerlendirip onların bu değerli mütalaalarının müteşabihler konusundaki anlayışı yerli yerine oturtmanın da ötesinde, Kur’ân tefsir ve anlayışına da büyük bir zenginlik kattığı kanaatimizi paylaşmayı düşünüyoruz.

* Marmara Üniv. İlahiyat Fak. Öğrt. Görevlisi
syildirim@yeniumit.com.tr

Dipnotlar

1. Yazır, Elmalılı Hamdi, Hak Dini Kur'ân Dili, 2/1036.
2. Yazır, a.g.e., 2/1047-1048.
3. Yazır, a.g.e., 1/159.
4. Yazır, a.g.e., 2/1037.
5. Bakara sûresi, 70.
6. Bakara sûresi, 118.
7. Bakara sûresi, 25.
8. Hud sûresi,1.
9. Zümer sûresi, 23.
10. Yazır, a.g.e., 2/1037.
11. Bakara sûresi, 2.
12. Hud sûresi, 1.
13. Zümer sûresi, 23.
14. Yazır, a.g.e., 2/1036.
15. Zümer sûresi, 23.
16. Al-i İmran sûresi, 7.
17. Yazır, a.g.e., 2/1037-1038.
18. Metinde böyledir. Zannedersem burada bir zühul bulunmakta olup siyaka göre: “meçhulattan malumata” olması gerekmektedir.
19. Yazır, a.g.e., 2/1042-1043
20. Yazır, a.g.e., 2/1038
21. Yazır, a.g.e., 2/1038-1039
22. Yazır, a.g.e., 1/159.
23. Yazır, a.g.e., 2/1038.
24. Yazır, a.g.e., 2/1039.
25. Bakara sûresi, 189.
26. Yazır, a.g.e., 2/1039-1040.
27. Yazır, a.g.e., 2/1043.
28. Yazır, a.g.e., 2/1041.
29. A.g.e.,2,1042.
30. Al-i İmran sûresi, 7.
31. Yazır, 2, 1045.

YENİ ÜMİT

Dr. Kadir PAKSOY *

Ekim / Kasım / Aralık - 2007 / 78

Ta'dil-i erkân, namazdaki rükûnlerin sükunetle yerine getirilmesi ve uzuvlarda itminan hasıl olacağı âna kadar devam edilmesidir. Bu, insan cesedinin maddi olarak namazda alacağı vaziyettir ki, ona riayet etmeden namaz tamam olmaz.

Namazda Tadîl-i Erkân

Ebû Hureyre (r.a.) Asr-ı Saadette cereyan eden bir hadiseyi şöyle anlatır: Resûlullah (s.a.s.) mescide girmişti. Derken taşradan bir şahıs geldi ve namaz kıldı. Sonra gelip Resûlullah (s.a.s.) ile selamlaştı. Resûlullah (s.a.s.) ona, *"Dön ve yeniden namaz kıl; çünkü sen namaz kılmış olmadın!"* dedi. O da dönüp evvelce kıldığı gibi namaz kıldı. Resûlullah (s.a.s.) yine ona dedi ki: *"Dön ve yeni baştan kıl; çünkü sen namaz kılmış olmadın!"* Allah Resûlü (s.a.s.) üçüncüsünde de namazı tekrar kılmasını emredince o şahıs: "Seni hak üzere gönderen Allah'a yemin ederim ki, bu kıldığımdan başka daha iyi nasıl kılacağımı bilmiyorum. Bana doğrusunu öğretir misin ya Resûlallah?" dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: *"Namaza durduğun vakit başlangıç tekbirini al. Kur'ân'dan iyi bildiğin (sûre ya da ayetleri) oku. Rükûa varınca beden azaların yerleşinceye kadar bekle. Rükûdan başını kaldırınca bedenin tamamen doğruluncaya kadar ayakta dur. Sonra secdeye kapan ve azaların yerleşinceye kadar orada kal. Secdeden başını kaldırınca azaların yerleşinceye kadar otur. Ardından tekrar secde yap ve azaların yerleşinceye kadar orada kal. Sonrasında ayağa kalk ve dimdik dur. Namazın bütün rekâtlarında aynen böyle yapmaya devam et!"* *(Buharî, Ezan 95; Müslim, Salât 45)*

Bu rivayette görüldüğü üzere, Resûlullah (s.a.s.) alelacele namaz kılan şahsı uyarmış ve ona namazı itina ile yeniden kılmasını emretmiştir. Gerekli itinayı gösterme-

yince de ona itidal ile nasıl kılınacağını öğretmiştir. Zira namazın makbul olması için gerekli şartlardan birisi de "tadîl-i erkân"dır. Bu makalede "tadîl-i erkân"ın anlamı, hükmü ve hususiyetleri beyan edilecektir.

Tadîl-i Erkân Nedir?

"Tadîl" doğrultma, düzenleme, düzgün hale getirme demektir. *"Erkân"* da "rükn"ün çoğulu olup kıyam, rükû ve secde gibi namazın esaslarını ifade eder.

"Tadîl-i erkân" ise namazın içinde yer alan kıyam, rükû, secde gibi rükünleri yerli yerinde, hakkını vererek düzgün ve sükûnet içinde yapmaktır. Diğer bir ifadeyle ta'dîl-i erkân, namazdaki rükünlerin sükûnetle yerine getirilmesi ve uzuvlarda itminan hâsıl olacağı âna kadar devam edilmesidir. *Tadîl-i erkân* hakkında *itidal*, *itminan* ve *tuma'nine* gibi kavramlar da kullanılmaktadır.

Tadîl-i erkânın yerine gelmesi için kıyam, rükû, secde ve oturuş gibi pozisyonlarda bir müddet hareketsiz durmak şarttır. Kıyamdan rükûa gidildiğinde bir müddet hareketsiz beklemek gerekir. Rükûdan kalkınca tam doğrulmuş vaziyette yine bir müddet durulmalıdır. Secdede ve iki secde arası oturuşta sükûnet içinde bir müddet hareketsiz kalınmalıdır.

Tadîl-i Erkân'ın Hükmü

Kur'ân-ı Kerim'de elliden fazla ayette *namaz (salât)*, *"ikâme"* fiilinin muhtelif kipleriyle birlikte zikredilmiştir. Ayrıca birçok ayette *"Namazı ikâme edin!"* buyrulmaktadır. *"İkâme etmek"* ise namazı dosdoğru kılmak, itina ile kâmilen eda etmek demektir.

Namazı ikâme etme hususundaki Kur'ânî emir ve tahşîdatın yanı sıra yukarıda geçen hadis-i şerif gibi daha pek çok rivayetten hüküm çıkaran âlimler, tadîl-i erkânın vâcip ya da farz olduğu görüşüne varmışlardır. Zira Peygamber Efendimiz (s.a.s.) namazı usûl ve âdâbına göre kılmayan mezkûr şahsa tekrar kılmasını emretmiştir.

Hanefi mezhebine göre tadîl-i erkân vaciptir. Nitekim İmam Ebû Hanîfe ile İmam Muhammed, vâcip olduğuna hükmetmişlerdir. İmam Ebû Yûsuf ise tadîl-i erkânın vâcipten de öte, farz olduğu görüşündedir.

Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî mezhebine göre tadîl-i erkân farzdır. Onlar, tadîl-i erkânı namazın bir rüknü ya da rüknün şartı saymışlardır.

Hanefilere göre tadîl-i erkân sehven (unutarak ya da hataen) terk edilirse namazın sonunda sehiv secdesi gerekir. Eğer sehiv secdesi yapılmamışsa o namazın tekrar kılınması gerekir. Şayet tadîl-i erkân kasten terk edilirse namazın yeniden kılınması icap eder.

Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî mezhebine göre tadîl-i erkânın terkiyle namaz bâtıl olur ve tadîl-i erkâna riayet edilerek yeniden kılınması gerekir.

Tadîl-i Erkânın Ölçüsü

Namazın rükünlerinde ve rükünler arasında en az bir *tesbih* miktarı, yani *sübhânallah* diyecek kadar durmak vaciptir. Bu itibarla tadîl-i erkânın asgari ölçüsü, *sübhânallah* diyecek kadar sükûnet içinde uzuvların hareketsiz kalmasıdır. Bu miktar, zaman bakımından birkaç saniye demektir.

Namazda özellikle rükûdan doğrulunca ve iki secde arasında bir müddet hareketsiz durmaya itina gösterilmelidir. Bunun süresi, en azından bir defa *sübhanallah* diyecek kadar olmalıdır. Çünkü bu iki rükün çok defa aceleye getirilmekte ve tadîle riayet edilmeden hızlıca geçiştirilmektedir. Dolayısıyla namaz noksan ya da kusurlu eda edilmektedir.

Özellikle günümüzde tadîl-i erkânda ihmal söz konusu olduğundan çok dikkat etmek gerekmektedir. Zira kimilerinin namaza durmasıyla birlikte hemen rükûa varması, daha tam doğrulmadan secdeye kapanması, iki secde arası oturmayı tam yapmadan secdeye gitmesi bir olmaktadır. Oysa kıyam, kıraat, rükû, secde, oturuş ve bunların arasındaki rükünlerde tadîl-i erkâna riayet etmek şarttır. Aksi takdirde usul ve adabına uygun namaz kılınmış olmaz. Zira Peygamber Efendimiz (s.a.s.), *horozun yemi hızlı hızlı gagalaması gibi namaz kılmaktan men etmiştir.* *(Müsned, 2/265)* Ayrıca O (s.a.s.) şu uyarılarda bulunmuştur: *"Rükû ve secdeleri tamamlayın!"* *(Buharî, Eymân 3)* *"Rükû ve secdelerinizi güzel yapın!"* *(Müsned, 2/234)* *"Sizden biriniz rükû ve secdelerden kalkarken belini tam olarak doğrultmadıkça namazı yeterli olmaz."* *(Ebû Dâvud, Salât 143)* Bu itibarla kılınan namazların boşa gitmemesi için rükünlerin tadîl (itidal) ve sükûnet üzere yapılması icap eder.

M. Fethullah Gülen Hocaefendi, vaaz ve sohbetlerinde sözü sık sık namaza getirerek usûl ve erkânına uygun ikâme edilmesi üzerinde hassasiyetle durur. Bir sohbetinde; dört rekâtlık namazın en azından 4 dakikada kılınması gerektiğini, zira daha hızlı kılındığı takdirde tadîl-i erkânın ihlal edilmesi endişesi bulunduğunu belirtir. Öte yandan acele ile kılınan namazla bir yere varılamayacağını, "huşû ve hudû"un ise "namazın iç tadîl-i erkânından olduğunu" kaydeder ve şunları söyler: "İnsanın, Rabbiyle münasebetinde asıl olan mânâdır, özdür, ruhtur. Fakat onları taşıyan da lâfızlardır, şekillerdir, kalıplardır. Bundan dolayı mutlaka o lâfızlara ve kalıplara dikkat edilmelidir… Biz bir insanın sadece namazına bakarak onun namazda huşû arayan biri olup olmadığını belirleyemeyiz. Bu, insanın vicdanı ile Al-

lah arasındadır. Dolayısıyla biz kendimizi hüsnüzan etmeye zorlarız. Ama bazı kimseler namazlarında, oruçlarında öyle dikkatsizdirler ve iffetleri mevzuunda çarşıda pazarda öyle sulu hareket ederler ki; insan ne kadar hüsnüzan ederse etsin, şahit olduğu hareket hakkında olumlu düşünceyi İslâmî çerçevede bir yere koyamaz. Mesela, birisi hemen tekbir alır ve sen daha Fâtiha'nın yarısına gelmeden rükûa varır. Burada kendini ne kadar zorlarsan zorla ona namaz kıldı diyemezsin. Mesela, rükûda hakkını vere vere, kelimeleri güzelce telaffuz ederek -bazı fukahaya göre- bir kere "Sübhâne rabbiye'l-azîm" demek şarttır. Çok hızlı söyleniyorsa mânâsı yoktur onun. Bazı fukahaya göre ise, onu en az üç defa söylemek gerekir. Onun için, rükûda ve secdede en az üç defa, yavaş yavaş, kelimeleri tam telaffuz ederek bu tesbihi söylemeliyiz. Daha az söylüyorsak, başkalarını hakkımızda müspet düşünme hususunda zorlamış oluruz. Böylece bazı kalıplar, bizim onunla edâ etmeye çalıştığımız mânâ, muhteva ve mazmunu taşıyıcı olmaz. Dolayısıyla, hakkımızda hüsnüzan edenler, vehme ve kuruntuya hüsnüzan etmiş olur. Çok kimselerin hızlı hızlı okuduğu Fâtiha, Kur'ân değildir. Çünkü, Kur'ân öyle inmemiştir. Böyle alelacele okunan Fâtiha ile kılınan namaz, namaz değildir. Bir nefeste, o nefes bitmeden sûreyi sona erdirme telaşıyla, soluğun tıkandığı yerde hızlıca ve can havliyle alınan ara nefeslerle okunan Kur'ân'la kıraat farzı yerine gelmiş olmaz. Lâfızlar mânâların kalıbıdır; ama kalıbın mânâya uygun olması lâzımdır." *(Fethullah Gülen, Kırık Testi, s. 57–58)*

Namazda Ciddiyet ve Peygamber Efendimiz'in Namazı

Namaz vakitlerinin gözetilmesi, huşû içinde, kâmil mânâda ikâme edilmesi hususunda birçok ayet-i kerime vardır. Bu ayetlerde gerek Peygamber Efendimiz'e (s.a.s.), gerek diğer peygamberlere, gerekse mü'minlere hitaben namazların hakkıyla ikâme edilmesi, huşû içinde kılınması emredilmektedir.

Bu husustaki birkaç ayet-i kerime şöyledir:

"Gündüzün iki tarafında, gecenin gündüze yakın vakitlerinde namazı dosdoğru kıl. Şüphesiz güzel işler (hasenât), kötülükleri (günahları) silip giderir." *(Hûd sûresi, 114)* *"Namazı hakkıyla eda edin, zekâtı verin. Dünyada hayır olarak ne yapıp gönderirseniz mutlaka onun mükâfatını ahirette Allah katında bulursunuz. Zira Allah işlediğiniz her şeyi görmektedir."* *(Bakara sûresi, 110)* *"Muhakkak ki mü'minler felaha erdiler; onlar namazlarında huşû (tam bir saygı ve tevazu) içindedirler."* *(Mu'minûn sûresi, 1–2)*. *"Allah'ın kitabını okuyup ona uyanlar, namazı hakkıyla ifa edenler ve kendilerine nasip ettiğimiz imkânlardan gizli ve aşikâr olarak hayır yolunda harcayanlar, ziyan ihtimali olmayan bir ticaret umarlar."* *(Fâtır sûresi, 29)*

Allah'ın bütün emir ve yasaklarına karşı fevkalade hassasiyet gösteren Peygamber Efendimiz (s.a.s.) namazı dosdoğru kılma hususunda da fevkalade temkinli idi. Kıyamından kıraatine, rükûundan secdesine, iki secde arası oturuşundan teşehhüdüne kadar bütün rükünlerde namazı itidal ve sükûnetle ikâme ederdi. Bunun yanı sıra Efendimiz (s.a.s.), *"Beni nasıl namaz kılıyor görüyorsanız, siz de namazı öylece kılın!"* *(Buharî, Ezan 18)* buyurmak suretiyle ashabına -dolayısıyla ümmetine- namazı nasıl eda etmeleri gerektiğini bizzat öğreten rehberdi.

Ashab-ı Kiram'ın dilinden Peygamber Efendimiz'in namazı şöyle anlatılmaktadır:

"Resûlullah (s.a.s.) kıyamda ağırlığını iki ayağının üzerine verip dimdik dururdu. Rükûda başını ne yukarıya diker ne de aşağıya büker, ikisi arasında tutardı. Rükûdan kalktığı vakit iyice doğrulmadan secdeye gitmezdi. Başını secdeden kaldırdığı zaman iyice doğrulup oturmadıkça ikinci secdeyi yapmazdı." *(Buharî, Ezan 122)* *"Resûlullah (s.a.s.) namaz kılarken rükû ve secdelerinde üçer kere "sübhânallâhi ve bi-hamdihi" diyecek kadar dururdu."* *(Ebû Dâvud, Salât 154)*. *"Resûlullah (s.a.s.) namazda "semiallahu li-men hamideh" deyip başını rükûdan kaldırınca sanki secde etmeyi unuttu diyeceğimiz kadar ayakta uzun süre beklerdi. Sonra secdeye giderdi. Başını secdeden kaldırınca ikinci secdeyi unuttu diyeceğimiz kadar iki secde arasındaki oturuşu uzun yapardı."* *(Buharî, Ezan 127; Müslim, Salât 196)* *"Resûlullah (s.a.s.)'ın kıyamı, rükûu, rükûdan sonraki ayakta bekleyişi, secdesi, iki secde arasındaki oturuşu ve teşehhüddeki oturuşu neredeyse birbirine denk uzunlukta idi."* *(Müslim, Salât 193)* *"Resûlullah (s.a.s.) sabah namazında altmıştan yüz ayete kadar okurdu."* *(Müslim, Salât 172)* *"Resûlullah (s.a.s.) öğle namazının ilk rekâtında otuz ayet, ikinci rekâtında onbeş ayet miktarında kıraatte bulunurdu. İkindi namazının ilk rekâtında onbeş ayet, ikinci rekâtında ise bunun yarısı kadar kıraat okurdu."* *(Müslim, Salât 157)* *"Öğle namazı başladığı sırada bizden bir kimse Bakî' mevkiine giderdi (ki burası halen mescidin yakınında kabristan olarak mevcuttur) ve orada abdestini tazeleyip mescide dönerdi de namazdaki ilk rekâtın uzunluğu sebebiyle Resûlullah (s.a.s.)'ın birinci rekâtına yetişirdi."* *(Müslim, Salât 161)*

Tadîl-i Erkânı İhlal Ederek Acele Namaz Kılmanın Mahzurları

Namazın acele kılınması, kıyam, kıraat, rükû, kavme, secde ve celse gibi rükünlerin noksan yapılmasına, diğer bir ifadeyle tadîl-i erkânın ihlâl edilmesine sebep olmaktadır. Böyle bir namaz, usûlüne uygun kılınmadığı için tadîl-i erkân üzere tekrar ikame edilmesi icap eder.

Allah'ın emrini yerine getirme ve O'nun hoşnutluğunu kazanma gayesiyle kılınan namaz, usûl ve erkânına riayet edilmediği takdirde neticesiz ve boş bir fiile dönüşür. Üstelik sahibinin üzerinde borç olarak kalır. Nitekim bir hadis-i şerifte bu hususa şöyle işaret edilmektedir: *"Huşû içinde kılınmayan, rükû ve secdeleri tam olarak yerine getirilmeyen namaz (ahirette) simsiyah zifiri bir karanlık halinde ortaya çıkacak ve sahibine 'Senin beni zayi ettiğin gibi Allah da seni zayi etsin!' diyecektir. Allah'ın dilediği zaman gelince böyle kılınan namazlar, eskimiş elbise (paçavra) gibi dürülüp sahibinin suratına çarpılacaktır."* *(Taberanî, el-Mu'cemu'l-evsat, VII, 183).* Acele ve hızlı bir şekilde kılınan namaz, ancak Şeytanı sevindirir. *"Teennî (temkin ve sükûnetle hareket etmek) Rahman'dan; acele ise Şeytandandır."* *(Tirmizî, Birr 66)* hadisi, bu gerçeği ifade eder. Zira Şeytan, secde etmekten imtina ettiği gibi, insanların da secdeden ve namazdan uzak kalmalarını ister. Hatta bütün gücüyle namazlı-niyazlı insanlarla uğraşarak ibadetten alıkoymaya çalışır. Şayet buna gücü yetmezse bu defa namazdaki huşû, huzur, usûl ve erkânı ihlal etmeye çalışır. Efendimiz (s.a.s.) bir hadislerinde bu hususu şöyle haber verir: *"Şeytan, ezan ve kamet okunurken bunları duymayacağı uzak yere doğru yellenerek kaçar. Sonra geri döner ve namaz kılan kişi ile kalbi arasına girer. Ona 'Şunu hatırla, bunu düşün' diye aklında daha önce hiç olmayan şeylerle vesvese verir. Öyle ki buna kapılan kişi, kaç rekât kıldığını (ve ne okuduğunu) bilemeyecek hale gelir."* *(Buharî, Sehv 6; Müslim, Salât 19)* Alelacele kılınan namazda rükünler noksan olmaktadır. Hatta bundan daha vahimi, namazdan çalma, yani namaz hırsızlığı vuku bulmaktadır. Zira Resûlullah (s.a.s.) *"Hırsızlığın en kötüsü, namazını çalmaktır."* buyurmuş; sahabiler "Ey Allah'ın Resulü, kişi namazını nasıl çalar?" diye sorduklarında ise *"Rükûsunu ve secdelerini tamamlamaz."* cevabını vermiştir *(Muvatta', Kasru's-salât 72).* Bir başka hadislerinde şöyle buyurur: *"Kişi vardır, namazını kılar bitirir de kendisine namazın sevabının ancak onda biri yazılır. Kişi vardır, dokuzda biri, sekizde biri, yedide biri, altıda biri, beşte biri, dörtte biri, üçte biri yahut yarısı yazılır."* *(Ebû Dâvud, Salât 124)* Esasen tadîl-i erkâna riayet edilerek kılınan namaz ile riayet edilmeden kılınan namaz arasında -çok fazla değil- sadece birkaç dakikalık zaman farkı vardır. O halde yapılan ibadetin makbul olması için her bir namaza birkaç dakika daha fazla zaman ayrılmalıdır. Rükünlerin hakkı verilerek itidâl ve sükûnet üzere ifa edilmelidir.

Namazı İtina ile Kılmak

Namazdaki kıyam ve kıraat mümkün mertebe daha uzun olmalıdır. Vakit ve imkân varsa kıraati uzatarak daha fazla Kur'an ayetleri okunmalıdır. Uzun sureleri bilmediği için kıyamı ve kıraati kısa tutmak zorunda kaldığından yakınan kimseler, her bir rekâtta bildiği kısa sûrelerden birkaçını birden okuyabilirler. Zira namazda ne kadar çok Kur'ân okunursa sevabı ve fazileti o nisbette çok olur. Nitekim Peygamber Efendimiz (s.a.s.)'e 'Hangi namaz daha faziletlidir?' diye sorulduğunda *"Kıyamı uzun olan namazdır."* buyurmuştur *(Müsned, III/312).*

Kıraat, acele edilmeden sükûnet içinde tilavet edilmelidir. Harfleri ve kelimeleri birbirine karıştırmadan sanki bir başkasına arz ediyor gibi tane tane okunmalıdır. Ayetleri okurken icmali tefekkür etmek, namazdaki huşûyu artırır. Kişi, namazında sadece önüne, secde mahalline bakmalıdır. Zira Peygamber Efendimiz (s.a.s.), namazda sağa sola göz gezdirmeyi Şeytanın o kimsenin namazından bir şeyler kapıp kaçırması olarak nitelendirmiştir. *(Buharî, Ezân 93)* Öte yandan cemaate namaz kıldıran kimselerin de tadîl-i erkâna daha fazla ihtimam göstermeleri gerekmektedir. Zira imam, hem kendi namazından hem de cemaatin namazından sorumludur. Sorumluluk bilinciyle imamlık vazifesi hakkıyla eda edilmelidir.

Hâsılı; namaz, insanın en ciddi işi ve meşguliyeti olmalıdır. Dünyevi işlerin çokluğundan veya hizmet için koşuşturmanın yoğunluğundan dolayı namazı aceleyle kılıp geçiştirmek kesinlikle doğru değildir. Bilakis bütün dünyevi ve uhrevi işler namaza göre ayarlanmalıdır. Zira *"Namaz dinin direğidir."* *(Tirmizî, İman 8)*; *"İslam'ın beş şartından biridir."* *(Buharî, İman 1)*; *"Günün belirli vakitlerinde mü'minlere farz kılınmıştır."* *(Nisâ sûresi, 103).* Kıyamet günü kulun sorguya çekileceği ilk ameli namazdır. Nitekim hadis-i şerifte bu husus şöyle ifade edilir: *"Kıyamet gününde insanların ilk sorguya çekilecekleri amelleri namazdır. Allah (c.c.) kulun namazlarını tam mı yoksa noksan mı kıldığına bakılmasını emreder. Eğer namazları tam ise sevabı tam olarak yazılır. Eğer (farz) namazlarında eksiklik varsa nafile olarak kıldığı namazlarına bakılmasını emreder. Şayet nafile namazları varsa, bunlarla farz namazların tamamlanmasını emreder. Sonra kul diğer amellerinden hesaba çekilir.* *(Tirmizî, Salât 306).*

O halde insan, bütün benliğini namaza vermelidir. Dinin direği, ibadetlerin pîri olan namazı bütün rükünlerine itina göstererek ciddiyet, samimiyet ve itidal üzere vaktinde eda etmelidir.

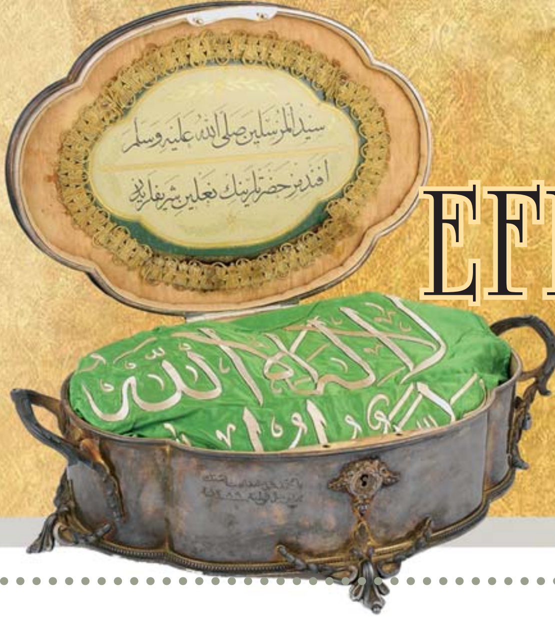
* Harran Üniv. İlahiyat Fak. Öğrt. Üyesi
kpaksoy@yeniumit.com.tr

YENİ ÜMİT

Yrd. Doç. Dr. Cüneyt EREN *

Ekim / Kasım / Aralık - 2007 / 78

İnsanlık, gerçek medeniyeti Hz. Muhammed (sallallâhu aleyhi vesellem) sayesinde tanıdı ve benimsedi. O'ndan sonra bu istikamette gösterilen her gayret, O'nun getirdiği esasları taklit ve ta'dilden öteye gitmemiştir. Bu itibarla da, O'na, hakikî medeniyetin kurucusu demek daha uygun olacaktır.

EFENDİMİZ'İ (s.a.s.) SEVMEK

Bu konunun seçiminde, son günlerde dozunu ciddi boyutlara varacak derecede artıran Kâinatın Efendisi'ni (s.a.s.) sıradan bir insanmış gibi görmeye ve göstermeye çalışan, bazen de saygı sınırlarını aşan tavır ve yaklaşımlar etkili olmuştur diyebilirim. Saygı, sevgi ile iç içe kavramlardır. Sevgi beraberinde saygıyı istilzam eder. Bu hakikati ikrar mahiyetinde Cenab-ı Hak: *"De ki: Allah'ı seviyorsanız, Bana (Yani Efendimiz'e (s.a.s.) uyun ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın."* *(Âl-i İmran sûresi, 31)* buyurur. Çok acı ve acıklıdır ki bu anlayış genellikle O'nun (s.a.s.) getirmiş olduğu değerler manzumesinin temsilcileri konumundaki bazı kimseler tarafından dillendirilmektedir. Ve yine ne hazindir ki bu çevreler O'nu (s.a.s.) sıradan beşer görme ve gösterilmesini adeta vazife edinmektedirler. Oysa O'nu (s.a.s.) en yakından tanıma ve takip etme bahtiyarlığına ermiş olan kimselerin Efendimiz'in (s.a.s.) şahsiyet ve makamı hakkında bizlere naklettikleri tablo çok farklıdır.

Bu konuda o mübarek kutluların inanç ve anlayışlarının bilinmesi hayati önemi haizdir. Bu noktadan hareketle konuyu dinimizin en temel iki kaynağı Kitap, Sünnet ve ardından sahabe-i kiram hazretlerinin anlayışları perspektifiyle ele almaya çalışacağız.

Sevgi Nedir Nasıl Olmalıdır?

Sevmek sevilene karşı kalben alaka duyup muhabbet göstermek, aklen, fikren onunla olmak, sevilen için yaşamaktır. Onunla beraber olma arzusu içinde kıvranmak, onunla beraber olmak, ona benzemek, onun hoşlandıklarından hoşlanıp, sevmediklerinden kaçınmak, onun hal, ahval, tavır ve diline benzemektir.

Rivayet edilir ki: birbirlerine kırılan iki arkadaştan biri uzun bir aradan sonra diğerinin kapısını çalar. **'Kim o?'** diye seslenir içerdeki. **'Benim'** der kapıyı çalan. **'Burada ikimize birlikte yer yok'** diye cevap verir öbürü. Aradan uzunca bir zaman geçer. Yeni bir umutla tekrar çalar sevdiği arkadaşının kapısını. **'Kim o?'** diye sorar yine içerdeki. **'Sen'im!'** der bu sefer. Ve kapı sonuna kadar aralanır. Hz. Mevlana da: **'Birisinin kalbinde taht kurmak, sevgisini kazanmak istiyorsanız, öylesine sevmelisiniz ki, benliğinizi bırakıp adeta 'o' olmalısınız'** diye anlatır hakiki muhabbeti. İşte sevmek 'o' olmaktır. Kalbi sadece 'o'na hasretmektir.

Evet Efendimiz'i (s.a.s.) çok sevmeliyiz. Sevgimizi de O'nda fâni olarak izhar etmeliyiz. Bu mevzuda zikredeceğimiz o kadar kriter vardır ki, alt alta sıralanacak olsa herhalde bir makale sınırını çoktan aşacaktır.

O'nu Sevmemizi Allah Talep Etmiştir.

Cenab-ı Hak bizatihi bu mevzuda *'Mü'minlerin, Peygamber'i kendi nefislerinden çok sevmeleri gerekir.'* *(Ahzâb sûresi, 6)* buyurmaktadır. Ayette geçen emir de mutlak itaati gerektirir.

Efendimiz (s.a.s.) de konuyla ilgili olarak ayrıca şöyle buyurur: **'Sizden biriniz, beni anasından babasından, evlatlarından ve bütün insanlardan daha fazla sevmedikçe, tam anlamıyla iman etmiş olmaz.'** *(Buharî, iman 8; Müslim, iman 70)*

Sevmek sevilenin arzusunu yerine getirmeyi gerektirir. Sevilen/sevilecek olan Rabbimiz ise bu gerçek daha da önem arz edecektir. Yani O'nu (c.c) sevmemiz yine O'nun (c.c) emirlerini yerine getirmemizle gerçekleşecektir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken husus şu ki, Rabbimiz Âl-i İmran sûresi, 31. ayette: *'De ki: Allah'ı seviyorsanız, bana uyun ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Allah, çok bağışlayıcı ve merhametlidir.'* buyurmaktadır. Yani kendisini sevmemizin şartını Efendimiz'e ittiba ile mukarin kılmaktadır. Zira netice olarak Efendimiz'e ittiba yine Rabbimize ittiba demektir.

'O halde Allah'ı sevenler bu emr-i ilahiyi tebliğ eyleyen Resulullah'a muhalefet etmemek ve onun talimatı tebligatına tâbi olmak ve onu numune-i imtisal addeylemek lâzım gelir. Bu itaat doğrudan doğruya Allah'a itaattir. Çünkü Hz. Muhammed'in şahsı ve bedenî varlığı bakımından değil, O'nun peygamberlik görevi bakımındandır ve Allah adına vekâlet yoluyla olan bir itaattir. Yani, bana uyunuz, demek, "Allah'a ve Resûle uyunuz!" demektir. *(Bkz.: Yazır, Elmalılı Hamdi, Hak Dini Kur'ân Dili, İstanbul, 1936, 2/1076-1077)*

Efendimiz (s.a.s.) Kendisinin Sevilmesini Bizzat Talep Etmiştir

Efendimiz (s.a.s.)'i sevmek O'nun getirmiş olduğu Kur'ân'ı sevmek, değerler manzumesini sevmek demektir. Bu noktadan hareket edilecek olursa Efendimiz (s.a.s.) kendi beşerî zâtından ziyade temsil ettiği risalet vazifesiyle bütünleşmiş olan mübarek şahsiyetinin sevilmesi gerektiğini vurgulamak istemiştir.

Yukarıda da zikrettiğimiz gibi Hz. Ömer (r.a): **'Yâ Resûlallah! Sen'i canım dışındaki her şeyden çok seviyorum!..'** der. Efendimiz (s.a.s.) Hz. Ömer (r.a)'ın elini tutar ve: **'Beni canından çok sevmedikçe olmaz, Yâ Ömer!'** buyurur. O da hemen: **'Canımdan da çok seviyorum Yâ Resûlallah!'** der. Bunun üzerine Efendimiz (s.a.s.): **'Şimdi oldu.'** buyurur.

Efendimiz (s.a.s.) Mekke'den Medine'ye hicret etmiş Muhacirlere kucak açan Ensarı sevmenin iman alameti olduğunu ifade eder. 'Ensârı sevmek, iman alâmetidir. Münafıklığın alâmeti ise, Ensâra kin ve düşmanlık duymaktır.' *(Buharî, Menâkıbu'l-Ensâr, 4)* Buradan Efendimiz (s.a.s.)'i sevmenin evveliyatla imanın gereği olduğunu istinbat edebiliriz.

İnsan Olmak Efendimiz'i (s.a.s.) Sevmemizi Gerektirir

Her şeyden önce kâinatta yaratılmış bir varlık olmak Efendimiz (s.a.s.)'e borçlu olmayı gerekli kılar. Zira kâinat, O (s.a.s.)'nun yüzü hürmetine halk edilmiştir. O (s.a.s.) olmasaydı kâinat olmayacak, insanlık varlık alemine teşrif etmeyecek, mahz-ı şer olan yoklukta kalacaktı.

Ayrıca onun dünyaya teşrif etmesi ile kâinatta var olan canlı-cansız her mahluk nasibini almıştır. Öncelikle vahye muhatap olan ins ve cin O'nun ebediyetlere daveti ile dünya ve ahiret saadetine nail olmuşlardır. Zira Efendimiz (s.a.s.) âlemlere rahmet olarak gönderilmiştir. Allahu Teâla şöyle buyuruyor: *'Doğrusu bu Kur'ân'da, kulluk eden kimselere bildiri vardır. Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik.'* *(Enbiya sûresi, 106-107)*. Diğer açıdan Efendimiz (s.a.s.) getirmiş olduğu değerler manzumesi ile bizlere insanlığımızı öğretmiştir. Tebessümün dahi ibadet olduğunu biz O (s.a.s.)'nun hedy ve siretinden öğrenmiş bulunuyoruz.

İman Nimeti Efendimiz (s.a.s.)'i Sevmemizi Gerektirir.

İman, iki cihan saadetinin olmazsa olmaz anahtarıdır. Allahu Teâla Hucurat sûresi, 7. ayette şöyle buyuruyor: *'Ama Allah size imanı sevdirdi ve onu kalblerinizde güzelleştirdi.'* Bu durumda kalblerimizde sevdirilen iman ile bu imanın en güzel temsilcisi Efendimiz (s.a.s.) tabiatıyla sevilecektir. Diğer bir tabirle O (s.a.s.)'nu sevmek fıtratımıza derc edilen iman sevgisi gereğidir.

Bir hadislerinde Efendimiz Hz. Ali (r.a)'ye: **"Allâh'a yemin ederim ki Cenâb-ı Hakk'ın senin vâsıtanla bir tek kişiyi hidâyete kavuşturması,** (en kıymetli dünya nimeti sayılan) **kırmızı develere sâhip olmandan daha hayırlıdır."** *(Buhârî, Ashâbu'n-Nebî 9)*. buyurur. O halde Efendimiz (s.a.s.)'i bizlere iman nimetiyle tanışmamıza vesile olduğu için en azından minnet borcumuz gereği sevmeliyiz.

'İşte, O Zât'ın telkin ettiği iman nazarıyla kâinata bakılmadığı takdirde, kâinat böyle korkunç, zulümatlı bir şekilde görünecekti. Fakat o mürşid-i kâmilin gözüyle ve iman gözlüğüyle bakılırsa; her taraf nurlu, ziyadar, canlı, hayatlı, sevimli, sevgili bir vaziyette arz-ı didar edecektir.' *(Bediüzzaman, Mesnevi, s. 22)*

Efendimiz (s.a.s.) Kemale Ermenin Vesilesidir

Efendimiz (s.a.s.) getirmiş olduğu değerler manzumesi ile en eşref varlık olarak yaratılmış olan insanın bünyesinde var olan tılsımı idrak etmesi ve neticesinde evc-i kemâlini bulmasına vesiledir. 'Kâinatın kemalâtını keşfeden canlı bir güneştir. Saadet-i ebediyeyi ihbar ve tebşir ediyor. Nihayetsiz rahmeti keşfetmiş, ilân ediyor. Saltanat-ı rubûbiyetin mehasininin dellâlı ve esma-i İlahiyenin gizli definelerinin keşşafıdır.' *(Bediüzzaman, Mesnevi, s. 22)*

O öyle bir ışıktır ki O'nunla zulümât dağılmış, O'nun rehberliği ile medeniyetler meydana gelmiştir. 'Öyle ise, O'ndan sonra gelen asırların o Zâttan aldıkları feyizlere dikkat etmek üzere geri dönelim. Bak arkadaş! Bütün bu asırlar, o Asr-ı Saadet'in güneşinden Ebu Hanife, Şafiî, Ebu Yezid, Cüneyd-i Bağdadî, Abdülkadir-i Geylanî, İmam Gazalî, Muhyiddin-i Arabî, Ebu Hasen-i Şazelî, Şah-ı Nakşibend, İmam Rabbanî (Radıyallahü anhüm ecmaîn) gibi binlerle nuranî ziyadar yıldızlar ayrılıp, âlem-i beşeri tenvir etmişlerdir.' *(Bediüzzaman, Mesnevi, s. 26)*

En Hayırlı Olan Sevilir, Sevilmelidir

Efendimiz'in isminin 'övülen', 'çokça övülen' anlamına gelen Muhammed olması dikkat çekicidir. Yeryüzünde övülmüş olmasından dolayı 'Muhammed' ismiyle, göklerde yeryüzünden daha fazla övülmesinden dolayı da 'Ahmed' ismiyle adlandırılmıştır. İbn Abbâs (r.a.)'den şöyle rivâyet ediliyor: "Peygamber (s.a.s.)'in ashabından bazı kişiler, kendisini beklemek üzere oturmuşlardı. Resûlullah (s.a.s.) çıktı onlara yaklaşınca onların konuştuklarını duydu. Bazıları şöyle diyordu: **'Şaşılacak şey doğrusu Allah yaratıklarından birini dost edinmiş, İbrahim'i dost edinmiş'** diğer bir kısmı ise **'Musa'nın Allah'la konuşması daha hayret verici bir şeydir. Allah onunla apaçık konuşmuştur.'** Diğer bir kısmı ise **'İsa Allah'ın kelimesi ve ruhudur.'** Diğer bir kısmı da **'Adem, babasız şekilde yaratılmış, seçkin insandır.'** dediler." Resûlullah (s.a.s.) onların yanına geldi selam verip şöyle buyurdu: **"Konuşmalarınızı ve hayret ettiğiniz şeyleri dinledim. İbrahim, Allah'ın dostudur ve bu bir gerçektir. Musa da Allah'ın konuştuğu seçkin bir kimsedir, bu da doğrudur. İsa da Allah'ın ruhu ve kelimesidir. Bu da bir gerçektir. Âdem'i Allah seçmiştir. Bu da bir gerçektir. Dikkat ediniz Allah'ın sevgilisi benim, övünme yok. Kıyamet günü hamd sancağını taşıyacak olan benim, övünmek yok… Kıyamet gününde ilk şefaat edecek olan benim şefaati kabul edilecek olan da benim. Fakat övünme yok… Cennetin kapılarının halkalarını ilk hareket ettirecek olan benim. Allah bana Cennet kapısını açacak beraberimde olan mü'minleri ve fakirleri Cennete sokacaktır, fakat övünme yok… Ben geçmişlerin ve geçeceklerin en değerlisiyim, fakat bunları övünmek için söylemiyorum…"** *(Dârimî, Mukaddime 27)*

Efendimiz (s.a.s.) peygamberlerin de en hayırlısıdır. Übey b. Ka'b (r.a.)'den rivâyete göre, Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: **'Peygamberler içinde benim örneğim bir ev inşa edip, onu en iyi şekilde yapıp bir tuğla yeri eksik**

bırakan kimsenin durumu gibidir. İnsanlar bu binanın çevresinde dolaşırlar ve ona hayran olurlar ve o tuğlanın yeri de yapılmış olsaydı derler. İşte Peygamberler içinde benim yerim o (altın) tuğlanın yeri gibidir.' *(Tirmizî, Edeb 77)*

En Büyük Terbiyeci Sevilir

Efendimiz (s.a.s.) Cahiliye dönemi âdet ve alışkanlıkları ile insanlık onurunu ayaklar altına almış bir hayat içindeki bir toplumdan yeryüzünün gelmiş geçmiş en hayırlı insanlarının çıkmasına vesile olmuş üstâd-ı ekberdir.

'Arkadaş! O Zâtı harekete getirip o inkılabları kendisine yaptıran ancak bir kuvve-i kudsiyedir. Evet bilhassa Ceziretü'l-Arab'da yaptığı inkılab ve icraata bak!.. O sahralarda, o çöllerde, âdetlerini muhafazada çok mutaassıb ve asabiyetlerinde fevkalâde inatçı ve kasavet-i kalb ve merhametsizlikte emsalsiz ve hattâ diri diri kızlarını toprağa gömüp öldürürlerken müteessir bile olmayan pek çok vahşi kavimler oturmakta idiler. O zât-ı nuranî kısa bir zamanda o kavimlerin ahlâk-ı seyyielerini kaldırarak ahlâk-ı hasene ile tebdil ettirdi. Hattâ o zât-ı mürşidin (s.a.s.) telkin ettiği iman nuru sayesinde, o vahşi insanlar, insan âleminde insanlara muallim oldular. Ve medeniyet dünyasında, medenîlere üstad oldular.' *(Bediüzzaman, Mesnevi, s. 23)*

'Bilirsin ki, sigara gibi küçük bir âdeti, bir şeyi tiryakisinden ref' etmek pek zahmettir. Hattâ büyük bir hâkim, büyük bir azim ile küçük bir kavimde itiyat edilen bir hasleti kaldırmakta büyük müşkilâta rast gelir. Hâlbuki bu Zât-ı nuranî, pek çok âdetleri, pek çok asabî, inatçı kavimlerden, cüz'î bir kuvvetle, kısa bir zamanda kaldırarak, yerlerini yüksek, nezih ahlâk ve âdetler ile doldurmuştur. Evet Hazreti Ömer İbnül Hattab (r.a)'ın İslâmiyetten evvel ve sonraki halleri bu mes'eleye güzel bir misaldir. Bunun gibi icraat-ı esasiyesinden binlerce hârikalar vardır. O Zâtın o zamandaki icraatına hârika diyoruz. Acaba bu zamanın yüzlerce feylesofları, o zamanda o vahşet-âbâd cezireye gidip, pek uzun zamanlarda o vahşileri ıslah için çalışsalar, o Zât-ı mürşidin bir senede muvaffak olduğu kadar, onlar elli senede muvaffak olabilirler mi? Hâşâ!' *(Bediüzzaman, Mesnevi, s. 23)*

Sahabe-i Kiram'ın Efendimiz (s.a.s.)'e Muhabbet ve Sadakati

Yukarıda da belirttiğimiz üzere Efendimiz (s.a.s.)'i en yakından tanımış olan, her hareketini takip ve tespit eden sahabe-i kiramın bu mevzudaki yaklaşımları bizim için en önemli hüccet olmalıdır. Efendimiz (s.a.s.)'e *'Canımız sana feda olsun Ya Resûlallah' 'Anam babam sana feda olsun ya Resûlallah' 'Dahîlek ya Resûlallah'* gibi ifadeleri bu mevzudaki hassasiyetlerine en güzel örnek olsa gerekir.

Sahabe-i kiram (radıyallahu anhül) bizlere de bu mevzuda rehber olmuşlardır. O konuşunca rüzgar bile susuyordu. Bedir'de **'Ey Ashab Hazır mısınız?'** diyen Efendimiz(s.a.s.)'e Sa'd b. Muaz ayakta söyle cevap veriyor: **'Ya Resulallah seni hak dinle gönderen Allah'a hamd olsun ki, sen bize denizi gösterip dalarsan biz de seninle birlikte dalarız, Allah'ın bereketiyle yürüt bizi.'**

Hz. Ömer b. Hattâb (r.a.) şöyle der: **"Ebû Bekir, efendimiz ve bizim en hayırlımızdır. Resûlullah (s.a.s.)'e de en sevgili olanımızdır."** *(Buhârî, Menakıb 17)*

Sahabe-i kirâm Hazretleri Efendimiz (s.a.s.)'i o kadar sevip sayıyordu ki O (s.a.s.)'nu her davranışlarında örnek almaya çalışıyorlardı. Örneğin O (s.a.s.)'nun hayatın her safhası ile ilgili tavsiye ve değerlendirmelerine akıl sır erdiremeyen bir müşrik: **'Görüyorum ki dostunuz (Muhammed) size her şeyi, ama her şeyi hatta helâya nasıl oturacağınızı bile öğretiyor'** der. Selman-ı Farisi (r.a.) bütün vakar ve ciddiyetiyle cevaben: **'Evet, bize her şeyi O öğretiyor'** der ve tuvalet adâbıyla Efendimiz (s.a.s.)'den işittiği tavsiyelerini teker teker sıralar. 'Peygamber böyle şeylerle meşgul mü olurmuş demeye getiren devrin çağdaş kafa yapısına gerçeği bütün safiyet ve açıklığı ile haykırıyordu: **'Evet, bize her şeyi O öğretiyor'**. (İlgili örnekler için bkz. Çakan İsmail Lütfi, Sünnetin Bütünlüğü, *(Hz. Peygamber ve Aile hayatı Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi) s. 127, İstanbul, 2006.)*

Beni Mustalık kabilesinden esirler alınmıştı. Efendimiz (s.a.s.)'in, azılı düşmanı bu kabilenin reisi Haris'in kızı Hz. Cüveyriye ile onun öncülüğünde kabileleri İslam'a ısındırmayı hedefleyerek evlenmesinin ardından Ensar ve Muhacirler Efendimiz (s.a.s.)'e olan saygı ve sevgileri neticesinde O (s.a.s.)'nunla akrabalık bağı bulunan bir kabilenin insanlarının esir edilemeyeceği düşüncesiyle alınan bütün esirleri salıvermişlerdir.

Ebû Eyyûb el-Ensâri (r.a) anlatıyor: **"Resulullah kendisine bir yiyecek sunulduğu zaman yiyeceği kadar yer, artanı bana gönderirdi. Bir gün, içinde sarımsak bulunan bir kap yemeği hiç el sürmeden bana iade etti. Bunun üzerine kendilerine gittim ve 'Sarımsak yemek haram mı?'** dedim.

O (s.a.s.): **'Hayır, haram değildir, ancak ben kokusundan dolayı hoşlanmıyorum' buyurdu.** Ebû Eyyûb el-Ensâri (r.a) de: **'O halde, sizin hoşlanmadığınızdan ben de hoşlanmıyorum'** dedi." *(İlgili örnekler için bkz. Çakan, İsmail Lütfi, a.g.e., s. 121.)*

Sahip Olduğu Ahlaki Değerler Sevilmesini Gerektirir

Bir insanın, bütün güzellikleri, bütün kâmil vasıfları bir arada cem etmesi mümkün değildir. Ancak bu insan Efendimiz (s.a.s.) olursa durum değişir. Peygamber Efendimiz bütün ahlakî güzellikleri zirvede temsil eden bir ahlak abidesidir. O (s.a.s.), hem imam, hem muallim, hem hatip, hem komutan, hem hâkim, hem ailesi içinde ideal eş, çocukları için ideal bir baba, hem muttakî, hem emîn, hem âdil, hem sabır kahramanı, hem hem hem, satırların almayacağı, sözcüklerin kifayet vermeyeceği hemhemler. O (s.a.s.) hiçbir zaman lanet peygamberi olmamıştır. Başta kendi kavminden olmak üzere karşılaştığı her türlü ezâ ve cefa karşısında hep sabır göstermiş, beddua etmemiştir.

Örneğin Tufeyl bin Amr, Efendimiz (s.a.s.)'e gelerek kabilesinin İslâm'a girmeyi reddettiğini iletmiş ve onlar için beddua talebinde bulunmuştu. Efendimiz (s.a.s.) ise ellerini kaldırarak: **'Allah'ım, onlara hidayet ver, onları imana getir.'** buyurmuştur. Aynı durum Sakîf kabilesi için de mevzu bahistir. Yapılan savaşta Sakîf okçuları Müslümanlara çok zarar vermiştir. Sahabeden bir kısmı, **'Ya Resulullah Sakîf kabilesinin okları bizi yaktı, onlara beddua et!'** deyince, Efendimiz (s.a.s.): **'Allah'ım, Sakîf'e hidayet ver!'** buyurmuştur.

'Bütün ahlâk-ı hamîdenin en yüksekleri o Zâtta içtima etmiş olduğuna bütün âlem şehadet ediyor. Ve keza en nezih hasletleri ve huyları ve en yüksek seciyeleri câmi' bir şahsiyet-i maneviye sahibi olduğuna icma vardır. Ve keza o zâtın en yüksek derecede bulunan zühd ve takva ve ubudiyeti şehadetleriyle mâlik olduğu kuvvet-i imaniye ile musaddaktır. Ve keza siyer-i Nebeviyenin şehadetiyle derece-i vüsûku ve kemal-i ciddiyet ve metaneti ve bütün işlerinde ve harekâtında kuvvet-i emniyeti, hakka mütemessik ve hakikate sâlik olduğunu tasdik eden kat'î delillerdir.' *(Bediüzzaman, Mesnevi, s. 21)*

Efendimiz (s.a.s.) Mekke'deki hayatı boyunca yüce ahlak ve faziletlerinden dolayı 'emîn' olarak bilinir.

O'nun (s.a.s.) hakkında Hz. Âişe (r.a): **"Ahlakı Kur'ân'dı"** der. Evet, Efendimiz (s.a.s.) yaşayan Kur'ân'dı. Kur'ân'ın, canlı tatbîki idi. Kur'ân'da nâzil olan emir ve yasakların tafsilatı O (s.a.s.)'nun hayatındaki uygulaması idi. Allahu Teâla bu hakikati ifade sadedinde: *"Şüphesiz sen büyük bir ahlâka sahipsin."* *(Kalem sûresi, 4)* buyurur. Kendileri de (s.a.s.) bu hususta: 'Rabbim bana edebi güzel bir surette ihsan etti, edeplendirdi' buyurur. Onun edebi, ahlakî vasıfları Kur'ân-ı Kerîm'den sonra getirmiş olduğu en büyük mucize olarak kabul edilir. Zira böylesi bir terbiye ve ahlaki değerler ancak Yüce Rabbimizin terbiyesinden geçmiş olmayı istilzam eder.

Aşağıda örnek kabilinden serdedeceğimiz taşımış olduğu vasıflarının her birisi O'na sevgi ve saygıya gerektirecek birer alt başlık mahiyetindedir: O'nun (s.a.s.) hal ve davranışlarında aşırılık yoktu. Lüzumsuz söz söylemez, az ve öz konuşurdu. Konuşurken yüksek sesle konuşmaz, kimseyi incitmez, kimseye fena söz söylemezdi. Kötü konuşmazdı. Kınayan, hata arayan biri değildi. İnsanların güldükleri şeye O (s.a.s.) da gülerdi. Her sözü hikmet doluydu. Efendimiz (s.a.s.) bir şeye işaret ettiğinde elinin tamamıyla işaret eder, bir şeyi beğendiğinde de elini hareket ettirirdi. Hareketleri hep ağır başlı idi. Yumuşak huylu ve alçak gönüllü idi. Birisiyle konuşurken ona bütün vücuduyla yönelirdi. Efendimiz (s.a.s.)'in yüzünde tebessüm eksik olmazdı. O (s.a.s.)'na bakan rahat ederdi. Herkesin gönlünü alır, herkesi hoşnut ederdi. Ashabı ile arasında duvar örmemişti. Herkese değer verirdi. Herkese alçak gönüllü davranırdı. Kimse O'nunla (s.a.s.) birlikte olmaktan rahatsız olmamıştı. Efendimiz (s.a.s.) öfkeden sakınırdı. Kızması da din ve diyanet içindi. Efendimiz (s.a.s.) hiç aceleci davranmazdı. Karşılaştığı kimseye ilk selam veren O (s.a.s.) olurdu. Çocuklara da selam verirdi. Efendimiz (s.a.s.) akraba, eşdost canlısıydı. Üzerinde tefekkür hâkimdi. Ağır başlı, ciddi, aynı zamanda çok kolay ulaşılan biriydi. Bir yere izinsiz girmezdi. Efendimiz (s.a.s.)'ın bir diğer önemli vasfı nefsini müdafaa etmemesiydi. Münakaşaya girmez, çok konuşmaz, kendisini ve toplumu ilgilendirmeyen bir meseleye kesinlikle karışmazdı.

Bu gibi vasıflardan sadece biri bile sahibinin halk nezdinde sevilmesini ve sayılmasını gerektirirken, Efendimiz (s.a.s.) bu ve benzeri daha birçok üstün vasıflarla donanmış örnek insandır.

*Dokuz Eylül Üniv. İlahiyat Fak. Öğrt. Üyesi
ceren@yeniumit.com.tr

Doç. Dr. Yener ÖZTÜRK *

Ekim / Kasım / Aralık - 2007 / 78

Tedbir kaderi değiştirmese de, neticede insanı kadere taş atmaktan kurtarır.

KADER İNANCININ ÖNEMİ

Bazı kimseler kader inancının Müslümanları olumsuz yönde etkilediğini iddia ediyor. Acaba bu mülâhaza veya iddianın doğruluk payı ne kadardır?

Gündeme getirilen bu yaklaşımlar üzerinde yeniden düşünmemiz gerekmektedir. Öyle anlaşılıyor ki kader inancı, 'kadercilik'le karıştırılmaktadır. Gerçek şu ki İslâm dini kaderi bir inanç esası olarak tespit etmiştir, ama kaderciliği (kaderde ne varsa o olur, deyip ameli terk etmeyi) yasaklamıştır. Bu cümleden olarak diyebiliriz ki, eğer Müslümanların dünyasında yaşadığımız zaman diliminde ters giden bir şey varsa bunu kader inancına değil de, tembelliklerine ve ihmalkârlıklarına kılıf arayan insanların kadercilik yapmalarına bağlamak daha uygun olacaktır.

Bugün perişan bir vaziyette bulunan İslâm dünyasının içinde bulunduğu durum, İslâm'ın bildirdiği kader akidesinin değil, inananların içinde bulundukları çağı iyi okuyamamalarının ve iradelerinin hakkını verememelerinin bir sonucudur.

Kaza ve kadere iman, eğer Müslümanların faaliyetlerine engel olmuş olsaydı, İslâmiyet'in yüksek devirlerindeki o fevkalâde terakkiler nasıl meydana gelebilirdi? Bu dinin hayata hayat kılındığı devirlerde, böyle bir akide, Müslümanların ilerlemesine ve medeniyet öncüleri olmalarına asla mani olmamıştır. Mustafa Sabri Efendi'nin de ifade ettiği gibi amelî/pratik yönden bir araştırma yapıldığında, kalblerinde dinî düşüncenin etkisi daha fazla olan önceki Müslümanların tembel olmadığı, diğer milletler tarafından da mağlûp edilemedikleri görülecektir.

Onların kaza ve kadere inanmadıklarını ise hiçbir kimse iddia etmemiştir, edemez. *(Mustafa Sabri, Mevkıfu'l-Beşer, s. 219.)* Bu kısa girişten sonra şimdi doğru bir kader inancının insan hayatındaki yerini iki açıdan ele alıp değerlendirmeye çalışacağız.

A. Kâinatta Hâkim Olan İlâhî Program Açısından

1. Her şeyden önce, kadere iman, tesadüf düşüncesini ortadan kaldırır. Materyalizm gibi felsefî akımların düşünceleri, son derece mükemmel bir nizamın hâkim olduğu kâinatın bir tesadüfler zinciri neticesinde bugünkü hâline geldiği noktasında odaklaşmaktadır. Müslümanları, bu çeşit yanlış düşüncelerden yalnızca kader inancı kurtaracaktır. Çünkü 'kadere iman etmek' demek, kâinatta tesadüflere yer olmadığına iman etmek demektir. Nitekim varlıkta hiçbir şeyin tesadüflere bağlı olmayıp, bir plân ve programa tabi olduğu Kur'ân'da açıkça ifade edilen bir gerçektir: *"Allah'ın yanında her şey bir ölçüye göredir."* *(Ra'd sûresi, 8)*; "*Muhakkak ki, biz her şeyi bir kaderle yaratmışızdır.*" *(Kamer sûresi, 49.)*

Kâinatta en küçüğünden en büyüğüne kadar, her şeyde bir düzen müşahede etmekteyiz. Tabiata Yüce Yaratıcı tarafından konulan kanunlar, ilâhî kaderin (ilâhî programın) birer parçasıdır; bu kanunların hepsi kader dairesinde cereyan etmekte ve bunların kaderlerinde Kur'ân'ın ifadesiyle bir değişiklik görülmemektedir: *"Allah'ın yaratmasında bir değişiklik bulamazsın."* *(Rum sûresi, 30)*

2. Kadere iman, kozmolojik açıdan 'her şeyin Allah tarafından bir tertip ve ölçüye bağlandığına iman' mânâsına geldiğinden, insan zihninde, kâinatta tesadüflere yer olmadığı şuurunu ve bir nizam fikrini yerleştirip insanı devamlı ve programlı bir çalışmaya sevk eden bir esas olmuştur. *(Bkz.: Tabbara, Ruhu'd-Dini'l-İslâmî, s. 153)*

Vakıa bu iken, 'kadere iman' denince, bazı zihinlerde hemen koyu bir cebir düşüncesi belirmektedir. Hâlbuki, insanların ihtiyar ve irade sahibi hür bir varlık olduğunu çok önceden dile getiren ve mutlak cebir fikrini çürütenler kaderi bir iman esası olarak kabul eden Müslüman âlimler olmuşlardır.

3. Bu esasa göre, Cenab-ı Hak, kâinattaki her şeyi ezelde tespit ettiği ilâhî plân ve yüce nizama göre idare etmektedir. O hâlde âlemde vaki olan maddî, manevî her türlü hâdise, maksatsız ve gayesiz olarak rastgele meydana gelmemektedir. Varlık ve olaylar Allah'ın her şeyi kuşatan ezelî ilmi, mutlak irade ve sonsuz kudretiyle ilâhî nizam ve plâna uygun olarak yaratılmaktadır. Allah'ın kazası, kaderine daima uygun olarak tecelli etmektedir. Aksi hâlde, kâinatın nizam ve düzeni bozulur, varlığı devam edemezdi. Bu yönüyle kaderin ispatı, tevhidin ispatı olmaktadır. Nitekim bir hadis-i şerifte de *"Kadere iman tevhidin nizamıdır."* *(bkz.: el-Muttakî, Kenzu'l-Ummal, 1/106)* denilerek, bu esasın, tevhid akidesiyle doğrudan alâkalı olduğuna dikkat çekilmiştir.

Hâsılı, kader inancı, kâinatta meydana gelen bütün hâdiselere, 'sebeplerin doğurduğu neticeler' nazarıyla bakmaya engel olur ve bize her şeyin arkasında bir hikmet ve kudret elinin daima tasarrufta bulunduğunu bildirir.

B. İnsanla Alâkalı Takdir Açısından

Bu hususu da maddeler hâlinde sıralayıp ele aldığımızda karşımıza şu esaslar çıkar:

1. İman edilmesi gereken esaslar arasına girmesinin önemli hikmetleri bulunan kader, insanı gaflete ve inkâra götürebilecek yolu baştan kapatan bir set gibidir. Şöyle ki insan, nefsi cihetiyle, kendisine bir takdirle bahşedil-

miş olan üstün vasıf ve güzelliklerle övünüp iftihar etmek, kusur ve günahlarına ise bahaneler arayıp bulmak, yahut bunları başkalarına yüklemek ister. İnsanın kendisinde bulunan yüksek istidat ve güzellikleri, Cenab-ı Hakk'ın takdirine dayanan bir ihsanı olarak bilmemesi, gurura ve kibre yol açar. Bu gurur damarı, insanlardan birçoğunu hemcinslerine karşı büyüklenmeye sevk ederken, bazılarını ise, 'her şeyi kendinden bilme ve kendine ait görme' saplantısına kadar götürüp, nihayetinde kendi üstünde hiçbir irade ve kudreti tanımama düşüncesine mahkum etmesi söz konusudur.

Esasında insan fıtratında, meziyetlere ve iradesiyle irtibatlı olarak meydana gelen her bir güzel neticeye sahip çıkıp, onunla övünme, iftihar etme, hatta daha da ötesinde gururlanıp kendinden geçme duygusu vardır. İşte, yapılan güzel işler karşısında gurura düşmemek için 'ilahî takdir' karşısına çıkar ve 'Aldanıp gururlanma, bu işleri bizzat gerçekleştiren sen değilsin' diyerek, insanı kibre, gurura düşmekten korur. Ona, hem, iyiliklere vesile olan irade ve istidatlarının rabbinin bir takdiri/planı olduğunu, hem de, ihtiyacı anında muhtaç bulunduğu gücün kendisine verilmesinin bu takdir çerçevesinde olduğunu hatırlatır. Çünkü iyiliklerin yapılmasını isteyen, ilâhî irade olduğu gibi; onların yerine getirilmesi için lâzım olan gücü/kuvveti veren de yine o Kudret'tir. Tam bu noktada insan mes'uliyetinin ortadan kalkmaması için de İslâm'ın 'ihtiyar prensibi/irade' devreye girer ve 'Dikkat et, sorumlusun! Zira tercih eden/seçen sensin' der, ona sorumluluğunu hatırlatır. *(Bkz. Bediüzzaman, Sözler, 26. Söz)*

Kur'an-ı Hakîm meselenin her iki yanına da *"Sana gelen her iyilik Allah'tandır, her bir kötülük ise nefsindendir/kendindendir."* *(Nisa sûresi, 79)* ayetiyle dikkat çekerek, 'bütün güzellik ve hayırların gerçek sahibinin insan değil, Allah (c.c.) olduğunu, buna karşılık bütün kötülük ve günahların ise insanın kendinden kaynaklandığını' bildirir.

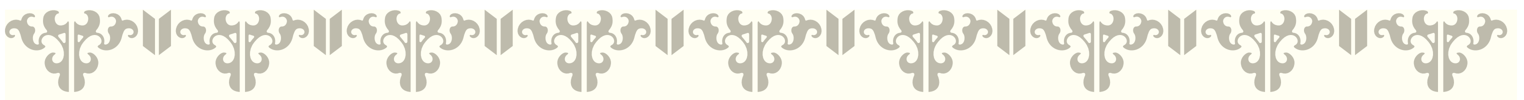
2. Doğru bir kader inancı insanı ümitsizlik ve gevşekliğe sevk etmez. Sonra kadere inanan insan, başarıya ulaştığı zaman tevazuu ve alçak gönüllüğü de elden bırakmaz; zafer sarhoşluğuyla kendini kaybetmez. Kadere imanın, insana, gerek maruz kaldığı musibetler karşısında bir güç kaynağı olduğu, gerekse onu gururdan kurtardığı hususu, şu âyet-i kerimede veciz bir şekilde ifade edilmiştir: *"Ne yerde ne de nefislerinizde (gerek üzülmenize gerekse sevinmenize sebep olacak şekilde) başınıza gelen hiçbir şey yoktur ki, Biz onu yaratmazdan önce bir kitapta yazılmış olmasın. Şüphesiz bu Allah'a göre kolaydır. Bu, kaybettiğinize üzülmeyesiniz ve Allah'ın size verdikleriyle de şımarmayasınız diyedir. Allah çok övünen kibirlileri sevmez."* *(Hadid sûresi, 22-23)*

Kader inancı, sıkıntı ve musibetler açısından düşünüldüğünde, ümitsizliğin, hüznün ve bunların doğurduğu stresin müessir bir ilâcıdır. Her şeyin Allah'tan olduğunu bilen ve buna iman eden insan, O'ndan gelen acı ve tatlı her şeyi rıza ile kabul eder. O'nun *rahmet ve hikmetine* itimat eder. Sabretmekle, kederden ve musibetin getirdiği üzüntüden kurtulur. Bir musibet karşısında, 'Ben Allah'ın kuluyum, sonunda yine O'na döneceğim. Allah'ın dilediğinde hayır vardır, inşallah böylesi hakkımda daha hayırlıdır. Allah'ım beni sabredenlerden eyle, beni daha büyük musibetlerden koru!' der, huzur bulur. Nitekim Kur'ân'da bu mânâları teyit eden âyetler mevcuttur: *"Olur ki, sizin hoşunuza gitmeyen bir şeyde Allah birçok hayırlar takdir etmiş olur."* *(Nisa sûresi, 19)*;*" Onların başına bir musibet geldiği zaman, 'Biz Allah'tan geldik ve O'na döneceğiz.' derler."* *(Bakara sûresi, 156)*.

Musibetlere kaderde yer alan 'imtihan edilme' gerçeği açısından bakamayan insanın, her ümit kırıcı ve kahredici hâdise karşısında apışıp kalması, sürekli hâlinden şikâyet etmesi, kafasını şuraya buraya vurması hatta neticede günah ve isyan bataklığına düşmesi bir bakıma kaçınılmaz olur. Böyle birisi en küçük bir musibet karşısında dahi ezilir ve dünyayı 'ah' ve 'of'larla kendine zindan eder. Kadere inanan bir mü'mine gelince, o, -Kur'ân'da da değinildiği gibi- ne dünya işlerinden kazandığıyla sevinip gurura kapılır, ne de kaybettiği şeye mahzun olur. Zira o bilir ki, her şey bu hayat boyutundan/dünyadan ibaret değildir; her şeyin en iyisi ve güzeli ahiret hayatındadır.

3. Kaderin iman esasları arasına girmesinin bir diğer hikmeti de, insanı hayatın ağır yüklerinden kurtarıp ruhuna bir rahatlık ve hafiflik vermesidir. İnsan, kâinatla alâkalı bir varlıktır; nihayetsiz maksatları ve arzuları vardır. İnsanın kudreti ve iradesi ise ihtiyaçlarının milyonda birisine dahi kâfi gelmez. Ayrıca insan çevresinde görüp hikmetini anlayamadığı bazı hâdiselerin tesirinden kendisini çoğu kere kurtaramaz, huzursuz olur. Meselâ, acıklı bir sahne görse bir zaman kendisini onun tesirinden alamaz ve hayatı acılaşır.

Bu noktada insanın imdadına yetişebilen tek yardımcı, hakkındaki ilahî takdire imandır. Kadere hakiki mânâda iman eden bir kişi, ihtiyaçlarının ve korkularının hasıl ettiği manevi baskıları ve ağır yükü zihninden çıkarıp -tabir yerindeyse- kaderin gemisine kor/bırakır. Böylece hem zihni hem de kalbi/ruhu sükun ve rahata kavuşur. Şöyle ki, kâinatta meydana gelen bütün işlerin bir ilâhî kanun

nizamıyla cereyan ettiğine, yani her şeyin engin bir rahmet ve sonsuz bir kudretin kontrolünde hikmetle yürüdüğüne inanan bir kimse, yaşadığı âlemin lezzet ve güzelliklerinden, helal dairesinde, emniyet içinde istifade etmeye bakar. Diğer bir ifadeyle, O'nun merhametine, icraat ve kanunlarının güzelliğine istinaden her şeyi güzel tarafından görür ve buna bağlı olarak hayatını elemsiz bir lezzet ve saadetle geçirir. Bu açıdan da kadere iman o kadar huzur vericidir ki, tarif edilemez. Bu mânâda kadere iman eden birisi, kederden ve üzüntüden emin olur. Nitekim Peygamber Efendimiz (s.a.s.) bir hadis-i şerifinde bu gerçeğe dikkat sadedinde *"Kadere iman, kaygı ve üzüntüyü giderir."* *(Münavî, Feyzu'l-Kadîr, 3/187)* buyurmuşlardır.

Kadere imanın, bu çerçevede ağır hastalıklara yakalanmış insanların hayatlarındaki müspet etkisi açısından da doldurulamayacak bir yeri vardır. Onulmaz bir derde düşmüş, elinde hiçbir çaresi olmayan bir mü'min 'Yüce Allah'ım! Senin iradene mutlak itaat ediyorum. Senin hikmetlerin sonsuzdur. Sen dilersen beni iyileştirirsin de. Dileyip dilememen de Sana ait bir hikmettir, biz elimizden geleni yaptık, bizden sonrakiler de yapacaklar… Ölüm ise Senin kanunundur, ölsek ne gam! Zira Sana dönüyoruz!' der, kendini emniyette hisseder. Netice olarak, 'ilâhî takdirin/kaderin her şeyi güzeldir' hakikatini kavrayıp ona teslim olan bir insan, her şeyde ilâhî kaderin hikmet ve adaletini görür.

4. Kadere imanın insan üzerindeki diğer bir etkisi de, onun iradesini güçlendirmesidir. Çünkü kadere inanan bir kul, hadis-i şerifin de ifadesiyle '*başına gelecek bir musibetin mutlaka geleceğine, gelmeyecek olanın da asla gelmeyeceğine*' *(Tirmizi, Kader 10.)* inandığı için cesaretlidir. Bu akide, insanı canlı ve hareketli kalmaya sevk edeceğinden böyle bir imana sahip bir kişi, zorluklar karşısında yılmaz, tembellik ve gevşeklik göstermez. Geçmişte büyük muvaffakiyetlere imza atmış insanların, bu akidenin temsilcileri olması, bunun en açık delilidir. Kaza ve kadere iman eden, Allah'a dayanmış olacağından hayatta her işe girişir ve ömrü boyunca cesaret ve gücünü kaybetmeden başarıdan başarıya yürür. Başarısızlığa uğradığı zamanlar olsa da, 'bunda bir hikmet olacak' diyerek, aynı şeyi değişik yollardan denemeye çalışacak, bunu da yapamazsa, 'takdir bu kadarmış' deyip, azmini ve iradesini kaybetmeden yine yoluna devam edecektir.

5. Kadere iman etmiş bir mü'min, rızkının tayin edildiğini ne yaparsa yapsın başkasının kısmetini elde edemeyeceğini bildiği için, başkasının hakkına tecavüz etmez, hırs göstermez ve haset etmez. Bu itibarla kadere inanan bir kul *"Bir de Allah'ın bir kısmınıza diğerinden fazla verdiği şeyleri temenni etmeyiniz."* *(Nisa sûresi, 32)* âyetinin de işaretiyle başkasının elinde bulunana göz dikmez. Zira o, böyle bir göz dikmenin 'Allah'ın kaza ve kaderine küsme, kulları arasında taksim ettiği nimetini hor görme, mülkünde hikmetiyle ikame ettiği adaletini nahoş telâkki etme, dolayısıyla tevhidin özüne karşı işlenilmiş bir suç' mânâsına geldiğini bilir ve ondan uzak durur." *(Bkz. Gazzali, İhya-u Ulûmiddin, 3/254; Muhasibî, er-Riâye li Hukûkillah, s. 490.)*

6. Her şeyde kaderin bir hükmünün bulunduğuna inanan bir kimse, kendisine karşı suç işleyen birini mes'ul tutsa bile ona karşı daha müsamahalı olur. Başına gelen bu olayı bir de kader açısından değerlendiren bir mü'minin, muhatabını affedebilmesi daha kolay olur. Şöyle ki, o, bir başkasının kendine verdiği acı veya zararda, kendi günahlarının da hissesinin olduğunu dikkate alır, yani bu sıkıntılı durumun, kendisinin önceden işlemiş olduğu bir günahına karşı Allah tarafından takdir edilmiş bir ceza olabileceğini de ihtimal dışında tutmaz. Nitekim Kur'ân'da, *"Başınıza gelen her bir musibet kendi işledikleriniz yüzündendir. (Bununla beraber,) Allah (günahlarınızın bir çoğunu) affeder (de onlardan ötürü bir musibet vermez.)"* *(Şûrâ sûresi, 30)* buyrulur. Buna inanan mü'min böylece muhatabına karşı duyduğu/duyacağı nefret ve kinden daha rahat kurtulabilir.

Netice olarak, bir mü'min, gelecek ve günahlar söz konusu olduğunda, iradesinin tercih ve dahlini düşünmeli, mazi ve musibetleri ise kader açısından anlamaya ve değerlendirmeye çalışmalıdır.

*Dicle Univ. İlahiyat Fak. Öğrt. Üyesi
yozturk@yeniumit.com.tr

Kaynaklar

Gazzali, Ebû Hamid, İhya-u Ulûmiddin, el- Mektebetu'l-Asriyye, Beyrut 1992.

Muhasibî, Haris b. Esed, er-Riâye li Hukûkillah, Daru Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut tsz.

Mustafa Sabri, Mevkıfu'l-Beşer Tahte Sultani'l-Kader (çev.: İsa Doğan), İstanbul 1989.

Münavî, Feyzu'l-Kadir, Daru'l-Fikr, Beyrut tsz.

Muttakî, Kenzu'l-Ummal, Müessesetü'r-Risale, Beyrut 1993.

Nursi, Sözler, Işık yay. İstanbul 2005.

Tabbara, A. Abdulfettah, Ruhu'd-Dinî'l-İslamî, Beyrut 1977.

Taftazanî, Şerhu'l-Akaid, Salah Bilici Kitabevi, İstanbul tsz..

Yazır, M. Hamdi, Hak Dini Kur'an Dili, Eser Neşriyat İstanbul 1979.

YENİ ÜMİT

Yrd. Doç. Dr. Yusuf ÇELİK *

Ekim / Kasım / Aralık - 2007 / 78

Kur'ân'ın ve Sünnet-i sahiha'nın ruhu sıkıldığında bazı hususî haller müstesnâ, orada hep müsamahayı görürüz. Bu müsamahanın atkıları Ehl-i Kitaba, hattâ bir manâda kim olursa olsun bütün dünya insanlarına kadar uzanmaktadır.

PEYGAMBERİMİZ'İN (s.a.s.) EHL-İ KİTAPLA MÜNASEBETLERİ

Çağımızda iletişim imkânlarının ileri düzeyde oluşu, insanlar ve toplumlar arasındaki fizikî mesafeleri hayli kısaltmıştır. İletişim teknolojisinin ve çağımızın ihtiyaçlarının önümüze sunduğu bu yeni durum, dinî ve kültürel yönden farklılıklar gösteren topluluklar arasında eskiye oranla daha sık temasların kurulmasını kaçınılmaz hale getirmiştir. Bu süreç doğal olarak, Müslüman toplumları da ilgilendirmektedir; ya dışarıya açılacaklar, ya da kendi kabuklarına çekilerek dünyadan tecrit edilmiş vaziyette hayatlarını sürdüreceklerdir.

Tarihte cereyan eden olaylara baktığımızda, içedönük bir hayat tarzını benimseyen milletlerin dünyanın diğer ülkeleri tarafından zorla sömürülmek istendiğini görürüz. Uzakdoğu'nun iki büyük ülkesi Çin ve Japonya, geçmiş yüzyıllarda dış dünyanın etkilerinden korunmak amacıyla sınırlarını kapama kararı almıştı. Ancak bu karar, bazı batılı ülkelerin itirazlarına sebep olduğundan, askerî güç kullanılarak sınırlar açılmıştı. Sonuçta, adı geçen iki ülkeye takındıkları dış dünyaya kapalı hayat tarzı, maddî olarak da çok pahalıya mal edilmişti.[1]

Yüce Kitabımızda yer alan birçok âyette, Müslümanların yerlerinde oturup kalmaktan vazgeçip yeryüzünde dolaşmaları ve olaylardan ibret almaları emredilmektedir.[2] Diğer taraftan Hucurât sûresinde geçen bir âyette insanların karşılıklı olarak birbirlerini tanımalarından bahsedilmekte,[3] karşılıklı tanımanın toplumlara neler kazandırabileceği zımnen ifade edilmektedir. Bu âyetler, Müslümanların dış dünyadaki gelişmelerden kendilerini soyutlamalarının yanlışlığını göstermeleri bakımından büyük bir öneme sahiptir.

Ayrıca Peygamber Efendimiz'in uygulamalarından da dış dünyaya açılmanın gerekliliğini anlayabiliriz. Siyer ve megâzî kitaplarında Hz. Peygamber (s.a.s.)'in çeşitli Arap kabilelerine ve komşu ülkelere gönderdiği değişik amaçlı mektuplar ve elçiler hakkında ayrıntılı bilgiler verilmektedir. Bu kaynaklarda, Allah Resûlü'nün miladî 628 yılında imzalanan Hudeybiye Barış Antlaşması'ndan sonra komşu kabilelerin reislerine ve komşu ülkelerin devlet başkanlarına elçiler ve mektuplar yazdığı bilgisi bulunmaktadır.[4] Bu konu, Peygamber Efendimiz tarafından o kadar önemli tutulmuştur ki, kaynaklarımızda hangi sahabînin nereye gönderildiği isim isim belirtilmiştir.[5] Ayrıca Efendimiz, seçtiği elçilerde ikna kabiliyeti, derin anlayış, tatlı dillilik ve fiziksel açıdan güzel görünüme sahip olma şeklinde ifade edebileceğimiz şartların bulunmasına özen göstermiştir.[6] Mesela, meşhur elçilerden Dıhye el-Kelbî (r.a.)'in sahabe içerisinde en yakışıklı gençlerden olduğu belirtilmektedir.[7]

Allah Resulü (s.a.s.)'in bu davet çabaları bazı devlet başkanları tarafından nezaket ve saygıyla karşılanırken, bazıları tarafından ise yakışıksız davranışlarla karşılanmıştır. Nezaket kuralları ihlal edilmeden verilen olumsuz cevapla-

rı normal karşılamak gerekir. Nitekim Hz. Peygamber de, gönderdiği elçisinin ve mektubunun İran Kisrası H. Perviz tarafından diplomatik nezaket kuralları hiçe sayılarak kaba bir şekilde karşılanması O'nu çok üzmüş ve Kisranın sonunun yakın olduğu haberini vermiştir.[8]

Kur'ân'da bize güzel örnek[9] (tebliğci, komutan, eğitimci, ticaret yapan bir kişi, eş, baba, dost vb. yönleri itibariyle) olarak gösterilen Yüce Peygamber tarafından başlatılan bu çabaların, tebliğ ettiği evrensel nitelikli dinin gereklerinden olmasının yanında, onun dış dünyaya açılmanın gerekliliğini göstermesi bakımından Müslümanlara verdiği mesajlar oldukça önemlidir.

Konunun önemini göstermesi bakımından giriş mahiyetinde verdiğimiz bu bilgilerden sonra, ehl-i kitap kavramının sözlükteki anlamlarını aktarmak uygun bir başlangıç olacaktır.

1- Ehl-i Kitap Kavramı

Ehl-i kitap kavramı "ehl" ve "kitap" kelimelerinden oluşmuş bir tamlamadır. "أهل" kelimesi lafzen müfred olup anlam itibariyle çoğuldur. Bu kelime, "aile, akraba ve kişinin yakın dostlarından oluşan çevresi" anlamına gelir. أهل الرجل dendiğinde, "o kişinin eşi, ailesi, yakınları ve çevresi" gibi anlamlar kastedilir. أهل الإسلام dendiğinde, "İslâm dinini benimseyenler" anlamı, أهل البيت dendiğinde, "adı geçen evde oturanlar veya ev halkı" ifade edilir. أهل kelimesi Arapçadaki bazı kurallara bağlı olarak آل şeklinde de kullanılabilir.[10] Sözlük anlamlarına dayanarak ehl-i kitap tamlamasının, "ilâhî bir kitaba inananlar, ilâhî bir kitap etrafında toplananlar, kitap sahipleri" manasına geldiğini söyleyebiliriz.

3- Kur'ân'a göre Ehl-i Kitap ile Münasebetler

Kur'ân'da Yahudi ve Hıristiyanlardan bahseden ayetlere baktığımızda, hepsinin aynı çizgide değerlendirilmediğini görüyoruz. Toptan kabul veya toptan red tutumlarından uzak bir tavır benimsendiği görülmektedir. Yaşanmakta olan realite, objektif bir bakış açısıyla gözler önüne serilmiştir; içlerinde övgüye değer yönleri olan kişiler söylendiği gibi, çirkin karşılanacak işler yapanlar da aynı netlikle ifade edilmiştir.[11] Bu konuda Kur'ân'ın ortaya koyduğu tutumla ilgili genel mahiyette ve kapsayıcı birkaç örnek vermek gerekirse;

1- Âl-i İmrân sûresin 75. âyetinde, gündelik işlerinde dürüst, güvenilir kitap ehli kimselerden bahsedildikten sonra, hemen peşinden onların arasında hiç güvenilmeyecek kişilerin de bulunduğu "Kitap ehlinden öylesi vardır ki, ona yüklerle mal emanet etsen, bunu sana (eksiksiz) iade eder. Fakat onlardan öylesi de vardır ki, ona bir dinar emanet etsen, tepesine dikilip durmadıkça onu sana iade etmez." ifadesiyle belirtilmiştir.

2- Mâide sûresi 51. âyette, Yahudi ve Hıristiyanlara güven duyularak dost tutulmaması, Müslümanların "dost olurlar" düşüncesiyle kendilerini tamamen kaptırıp sırlarını vermek yoluyla onların tuzaklarına düşmemesi emredilmektedir. Onları dost tutmamanın, yardımlaşmaya, adaletin gereğini yerine getirmeye ve sosyal ilişkileri sürdürmeye engel oluşturmadığını Mümtehine sûresinin 8. ayetine dayanarak söyleyebiliriz. Aynı sûrenin 57. âyetinde Yahudi ve Hıristiyanların dost tutulması yasağına müşrikler de ilave edilmiştir. Bu yasak bir taraftan gerekçelendirilirken, diğer taraftan yukarıda verilen hüküm pekiştirilmektedir. Müslümanların dinini alaya alıp oyuncak edinenlerin dost tutulmaya layık olmadığı vurgulanmaktadır.[12]

3- Ankebût sûresi 46. âyette "İçlerinden zulmedenler hariç, kitap ehli ile ancak en güzel bir yolla mücadele edin…" tavsiyesinde bulunulmaktadır. Tefsirlerde, ehl-i kitaptan zulmedenlere (delilleri kabul etmeyerek haksızlıkla inat ve aşırılığa kaçanlara) layık oldukları muamelenin gösterilmesi gerektiği söylenerek, en güzel yolla mücadelenin, kabalıklarına incelikle, öfkelerine yumuşaklıkla, boş sözlerine nasihatle olacağı ifade edilmiştir. Ayette geçen mücadele kelimesi, ihtilafa düşülen konuda delil ileri sürmek manasına gelir.[13]

4- Hz. Peygamber'in Ehl-i Kitapla Münasebetleri

Her uygarlığın, kendini diğer uygarlıklardan farklı kılan özgün yönleri mutlaka vardır. İslâm medeniyetinin temelde Kur'ân ve sünnete dayanması, onun özgün yönünü oluşturur. Belli bir zaman ve mekânla kayıtlı bulunmayan, bünyesinde evrensel nitelikler taşıyan İslâm'ın, kendi dışındaki uygarlıklara kazandırdığı/kazandırabileceği pek çok değerli şeyler vardır.

İslâm dışındaki medeniyetlerden Hıristiyanlık ve Yahudiliğin mensuplarının yeni bir peygamber geleceği düşüncesine yabancı olmadıklarını biliyoruz. Çünkü Allah Resûlü çocukluk döneminde Suriye'ye ticaret kervanlarıyla gittiğinde Bahîra adında bir rahip, gördüğü olağanüstü durumlardan etkilenerek beklenen peygamberin kervandaki bu çocuk olduğuna kanaat getirmişti.[14] İbn Sa'd'ın (v. 230) verdiği bilgiye göre Tevrat'ta, gelecek peygamberin vasıflarından bahsedilmektedir. Kaynaklarda onun uyarıcı ve müjdeleyici oluşu, sert ve kaba olmayışı, çarşıda bağırıp çağırmayışı, kötülüğe kötülükle karşılık vermeyişi ve affedici oluşu gibi güzel huylar zikredilmektedir.[15]

a) Hz. Peygamberin Hıristiyanlarla Münasebetleri

Tarihte Müslümanlarla Hıristiyanlar arasında toplu olarak ilk görüşme, Peygamberimiz (s.a.s.)'in nübüvvetinin beşinci yılı olan miladi 615 yılında bir grup Müslüman'ın Habeşistan'a göç etmesiyle başlamıştır. Kaynaklarda Habeşistan'a ilk gidenlerin sayısının 11'i erkek 4'ü kadın olmak üzere toplam 15 kişi olduğu belirtilmektedir.[16] Sonraki gidenlerle bu sayı 80'e ulaşmıştır. Kral Necâşî, Müslümanları geri almak üzere gelen müşriklerin bu isteklerini kabul etmemiştir.[17] Habeşistan'daki Müslümanlar Peygamber Efendimiz'in haber göndermesi üzerine, iki gemi ile hicri 7. yılda Medine'ye geldiler. Bu dönüş Hayber'in fethinden sonra gerçekleşti.[18] Uzun bir süre Müslümanlar Habeşistan'da kaldığına göre, bu süre zarfında yerli halkla karşılıklı ilişkilerin kurulduğu ve bu ilişkilerin birçok sonuçlarının olduğunu tahmin edebiliriz.[19]

Hıristiyanlarla diğer bir karşılaşma, hicretin 9. veya 10. yılında Necrân'dan bir heyetin gelmesiyle olmuştur. Yoğun Hıristiyan nüfusa sahip bir yer olan Necrân, Arabistan'ın güneyinde, bereketli topraklara sahip bir bölgedir. Ticaret kervanlarının yolu üzerinde bulunan bu şehir, dokuma ve dericilik yönünden gelişmişti. Hıristiyan halk, Yahudi kral tarafından açtırılan içi ateş dolu büyük çukurlara atılarak diri diri yakılmıştır. Hz. Peygamber burada yaşayan Hıristiyanlara şu mealde bir mektup göndermiştir: "Muhammed (sallallahu aleyhi vesellem)'den Necrân papazlarına: İbrahim, İshak ve Yakub'un Rabbi Allah'ın adıyla! Gerçekten de ben sizi yaratıklara tapmaktan, Allah'ın kulluk ve ibadetine davet ediyorum ve sizi yaratıklarla yapılmış olan ittifak anlaşmalarının ötesinde, Allah ile ittifaka çağırıyorum. Bu duruma göre şayet reddedecek olursanız, cizye gelir; şayet cizyeyi de reddedecek olursanız, size harp açarım. Ve's-selâm.."[20] Bu mektubu alan Necrânlılar, içlerinde ileri gelen din adamlarının bulunduğu 60 kişiden oluşan bir heyeti, Hz. Peygamber'le görüşmelerde bulunmak üzere Medine'ye gönderdiler. Necrân heyeti üzerlerinde süslü elbiseler olduğu halde, ikindi vakti Medine'ye ulaştı. Hz. Peygamber (s.a.s.), ashabı ile birlikte ikindi namazını henüz bitirmişlerdi. İbadet vakitleri gelince bu heyet, doğuya yönelerek ibadetlerini yerine getirdiler.[21]

Müslümanların Hıristiyanlarla diğer bir karşılaşması da, o gün Hıristiyanlığın devlet ölçeğinde temsilcisi durumunda bulunan Bizans İmparatorluğu ile hicri 8. ve 9. yıllarda yapılan Mu'te ve Tebük savaşlarıdır. Bu savaşlar, Müslümanların Hıristiyanlarla yaptıkları ilk savaşlar olması yönüyle İslâm tarihinde önemli bir yere sahiptir. Bizans İmparatorluğu'na bağlı Hıristiyan Araplardan oluşan Busrâ'nın emiri, kendisine gönderilen davet mektubuna kızmış, elçiyi de öldürmüştü. O civara yakın Zâtü't-Talha'ya gönderilen 15 kişilik davet heyeti de öldürülünce, Mu'te savaşı kaçınılmaz hale geldi. İran'ı yenilgiye uğratan Bizans'ın her tarafta Müslümanlara karşı savaş hazırlıklarına girişmesi sonucu Tebük seferi meydana gelmiştir.[22]

b) Hz. Peygamberin Yahudilerle Münasebetleri

Bilindiği üzere, Müslümanların Yahudilerle ilişki kurması Medine'de gerçekleşmiştir. Çünkü Mekke'de yerleşik vaziyette Yahudi nüfus bulunmamaktaydı. Bu insanlar, Mekke'de her yıl kurulan panayırlarda ticaret yapmak üzere geçici olarak gelirlerdi. Yahudiler, Medine başta olmak üzere Taif, Fedek, Maknâ ve Teymâ gibi Arabistan'ın değişik şehirlerinde sayıca az olmakla birlikte nüfûz bakımından güçlü durumdaydılar. Müslümanlar, Mekkelilerin zulümlerinden kaçıp 622 yılında Medine'ye hicret ettiklerinde buradaki nüfusun yarısını Yahudiler oluşturmaktaydı.[23] M. Watt'ın verdiği bilgiye göre, burası bir şehir olmaktan çok, vahaya yayılmış küçük köyler, çiftlikler, kaleler topluluğu olup, tepeler, kayalar ve taşlı topraklarla çevrili verimli bir bölge idi.[24]

Medine'de yaşamakta olan Yahudilerin ne zaman ve nereden buraya gelip yerleştikleri ve bunların İbrânî soyundan mı geldikleri, yoksa Yahudileştirilmiş Araplar mı oldukları kesin olarak bilinmemektedir.[25] Medine Yahudileri başlıca üç kabileden oluşmaktaydı; Kaynuka, Nadir ve Kureyza oğulları.[26] Bu kabilelerden ikisi, (Kaynuka ve Kureyza) Medine'de yaşamakta olan ve öteden beri birbirleriyle sürekli düşmanlık içerisinde bulunan iki Arap kabilesi Evs ve Hazrec'le ittifak halindeydi. Kaynuka, Hazrec kabilesiyle, Kureyza ise Evs kabilesi ile ittifak içerisindeydi.

İki Yahudi kabilesinin birbirine düşman iki Arap kabilesiyle anlaşma halinde olması konusunda iki temel sebep gösterilmiştir. Birinci sebep, bu ittifakın Yahudiler tarafından kullanılan siyasî bir oyun olmasıdır ki, bu sayede Arap kabileleri arasına düşmanlık sokarak onları bölüp zayıf düşürüyorlardı. Bu düşünceye göre Evs ve Hazrec arasındaki kanlı savaşlar, Yahudilerin hedeflerine ulaştıklarının bir göstergesidir. Diğer bir sebep, Yahudilerin de kendi aralarında ekonomik üstünlük kavgası yüzünden bölündükleri ve kendilerine dışarıdan destek aradıklarıdır. Bu düşünceye göre, ticarî faaliyette bulunan Yahudi aileleri, menfaate dayalı sebeplerden ötürü birbirleriyle sürekli bir sürtüşme halinde bulunmaktaydılar.[27]

Müslümanlar Medine'ye hicret ettiklerinde, şehrin siyasî ve sosyo-ekonomik yapısı böyle karmaşık durumdaydı. Allah Resûlü (s.a.s.) Medine'de önce, Ensar ile Muhacirleri kardeş yaptı. Bu, bire bir eşleştirme yoluyla yapılan

bir kardeşlikti. Ensardan kimin, hangi muhacirle kardeş olduğu kaynaklarda isim isim kaydedilmiştir.[28] Böylece, bir yandan yerli ve göçmen halk arasında dayanışma ruhu geliştirilirken, diğer yandan muhacirlerin mağduriyetleri de giderilmeye çalışılıyordu. Bu kardeşlik duygusu o kadar güçlüydü ki, belli bir dönem kardeşlerden biri öldüğünde diğeri ona varis olabiliyordu.

Bu işlerden sonra Hz. Peygamber, Medine'de ikamet eden bütün zümreleri kapsayan ve şehirde sosyal düzeni, birlik beraberliği sağlamak ve düşmanlara karşı ortak bir cephe oluşturmak gibi gayeleri esas alan bir antlaşma yaptı. Bu antlaşma, tarihte "Medine Vesikası", adıyla bilinmektedir. Hamîdullah Hoca'nın verdiği bilgiye göre 47 maddeden oluşan bu antlaşma[29] genel olarak şu hususlara yer vermiştir: Taraflar birbirlerine saldırmayacaklar, din ve ibadet özgürlüklerine karşılıklı olarak saygı gösterilecek, Medine'ye yönelik saldırılara karşı ortak cephe oluşturulacak, bir Yahudi'ye verilecek zarar karşısında Yahudiler ve Müslümanlar o zararın giderilmesi konusunda birbirlerine yardımcı olacaklardı. Zarara uğrayan bir Müslüman için de aynı durum geçerli olacaktı.[30]

Görüldüğü üzere Hz. Peygamber, Yahudilerle gerilim havası oluşturmaktan ziyade, karşılıklı haklar ve yükümlülüklere saygıya dayanan bir ilişki kurmak istemiştir. Sonraki yıllarda Yahudilerden antlaşma maddelerini ihlal edici davranışların ortaya çıkması, böyle bir antlaşmanın gereksizliğinin delili olamaz.

Sonuç

Dünyada yaşayan bütün insanların aynı dine ve aynı inanca mensup olmamaları bir realitedir. Müslümanların gayrimüslimlerle, özellikle de ehli kitapla münasebetlerinin doğru yorumlanması, mesafe açısından gittikçe küçülen dünyamızda daha da önem arz etmektedir.

Kur'ân'da, başka dinden insanlara adalet ölçülerinin gerekli kıldığı davranış tarzının gösterilmesi önemli bir yere sahiptir. Kur'ân, bize herkesin hakkını teslim etmeyi öğütlemiş, başka dinin mensupları olmaları sebebiyle insanların hor görülmelerinin İslâm dışı olduğunu açıklamıştır.

Peygamber Efendimiz, kendi dönemindeki değişik din ve kültürlerdeki insanlarla sosyal hayatın ayrılmaz parçası olan karşılıklı ilişkileri sürdürmeye büyük bir özen göstermiş hayatının sonuna kadar da devam ettirmiştir. Nitekim vefat ettiğinde zırhı bir Yahudi'de rehindi. Her hususta bize rehber olan Efendimiz (s.a.s.)'in bu özelliğinin bizlere verdiği çok önemli mesajlar olsa gerektir.

* Atatürk Üniv. İlahiyat Fak. Öğrt. Üyesi
ycelik@yeniumit.com.tr

Dipnotlar

1. Uçarol, Rifat, Siyasi Tarih, Ank., 1979, s. 210-216.
2. Abdulbaki, M. Fuad, el-Mu'cemu'l-Müfehres, syr md., İst., 1990, s. 384.
3. Hucurat sûresi, 13.
4. Köksal, M. Asım, Hz. Muhammed (As.) ve İslâmiyet Medine Devri, İstanbul 1981, VII, 5-93; Keskioğlu, Osman-Berki, A. Himmet, Hatemü'l-Enbiya Hazreti Muhammed ve Hayatı, Ank. 1993, s. 327 vd.; Hizmetli, Sabri, İslâm Tarihi, Ank., 1991, s. 177.
5. Kettânî, M. Abdulhay, Hz. Peygamberin Yönetimi, (çev. Dr. Ahmet Özel), İst., 1990, I,269; Hizmetli, Sabri, a.g.e., s. 178.
6. Kettânî, a.g.e., I,259,265.
7. Kettânî, a.g.e., I,265-266.
8. A.y.
9. Ahzab sûresi, 21.
10. İbn Manzur, Lisanu'l-Arab, Mısır ts., I, 163-166.
11. Gayrimüslimlere karşı Müslümanların davranış biçimi konusunda bkz.: Yılmaz, Hüseyin, Kur'ân'ın Işığında Müslim-Gayrimüslim Münasebetleri, İstanbul 1997, s. 92 vd.
12. Zemahşerî, Keşşaf, ys., 1977, I, 619, 624.
13. Taberî, Câmiu'l-Beyan, Mısır 1954, XXI,1 vd.
14. Martin Lings, Hz. Muhammed'in Hayatı, (çev. N. Şişman), İstanbul 1993, s.55-56.
15. İbn Sa'd, es-Sîretü'n-Nebeviyye, Mısır 1989, I,360.
16. Berki; Keskioğlu, Hz. Muhammed ve Hayatı, Ankara 1993, s. 87.
17. A.g.e., s. 89-92; Martin Lings, Hz. Muhammed'in Hayatı, s. 145-149.
18. Komisyon, Doğuştan Günümüze İslâm Tarihi, İstanbul 1989, I, 213; Hizmetli, Sabri, İslâm Tarihi, Ankara 1991, s. 128.
19. Bu konuda bkz.: Hamîdullah, İslâm Anayasa Hukuku, (çev. V. Akyüz), İstanbul 1995, s. 250.
20. Mektubun içeriği için bkz.: M. Hamidullah, İslâm Peygamberi, I, 619; Fayda, Mustafa, İslâmiyetin Güney Arabistan'a Yayılışı, Ankara 1982, s. 25-26.
21. Bu konuda geniş bilgi için bkz.: Zemahşerî, Keşşaf, B.y.y., 1977, I, 434; M. Hamidullah, İslâm Peygamberi, I, 618-624; Fayda, Mustafa, a.g.e., s. 23-34.
22. Berki; Keskioğlu, a.g.e., s. 351, 401.
23. Hamidullah, a.g.e., I, 570.
24. Watt, Montgomery, Hz. Muhammed Mekke'de, çev. R. Ayas-A. Yüksel, Ankara 1986, s. 149.
25. Hizmetli, a.g.e., s. 147.
26. Tabbâre, Afif Abdulfettah, el-Yehûd fi'l-Kur'ân, Beyrut 1982, s.14.
27. Hizmetli, a.g.e., s. 147.
28. İbn Hişam, Sîretü İbn-i Hişam,130-131; Berki; Keskioğlu, a.g.e., s. 206.
29. Antlaşma maddelerini incelemek için bkz.. Hamidullah, a.g.e., I, 206-210; Hamidullah, Mecmûatu'l-Vesâiki's-Siyasiye, Beyrut 1987, s. 59 vd.
30. Hizmetli,a.g.e., s. 148.

YENİ ÜMİT

Doç. Dr. Veysel GÜLLÜCE *

Ekim / Kasım / Aralık - 2007 / 78

ALVARLI EFE HAZRETLERİ

Hayatı ve Şahsiyeti[1]

Erzurum'da yetişmiş önemli şahsiyetlerden biri olan ve Erzurum halkı arasında "Efe Hazretleri" ya da kısaca "Efe" olarak bilinen Alvarlı Efe Hazretleri'nin adı, Muhammed olup mahlası ise Lütfi'dir.

Muhammed Lütfi Efendi 1868 yılında Hasankale'nin Kındığı köyünde dünyaya gelmiştir. Babası Hüseyin Efendi, annesi Hatice Hanım'dır. İlk tahsilini babası vasıtasıyla tamamlamış, 22 yaşında iken Hasankale'de Sivaslı Camii'ne imam olmuştur. Bu imamlığı esnasında ilmî yeteneği ve güzel ahlâkıyla herkesin takdirini kazanan Alvarlı Efe, babasıyla birlikte Bitlis'e giderek Küfrevî Hazretleri'ne intisap etmiş, bir müddet sonra onun seçkin bir halifesi olarak Hasankale'ye dönmüştür.

Daha sonra Dinarkom köyüne tayin olunan Alvarlı Efe Hazretleri, I. Dünya Savaşı'na kadar burada kalmış, 16 Şubat 1916'da Rusların Erzurum'u işgali üzerine, Erzurum'a göçerek, babasını Erzurum'a bırakıp, kendisi imamlık göreviyle Yavi nahiyesine gitmiştir. Rus istilası müddetince burada kalıp istilaya karşı koymak için çareler aramıştır.

Alvarlı Efe Hazretleri, Erzurum'un kurtarılmasından sonra tekrar Hasankale'ye dönmüştür. Kendisine teklif edilen Hasankale Müftülüğü görevini kabul etmemiş, yakındaki Alvar köyü halkının ısrarlı talepleri üzerine, oraya giderek 24 yıl vazife yapmıştır. Bundan dolayı halk arasında, '*Alvarlı Efe*' adıyla meşhur olmuştur. Ancak hastalığı sebebiyle, devamlı olarak hekim kontrolünde olması gerektiği için 1939'a kadar kaldığı bu köyden ayrılmak zorunda kalmış, köy halkından izin isteyerek, Erzurum'da Mehdi Efendi mahallesinde kiraladığı bir eve yerleşmiş, irşad ve ilmî faaliyetlerine burada 16 yıl devam etmiştir. 12 Mart 1956'da (pederlerinin vefat ettiği ve aynı zamanda Erzurum'un kurtuluşu olan bir günde) vefat etmiştir. Cenaze namazı kalabalık bir cemaat eşliğinde kılınmış, ardından Alvar köyüne götürülüp orada toprağa verilmiştir.

Alvarlı Efe, ömrünü İslâm'ı anlatma, insanları irşad etme yolunda geçirmiş, sohbet ve şiirleriyle insanları; ilme, doğruluğa, takvâya davet etmiştir. O'nun çeşitli şiir türlerinden meydana gelen *Hulâsatü'l-Hakâyık* adlı eseri, bu nevi tavsiyelerle dolu olup, iç dünyasını yansıtması açısından da çok önemlidir.

Burada bu değerli eserde derlenmiş olan Alvarlı Efe Hazretleri'nin şiirlerine güzel bir örnek olarak, 20 kıta halindeki meşhur "Erzurum Destanı" isimli şiirinin birkaç kıtasına yer vererek asıl konumuza geçmek istiyoruz.

Erzurum Destanı'ndan

Erzurum kilidi, mülk–i İslâm'ın
Mevla'ya emanet olsun Erzurum
Erzurum derbendi ehl–i imanın
Mevla'ya emanet olsun Erzurum

Gayet şecaatli erler var idi
Nisasi, ricali hayadâr idi
Edepli erkânlı bir diyar idi
Mevla'ya emanet olsun Erzurum
....
Kalblerine dolsun feyz–i rabbanî
Ahalisi bulsun rahm–i Rabbanî
LÜTFÎ, Erzurum'dan gördün ihsani
Mevlâ'ya emanet olsun Erzurum[2]

Marifet Eri

Efe Hazretleri, ilham-ı ilahiye, ledünni ilme mazhar, ârif bir zattı. Şiirlerinde bu ilmin hususiyetini ve değerini şöyle dile getirir:

Bak ilham-ı ilahîden dolan dil kenz-i hikmettir
Anı bul halleder ilm-i ledünle her muammayı (s. 433)

Yani, ilahî hikmetlerle dolan gönül bir hikmet hazinesi gibi olup, böyle bir gönüle sahip olan kimse Allah tarafından ihsan edilen bu ilim sayesinde her müşkülü halleder.

***

Dilde ders-i a'ref okur dervişân
Keşf olur sırrına esrar-ı Kur'ân
Arif-i Hakk olur ilm-i ledündân
Olur marifetin bahr-i ummani (s. 444)

Yani, Allah yolunun yolcuları, gönül dersanesinde marifet dersi okurlar. Böylece kalblerine Kur'ân'ın sırları açılır. Allah tarafından ihsan edilen ledünnî ilme mazhar olmuş böyle kimseler, Cenab-ı Hakk'ı hakkıyla bilen kullar olur, marifet deryasına dalar da dalarlar.

***

Gönül nur-i hidayette okur esrar-ı eşyâyı
Aref dersin alan talib görür dilde dilârâyı (s. 411)

Yani, gönül, hidayet ışığıyla mahlukâtın yaratılış hikmetlerini, ilâhî isimlere mazhar oluşlarına dair sırları okuyup öğrenir. Marifetullah dersini tamamlayan bir talib-i Hak gönül aynasında Allah'ı müşâhede eder.

***

Mekteb-i ilm-i ledünnîdir bu alem ser-te-ser
LUTFİ YA nûr-i hüdâ Hakk'ı temennadır garaz (s. 302)

Yani, bu âlem baştanbaşa bir ledünnî ilim mektebidir. Ey Lütfi! Yaratılış gayen hidâyet nurunu elde ederek Cenab-ı Hakk'ı istemektir.

Alvarlı Efe'nin şiirleri, marifetullah denizinin çok derinlerine daldığının açık göstergeleridir. Şimdi onun bu marifet denizinden topladığı bazı incileri göstermeye çalışacağız:

***

Cihan bir zarf-ı esrâr-ı ilahîdir, gözün varsa
Görürsün hurşid-âsâ keşf olunmuş her muammayı
Erişse dîde-i dilde görür kudret-i Mevlâ'yı
Doğar her zerreden bir şems, bu eşya vahdet âyâtı (s. 421)

Yani, bu kâinat, içinde ilahî sırları barındıran bir zarf gibidir. Basiretin varsa, her müşkülün güneş gibi aydınlanıp hallolduğunu görürsün. Böylece, gönül gözüyle Mevlâ'nın kudreti müşahede edilir. Her zerreden bir güneş doğarak bütün varlıklar Allah'ın birliğini terennüm ederler.

***

Kitab-ı sırr-ı vahdettir bu eşyada olan eşkâl
Bu mevcud Mûcid'e dâldir münevver kıl süveydâyı (s. 447)

Yani, bu varlıklarda görülen şekiller, Allah'ın birliğinin sırlarını ifade eden yazılardır. Bu varlıklar, kendilerini var eden bir Zât'a delâlet edip gösteriyor. Eğer gönül dünyanı aydınlatırsan bu gerçekleri görürsün.

***

İşit ezkâr-ı eşyayı geçüp sît û sadâlardan (Şan şeref peşinde koşmayı, övgü ve alkış seslerini dinlemeyi bırakıp biraz da varlıkların Yaratıcılarını zikredişlerini dinle) (s. 304) diyerek her şeyin Allah'ı anıp, O'nu tanıttığına dikkat çeker. Şu beyitler de "***Her şey Allah'ı hamdiyle tesbih eder***" (İsrâ sûresi, 44) ayetinin tefsiri mahiyetindedir:

LUTFİ bu eşyâ ne ki var Hâlıkını tesbih eder
Eder ise bu mahlukât esrar-ı Hakk'ı talimât (s. 114)

Yani, Ey Lütfi! Bu varlıkların tamamı Yaratıcı'larını tesbih edip ilâhî sırları ta'lim ederler.

***

Kim okursa dilde ders-i men-aref
Âlem-i manada bulur bin şeref
Bir gör tevhid eder eşya her taraf
LUTFİ hüccetindir imanın senin (s. 328)

Yani, kim gönlünde marifet dersini okursa, mana âleminde bin şeref bulur. Her şey Allah'ın birliğini ilan eder. Ey Lütfi! Senin hüccetin imanındır.

***

Bu kâinat kudretinde bir hubabdır ya Ğanî (s. 337) diyerek Allah'ın sonsuz kudretine dikkat çeken Alvarlı Efe Hazretleri, kâinatı kalem-i kudretle yazılmış bir kitap olarak tavsif eder, şiirlerinde bu kitabı ne kadar güzel okuduğunun örneklerini sunar. Bu kitabın güzel bir sayfası olan bahçeyle ilgili şu şiiri bu konuda güzel bir örnektir:

Bu bahçe ne müzeyyen
Kudret-i Mevlâ'yı seyreyle
Görünür sırr-ı vahdet
Cennet-i Me'vâ'yı seyreyle

Yani, bu bahçe ne kadar süslü! Gel de Yüce Mevlâ'nın kudretini seyret! Bu bahçede Allah'ın birliğinin nişaneleri görünüyor. Gel de, Me'vâ cennetini seyret!

Nazar kıl gül-gülistânı
Ederler tevhid-i Bârî
Bezenmiş dârı diyârı
Gül-i ra'nâyı seyreyle

Yani, Bak! Gül, gülistan hepsi Yaratıcı'larının birliğini ilan ediyorlar. Her taraf ne güzel süslenip bezenmiş! Gel de bu hoş kokulu güzel gülü seyret!

Çeşitli âyetlere telmihlerle dolu olan aşağıdaki beyitler ise, Alvarlı Efe'nin kâinat kitabını ne kadar güzel okuduğunu, tefekkür dünyasının genişliğini bildirmekle birlikte, Kur'ân ayetlerine derin vukufiyetini de göstermektedir. Çünkü o, iki kitabı da (kâinât ve Kur'ân) güzel bir şekilde okuyarak, Allah'ın varlığına, birliğine, kudret ve rahmetine, insanları ölümlerinden sonra tekrar diriltmenin Allah için çok kolay olduğuna istidlâlde bulunmuştur:

Hatemu'l-Enbiya Mahmud u Muhammed getirip
Bize Kur'an-ı Kerim her dü-cihan daru'l-emân

Yani, Peygamberlerin sonuncusu olan Hz. Muhammed (a.s) bize hem dünya hem de âhiret saadetinin rehberi olan Kur'ân'ı getirmiştir.

Nazar et kâinatın kâtibinin defterine
Kalem-i kudret ile yazdığına var mı gümân!?

Yani, Bu kâinâtı kudret kalemiyle yazmış olan Kâtib'in defterine bir bak! Kudret kalemiyle yazdığı bu eserler hakkında bir şüphe olur mu?!

Bu kadar saltanatı gösterecek Zât-ı Hudâ
Var mı tebdil ile tağyir bu kadar devr-i zeman!?

Yani, Yüce Allah öyle bir saltanat ve hükümranlık gösteriyor ki, bu kadar zaman geçmesine rağmen kurduğu bu eşsiz nizamda bir değişme ve sapma olmamıştır.

Berr ü bahirde olan ekl ile şürb muhtacı
Herkesin rızkını vermeye kadirdir Rahmân

Yani, Kara ve denizde rızka muhtaç bütün canlılara rızık vermeye o Rahman kadirdir.

Rahm-i zî-ruhda tecemmu edecek her iki su
Ola bir mîr-i zeman inkar eder mi insan!?

Yani, Ana rahminde iki suyun birleşmesiyle, yeryüzünün efendisi olan insan meydana geliyor. Bu gerçeği kimse inkâr edebilir mi?!

Bir avuç toprağı Adem edemez mi Allah!?
Rûz-i mahşerde bize kudretini ede ayân

Yani, insanı bu surette yaratan Allah bir avuç topraktan Adem'i yaratamaz mı?! Mahşer gününde insanı dirilterek kudretini herkese gösteremez mi?!

Bir çekirdeği Hudâ eyleye bir cism-i kebîr
Yevm-i kıyamda olur mu LUTFİ YA şüphe emân (s. 302)

Yani, Allah bir çekirdekten koca bir ağacı inşa ediyor. Artık bu gerçekleri gören bir insanın insanların diriltilerek kabirlerinden kaldırılacağı kıyamet günü hakkında bir şüphesi kalır mı Ey Lütfi!

Cenab-ı Hakk'ı esma-i hüsnasıyla tavsif ettiği şu kıtalarında tevhid ilminin gönüle yerleşmesinin irfan ile olacağına dikkat çeker:

Hâlık-ı âleme bin hamd ü senâ
Şeriki yok zatı alîm u dânâ
Kudreti kadimdir basîr-i bînâ
Her anda o Mennân bir şan iledir

Yani, Bu kâinatın yaratıcısı olan Allah'a binler hamd ve senalar ederiz. O'nun ortağı, misli ve dengi yoktur. O Alimdir. Kudreti kadim olup her şeyi görendir. O Mennân her ân bir iştedir.

Alemleri var eyleyen bir Allah
Secdeler eyleriz hasbeten lillah
Fanidir mâsivâ Bâki'dir Allah
Nûr-i tevhîd dilde irfân iledir (s. 123-124)

Yani, Âlemleri var eden Allah birdir. Ona rızasını kazanmak için secde ederiz. Allah Baki olup onun dışındaki her şey fanidir. Tevhid nuru gönülde irfan ile olur.

"***Secde et, yaklaş!***" (Alak sûresi, 19) âyetine telmih edip "*Ubudiyetten özge kurb-i Hakk'a bir sebeb yoktur*" (s. 445) diyerek Allah'a yakınlaşmanın yolunun ancak ibadetle mümkün olacağını söyleyen Alvarlı Efe, ârif-i billah olmanın bir neticesi olarak, Allah'a gönülden teslim olmuş, O'nun her işinde bir hikmet olduğuna yakinen inanmış bir zattır. "*Mevlâ görelim neyler, Neylerse güzel eyler*" diyen Erzurumlu İbrahim Hakkı Hazretleri gibi o da: "*Bütün ef'ali hikmettir, Huda'nın kahri rahmettir*" (s. 422) diyerek, insana hoş görünmeyen şeylerde, bela ve musibetlerde dahi, rahmet cilvelerinin bulunduğuna dikkat çeker, "Olur ki hoşlanmadığınız bir şey sizin için hayırlı olur. Olur ki sevip arzu ettiğiniz bir şey sizin için şerli olur." (Bakara sûresi, 216) âyetlerinin manalarını terennüm eder.

Muhabbet Eri

Muhabbetullah, marifetullah'ın bir neticesidir. Marifet-i İlahiyyede büyük mesafeler kat'etmiş olan Alvarlı Efe, muhabbetullah deryasına dalmış, *eynemâ şarabı* diye isimlendirdiği, muhabbet şarabını içerek kendinden geçmiştir. Alvarlı Efe'nin şiirleri ilahi aşk ile tutuşmuş bir gönülden savrulan kıvılcımlar gibidir. "*Nimet oldur ışk-ı Hakk rûşen-zamîr olsun sana*" (s. 103) diyerek ilahi aşkın en büyük nimet olduğuna ima eder. Ona göre muhabbet-i ilahi, âlemlerin mâye-i hayatıdır. Kur'ân da bu muhabbeti talim eder:

Kamu âlemlere ayn-ı hayattır
Okur dilden dile Kur'ân muhabbet (s. 58)

Yani, Kur'an, bütün âlemlere hayat veren muhabbeti okuyup durur.

O, "*Bâki bir can isteyenler fâni bir can istemez*" (s. 231) "*Meydan-i tevhidde merd-i merdâne olan Hak'tan gayri bir yâre bakmaz*" (s. 226) diyerek hiç batmayan bir güneşe, hiç solmayan bir güle meyil vermiştir. "***Ölümsüz olan Hayy'a tevekkül et!***" (Furkân sûresi, 58) âyetinden ilham alarak İbrahim (a.s) gibi batıp kaybolan fani güzelliklerden yüz çevirişini şöyle ilan eder:

Bir güle gönül ver ki o gül solmaya hâşâ
Öyle bir güzele el ver dâd-res olsun sana

Yani, öyle bir güle gönül ver ki, o gül asla solmasın. Öyle bir güzelin elinden tut ki, senin yardımına koşsun.

Öyle bir dildâre dil ver eyleye dilşâd seni
Öyle bir dâmanı tut ki ede ber-murâd seni

Yani, öyle bir sevgiliye gönül bağla ki, gönlünü şâd etsin. Öyle bir eteğe yapış ki, seni muradına erdirsin.

Öyle bir yâr ile yâr ol yâr ola her dü serâ
Hurşid-âsâ her zamanda eyleye irşâd seni (s. 412)

Yani, Öyle bir yara yar ol ki, sana iki dünyada da yar olsun. Güneş gibi, daima senin yolunu aydınlatsın.

LUTFİ tut dest-i garibi sen garibsin o garib (s. 236) mısraıyla dile getirdiği gibi, Efe bu fani dünyada Mahbûb-u Bâki'sinden ayrı kalmış, O'nu arayıp duran bir garip idi.

Gel ey can bülbülü, fâni kafeste zârı mu'tad et
Ezel demlerini yâd eyleyüp bin âh û feryâd et

Yani, Gel ey can bülbülü, bu fani dünya kafesinde ağlamayı adet et. Ezel'deki halini hatırlayıp binlerce âh-vâh et!

Vatan gülzârını terk eyledin diyâr-ı gurbette
Bu hâristan-ı mihnette belâ emtârını yâd et (s. 110)

Yani, Bu gurbet yerinde vatan gülistanını terk ettin. Artık, bu sıkıntılı diken tarlasında belâ yağmurlarını anıp dur, diyerek nasıl bir garip olduğunu, yaşadığı gurbet hayatının ne olduğunu şerh eder. Bu gurbet, asıl vatanından ayrılıp bu fani dünya kafesinde sızlanıp duran can bülbülünün *elestü bi-rabbikum* (***Ben sizin Rabbiniz değil miyim?!***) hitabına *belâ* (evet)! diye karşılık vererek gülistan olan asıl vatanından ayrılıp bu dikenlerle dolu gurbetteki *bela* yağmurlarına giriftar olduğu gurbettir. Böylece o bu dünyada, Efendimiz'in "*dünyada bir garip gibi ol*" (yani kendini gurbette farz et) emrinin manasını çok iyi anlamış ve öyle yaşamıştı. Ancak, gurbet ne kadar uzun sürse de "***Allah'a mülaki olmayı ümit eden kimse mutlaka bu arzusuna kavuşacaktır***" (Ankebut sûresi, 5) âyetinin hükmünün mutlaka gerçekleşeceğinden emin idi. Nitekim şöyle der:"*Lâ-cerem Mecnun olan bir gün bulur Leylâ'sını*" (s. 417)

Alvarlı Efe, *elest bezmi*nden beri kalbinin ilahî aşkla dolduğu inancındadır. Çeşitli beyitlerde bu durumu dile getirir:

***

Gönül bezm-i elest'ten taht-gâh'ı hubb-i Mevlâ'dır
Tecelli-hanesinde feyz-i Mevlâ'sın nihan eyler (s. 187)

Yani, gönül tâ ezel bezminden beri Mevlâsı'nın sevgisinin yerleştiği makamdır. Orada Mevlası'nın feyzini saklar.

***

Masiva bilmez nedir bezm-i elest mestânesi
Öyle hayret bahşeder nâtıkları lallandırır

Elestu bi-Rabbikum meclisinde sarhoş olan, masiva nedir bilmez. Bu öyle hayret verici bir durumdur ki, konuşanların dili tutulur.

LUTFİ YA bu bâdedir mesteyleyen Mûsâ'ları
Zevk-i ruhani verir kâl ehlini hâllandırır (s. 198)

Yani, Ey Lütfi! Hz. Musa'nın, Rabbinin dağa tecelli etmesiyle düşüp bayılmasına sebep olan işte bu bade'dir. Bu bade, yani muhabbetullah, insana ruhanî bir zevk verir. Söz ehlini hâl ehli yapar.

***

Hamdü-lillah din û imandır şerab-ı eynemâ
Bârekallah nûr-i Kur'ândır şerab-ı eynemâ (s. 98)

Yani, Elhamdulillah, eynemâ şarabı (her şeyde Allah'ın isimlerini müşâhede etmek) din ve imandır. Barekallah, eynemâ şarabı Kur'ân'ın nurudur. …gibi beyitlerde görüldüğü gibi, Alvarlı Efe'nin şiirlerinde sıkça geçen *eynema şarabı*, "***Yüzünüzü nereye dönerseniz (eynemâ tuvellû) Allah'ın vechi oradadır***" (Bakara sûresi, 115) âyetinden iktibas edilmiş bir kavram olup, kâinatın her tarafında Allah'ın isimlerinin tecelli ettiğini, her şeyin Allah'ı tanıtıp gösterdiğini, başka bir deyişle, marifet ve muhabbetullahı ifade etmektedir.

Yukarıdaki beyitlerde geçen *meyhâne* ise bu aşk meyinin (eynemâ şarabının) içildiği meclislerdir. Başka bir ifadeyle meyhane *men-aref*[3] badesinin sunulduğu *men-aref* meyhanesidir. (s. 152) Bazen de men-aref dersinin okunduğu dersane.

Sonuç

Alvarlı Efe Hazretleri, marifetullah deryasına dalmış, muhabbetullah bahçesinde seyran etmiş bir insan-ı kâmil olarak, yaşadığı yıllarda bir güneş gibi çevresini aydınlatıp ilim ve irfan ışıklarını neşrettiği gibi, geride bıraktığı menkıbeleriyle ve değerli eseri Hulâsatu'l-Hakâik ile bizleri de aydınlatmaya devam etmektedir. Burada örnek olarak sunduğumuz şiirler, âb-ı hayat'la dolu olan o deryadan numune olarak alınmış birkaç katreden ibarettir.

*Atatürk Üniv. İlahiyat Fak. Öğrt. Üyesi
vgulluce@yeniumit.com.tr

Dipnotlar

1. Alvarlı Efe'nin tarihçe-i hayatına dair bilgiler, kendi eserinden tesbit ettiklerimizin yanında şu kaynaklardan istifadeyle yazılmıştır: Seyfeddin Efendi, "Hâce Muhammed Lutfi, Lakab-ı Meşhuriyle: Efe Hazretleri" (Hulasatu'l-Hakayık'ın sonunda, s. 5089), Ahmed Ersöz, Alvarlı Efe Hazretleri, Nil Yay., İzmir, 1991; Hüseyin ELMALI, "Alvarlı Muhammed Lutfi Efendi ve Erzurum Destanı", Yeni Ümit: Sayı: 49; Selahattin Kıyıcı, "Alvarlı Muhammed Lütfi Efe", DİA, II, 552; Mehmet Lütfi Karaca, Alvarlı Muhammed Lutfi'nin Şiirlerinin Umumi Tahlili, (Yüksek Lisans Tezi), Erzurum, 1996.
2. Alvarlı Efe Hazretleri, Hulâsatü'l-Hakâyık s. 467. Aynı kitaptan olan daha sonraki kaynaklar metin içerisinde belirtilmiştir.
3. Bu kavram, Men arefe nefsehu fekad arefe rabbehu (kendini bilen Rabbini de bilir) hadisinden iktibas edilmiş bir ifade olup, Arif-i billah veya marifetullah manalarında kullanılmaktadır.

Prof. Dr. Abdülhakim YÜCE *

Ekim / Kasım / Aralık - 2007 / 78

Tefviz, hak yolcusunun, vicdanındaki nokta-i istinat ve nokta-i istimdadın ihtarıyla, aczini, fakrını duyup, hissettikten sonra "Tut beni elimden; tut ki, edemem Sensiz!" diyerek o biricik güç, irade ve meşîet kaynağına yönelmesidir.

Bir Cennet Hazinesi: LA HAVLE...

İnsanın, her işinde Kudreti Sonsuza dayandığını, O'nun yardım ve dilemesi olmadan iyi-kötü hiç bir şeyin cereyan etmeyeceği inancını ifade etmek üzere, günlük hayatta sık sık kullandığı vecizeleşmiş bazı cümleler bulunmaktadır. Ancak ne kadar kapsamlı bir manaya sahip oldukları ve ne kadar sevaplı oldukları yeterince bilinmemektedir. Bunlardan birisi de ***La havle vela kuvvete illa billâh***, şeklindeki cümledir. Biz yazımızda bu cümle üzerinde durmaya çalışacağız.

Bu mübarek cümlede geçen **havl** kelimesi; hareket ve çare anlamına gelmektedir. Metinde geçen **kuvvet** kelimesi ise Türkçemizde yaklaşık aynı anlamda kullanılmaktadır. Lügatlerde geçen kelime anlamları ve hadis şerhlerinde yapılan izahlar göz önüne alınınca bu cümle şu şekilde tercüme edilebilir: "Hayırlı işler yapabilmek, günahlardan kaçınabilmek ve insan gücünü aşan olaylar karşısında metin durabilmek dahil, hareket, tekâmül, güç ve kuvvet gerektiren her hâlimiz ve her işimiz için gerekli güç ve kuvvet ancak Allah'ın lütfü iledir."

Onun için de insan hayatına kuşatıcı bir nazarla bakanlar bu cümleyi açıklama sadedinde şöyle demişlerdir:

— Yokluktan çıkıp vücuda gelmek için gerekli havl ve kuvvet Allah'tandır.
— Hayatta kalmak için gerekli havl ve kuvvet Allah'tandır.
— Zararı def', menfaati celb için gerekli havl ve kuvvet Allah'tandır.
— Musibetten uzak kalıp arzu edilen şeyleri elde etmek için gerekli havl ve kuvvet Allah'tandır.

— Günaha düşmemek, ibadete devam etmek için gerekli havl ve kuvvet Allah'tandır.

— Azaba maruz kalmamak, nimete mazhar olmak için gerekli havl ve kuvvet Allah'tandır.

— Zulmete düşmemek, iman nuru ile tenevvür etmek için gerekli havl ve kuvvet Allah'tandır.[1]

Havl kelimesinin maddî-manevî zararlı şeylerden kaçınma ve **korunma** gücünü; kuvvet kelimesinin ise maddî-manevî, faydalı ve müsbet şeyleri **yapma** gücünü ifade ettiği de hadis şarihleri tarafından belirtilmiştir.

Bu cümlenin insan hayatındaki önemine dair şu izahlar da yapılmıştır:

— Bu cümlede dile getirilen inanç, kusurlu ve aciz olan insana, tabir yerinde ise haddini (sınırlarını) bildirir, gerçek kulluğa, Allah'ın sonsuz kuvvet ve kudretini itirafa davet eder.

— Bu inanç sayesinde insan kendi nefsinde ve şuuru derecesinde, Hakiki Müessiri görür.

— Bu cümlenin ruhunu kavrayan kimse, menfi hâdiselere karşı telaşa kapılmaz ve kalbindeki huzuru muhafaza eder. Hatta dehşet salan bir hâdise ile karşılaşsa bile; *"Mevlâ görelim neyler, neylerse güzel eyler"* der, ibret nazarı ile seyreder.

— Bu cümle yeis ve ucub gibi manevî hastalıkları tedavi eder. Şöyle ki: Olup biten hâdiselerin ve şeytan gibi aldatıcı varlıkların serbest ve sahipsiz olduğunu zanneden veya **ülfet**ten dolayı hâdiselerin gerçek failini göremeyen insanın ümidi kırılır, bazen hayatını zehir eder. Diğer taraftan, yapılan bazı hayır-hasenata vesile veya aracı olduğunu gören insan, bunları kendi güç ve kuvvetiyle yaptığını zanneder, hakikî failin kendisi olduğunu düşünür. Oysa mahiyeti itibarıyla unutkan, aceleci, bencil, korkak, muhtaç... olan insan daha çok kusurlu, hatalı ve noksan işler yapar. Öyle ise insanın kendini beğenip övünme hakkı yoktur. İşte bu cümle der ki: "Ey insan, isyan, belâ ve musibetlere maruz kaldığında ümitsiz olma, Allah'tan güç ve kuvvet iste. Diğer taraftan mehâsin ve kemâlata karşı malikiyet davasından da vazgeç."

— İnsan hayatında tevekkülün büyük önemi bulunmaktadır. **Tevekkül**; tesir-i hakikî vermemekle beraber sebepler dairesinde esbâba arızasız riâyet edip kalbin Allah'a tam itimat ve güveni, hatta başka güç kaynakları mülâhazasından bütün bütün sıyrılması manasına gelir ki, iki adım ötesi, "*gassâlin elindeki meyyit*" sözüyle ifade edilen **teslim** mertebesidir. Diğer bir yaklaşımla tevekkül; Cenâb-ı Hak'a bel bağlayıp itimat etme ve O'ndan başkasına kalbin kapılarını kapama demektir ki; buna, bedenin ubudiyete, kalbin rubûbiyete kilitlenmesi de diyebiliriz. Dünyadaki sünnetullah gereği esbaba riayetten sonra tevekkülü dile getirmenin en güzel şekli ise, konumuz olan, "Havl ve kuvvet, olup biten her şey, ancak Allah'ın izni ve iradesi dâhilinde gerçekleşir" şeklindeki kudsî beyandır.

— Bilindiği gibi halk arasında **öfke**lenen kişi bu öfkesini yenmek, dolayısıyla o sinirle nahoş bir şeye sebebiyet vermemek için "La havle ..." der. Bununla, öfkeyi yenmenin yolunun da Allah'a dayanmak olduğu anlatılır.

Bundan sonra konuyu Efendimiz (sallallahu aleyhi vesellem)'in mübarek sözleri ışığında, onları başlık yaparak ele almaya çalışacağız.

Cennet Hazinesi

Hazine; altın, gümüş, mücevher gibi değerli eşya yığını, büyük servet, değerli şeylerin saklandığı yer anlamına gelir. Mecazi olarak büyük bağlılık duyulan, değer verilen şey veya kimse manasında kullanılır. Efendimiz (sellallahu aleyhi vesellem) bazı hadislerinde La Havle... 'nin[2] ebedî Cennet hayatında bir hazine olduğunu, diğer bir hadislerinde arş hazinelerinden biri, Hz. İbrahim (aleyhisselam)'den naklen de bir cennet fidanı olduğunu şöyle ifade buyurmuşlardır:

Ebû Musa el-Eş'arî anlatıyor: "Allah Resûlü Hayber'e gazaya giderken ashap bir vadide yüksek sesle tekbir getirmeye baladı. Bunun üzerine Allah Resûlü:

— Yavaş tekbir getiriniz! Çünkü siz ne sağıra dua ediyorsunuz, ne de gaibe sesleniyorsunuz. Muhakkak ki siz, iyi işiten ve size çok yakın olan Allah'a dua ediyorsunuz. O her zaman sizinle beraberdir, buyurdu. Bu sırada ben Allah Resûlü'nün binitinin arkasında idim. Ben de: "Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâh" demeye başladım. Sesimi işitti ve:

— Ey Abdullah b. Kays! (Ebû Mûsa el-Eş'arî'nin lakabı) diye seslendi. Ben de:

— Buyur ey Allah'ın Resûlü, dedim. Efendimiz:

— Ey Abdullah, sana Cennet hazinelerinden bir hazine haber vereyim mi? buyurdu. Ben de:

— Bildir, ey Allah'ın Resûlü; anam-babam sana fedâ olsun! dedim. Efendimiz:

— O kelime, "Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâh"tır, buyurdu."[3]

Hz. Ebû Eyyüb el-Ensârî (radıyallahu anh) anlatıyor: "Miraç gecesi Allah Resûlü, Hz. İbrahim'in yanına uğradı. Hz. İbrahim (aleyhisselam), Hz. Cebrail'e yanındakinin kim olduğunu sordu. O da: "Muhammed'dir" dedi. Hz. İbrahim şöyle dedi: "Ya Muhammed! Ümmetine emret, cennete çok fazla fidan diksinler. Çünkü cennetin toprağı verimli ve yeri de geniştir." Allah Resulü, cennet fidanının ne olduğunu sorduğunda da şu cevabı verdi Hz. İbrahim: "Lâ havle ve lâ kuvvete illa billâh"tır."[4]

Hz. Hazım b. Harmele de bir gün Efendimiz'e uğradığında kendisine şunu söylediğini belirtmektedir: "Ya Hazım! La havle vela kuvvete illâ billah'ı çokça söyle; zira o cennet hazinelerinden biridir."[5] Hz. Muaz ise Efendimiz'in kendisine, "Sana Cennet kapılarından birini haber vereyim mi?" diye sorduğunu ve arkasından da: "O La havle ve lâ kuvvete illâ billâh'tir" dediğini haber vermektedir.

Bâkiyât-ı Sâlihât

Bir ayet-i kerimede Yüce Rabbimiz şöyle buyuruyor: "**Mal, mülk, çocuklar… bütün bunlar dünya hayatının süsleridir. Baki kalacak faydalı işler ise Rabbinin katında, hem mükâfat yönünden hem de ümit bağlama bakımından daha hayırlıdır.**" *(Kehf sûresi, 46)*

Abdullah b. Abbas (radıyallahu anh)'tan naklen müfessirler, ayette geçen '**el-Bakiyat'us-Salihat**'ın bütün güzel ameller olduğunu söylemişlerdir. Buna göre geniş manasıyla salih amel, başta iman olmak üzere İslam'ın yapılmasını emrettiği ve hoş gördüğü güzel işlerle, ahlakî değerlere uygun davranışlardır. Allah'ı zikretmek, namaz, oruç, zekât, hac vb. ibadetler; iyiliğe yöneltmek, kötülükten sakındırmak, ana-babaya, akrabaya ve komşulara iyi davranmak, adalet, ihsan gibi dinin ihtiva ettiği bütün iyi işler dünyada insanlara fayda verecek ve ahirette kurtuluşa vesile olacak salih amellerdir.

Ancak Efendimiz (sallallahu aleyhi vesellem) daha hususi bir yöne dikkatleri çekmektedir. Hz. Ebû Said el-Hudrî anlatıyor: "Allah Resûlü buyurdular ki: Bâkıyât-ı sâlihâtı çokça yapın. "Bâkıyât-ı sâlihât nedir ey Allah'ın Resûlü?" diye sorulduğu vakit: "Allahu Ekber, Sübhanallah, Elhamdülillah ve Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâh kelimeleridir." buyurdu.[6]

Efendimizin bu izahından, her ne kadar bütün iyilikler salih amel dairesi içinde olsa da, bunların zirvesinin ve özünün,

— Allah'ı bütün noksanlıklardan tenzih etmek,
— gereğine uygun O'na hamd etmek ve
— bütün güç ve kuvvetin O'na ait olduğunu itiraf etmek olduğu anlaşılmaktadır.

Evden Çıkışta Alınacak Tedbir

Her dönemde sokaklar, çarşı ve pazarlar, şeytanların daha çok faal oldukları yerler olmuş, dolayısıyla buralar adeta günah merkezleri haline gelmişlerdir. Ancak sokağa çıkmadan hayatımızı sürdürmemiz de adeta mümkün değildir. Öyle ise bu günahlara daha az bulaşmak için bazı tedbirler almak durumundayız. Ezcümle,

— sadece ihtiyaç olduğunda dışarı çıkmalı,
— ihtiyacımızı hemen karşılayıp geri dönmeli,
— mümkün olabildiğince yalnız çıkmamalı,
— nezih yerler araştırmalı,
— stres atmak için sokağı seçmemeli vs. Bu tedbirlerin yanı sıra, dua ile Rabbimize sığınmalıyız.

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) bu konuda da yol göstermekte ve şöyle buyurmaktadır: "Kim evinden çıktığı zaman:

"بِسْمِ اللهِ تَوَكَّلْتُ عَلَى اللهِ لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللهِ Allah'a tevekkül edip Allah'ın adıyla çıkarım. Güç ve kuvvet Allah'tandır." derse; ona şöyle söylenir: "Her kederden emin kılındın, muhafaza altına alındın ve doğru yola iletildin." Ayrıca şeytanlar ondan uzaklaşır." Ebû Davud'un Sünen'inde şu ilâve de vardır: "Bir şeytan diğer şeytana der ki: '(Bu dua ile sokağa çıkan kişiyi kastederek) hidayete iletilen, her kederden emin kılınan ve muhafaza altına alınan bir adamla nasıl uğraşacaksın ki?"[7]

Esaretten Kurtuluş Reçetesi

Bu mübarek cümle ile ilgili asr-ı saadetten şöyle bir olay aktarılmaktadır: Mâlik el-Eşcaî, Efendimiz'e gelerek oğlu Avf'ın, düşmana esir düştüğünü haber verdi. Efendimiz de ona: "Oğluna haber gönder: Allah Resûlü 'Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâh duasını çokça yapmanı emrediyor' de!" buyurdu. Avf'a haber gönderildi ve Allah Resûlü'nün tavsiye ettiği dua iletildi.

Efendimiz'in haberini alan Avf, yüzükoyun yere kapandı ve 'Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâh' demeye başladı. Müşrikler onu iyice bağlamışlardı. Üzerindeki bağlar kendiliğinden çözüldü. Hemen dışarıya çıktı ve kendisini esir edenlere ait bir deveye binerek oradan hızla uzaklaştı. Yolda, esir eden kimselerin deve sürüsüne rastladı. Sürüye seslendi, develer de onun arkasından geldiler.

Avf'ın, geldiğini bildirmek için seslenmesi, anne ve babası için sürpriz oldu. Babası çıktı ve 'Kâbe'nin Rabbine yemin olsun ki, bu bizim Avf!' dedi. Annesi de: 'Benim canım, benim ciğerim!' diyerek oğlunu karşıladı, bağrına bastı. Avf'ın tek sıkıntısı, vücudundaki bağların yaptığı izler ve bıraktığı acılardı. Babası ve evin hizmetçisi kapıya koştular. Bir de ne görsünler! Avf, evin avlusunu develerle doldurmuş! Babasına, durumunu ve develerin nasıl geldiğini anlattı. O da, hem Avf hem de develer hakkında Allah Resûlü'ne gelip bilgi verdi. Efendimiz şöyle buyurdu:

"O develeri nasıl istersen kullanabilirsin, tıpkı kendi develerin gibi." O sırada şu âyet nazil oldu: "**Kim Allah'a karşı gelmekten sakınırsa, Allah, ona sıkıntıdan çıkış kapıları açar. Onu hiç ummadığı yerlerden rızıklandırır. Allah'a dayanıp güvenene Allah kâfidir.**" *(Talâk, 65/3)*[8]

Avuçlar Dolusu Hayır

İbn Ebi Evfa (radıyallahu anh) anlatıyor: "Efendimiz'e bir adam gelerek,

— Ey Allah'ın Resûlü, ben Kur'ân'dan yeterince ezberleyemiyorum. Bana yetecek başka bir şeyi siz öğretseniz!" dedi.

Efendimiz şu duayı öğretti: 'Sübhânallah, velhamdülillah ve lâilâhe illallah, vallâhu ekber ve lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâh." Adam,

— Ey Allah'ın Resûlü, bu zikir Allah içindir. (O'nu senâdır), kendim için dua olarak ne söyleyeyim?" dedi. Allah Resûlü (s.a.s.) de:
— Şöyle dua et dedi:

اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِي وَارْحَمْنِي وَاهْدِنِي وَارْزُقْنِي "Allah'ım bana merhamet et, afiyet ver, hidayet ver, rızık ver!".

Adam (dinleyip, kalkınca) ellerini sıkıp göstererek: "Şöyle (sımsıkı belledim!)" dedi. Efendimiz bunun üzerine:
— İşte bu adam iki elini de hayırla doldurdu, buyurdu."[9]

Fakirliğin Bir Çaresi

Bu dünyada sebeplere riayet etmek Allah'ın değişmez sünnetindendir. Mal-mülk edinmek için de elbette sebeplere riayet edilecektir. Bu, duanın fiilî boyutunu oluşturur. Ancak bununla yetinmeyip bir de kavlî dua etmek kulluğumuzun gereğidir. İşte böyle bir duayı İmam Mekhûl'den rivayetle Hz. Ebû Hüreyre'den öğreniyoruz: "Allah Resûlü buyurdular ki: "Lâ havle ve lâ kuvvete illa billâh, sözünü çok tekrar edin. Zira o cennet hazinelerindendir." Mekhûl der ki: "Kim bunu söyler ve sonra da: "Allah'ın gazabından ancak O'nun rahmetine iltica etmekle kurtuluşa erişilebilir" ifadesini de eklerse, Allah ondan yetmiş çeşit zararı kaldırır ki bunların en hafifi fakirliktir."[10]

En Hayırlı, Kolay ve Keyfiyetli Dua

Hz. Sa'd b. Ebî Vakkas'tan rivayet edilmiştir: Allah Resûlü ile birlikte bir kadını ziyaret etmiştik. Kadının önünde hurma çekirdekleri veya çakıl taşları vardı. Onlarla tesbih çekiyordu. Bunu gören Allah Resûlü: "Sana bundan daha hayırlısını haber vereyim:

سُبْحَانَ اللهِ عَدَدَ مَا خَلَقَ فِي السَّمَاءِ وَسُبْحَانَ اللهِ عَدَدَ مَا خَلَقَ فِي الْأَرْضِ وَسُبْحَانَ اللهِ عَدَدَ مَا بَيْنَ ذٰلِكَ وَسُبْحَانَ اللهِ عَدَدَ مَا هُوَ خَالِقٌ وَاللّٰهُ أَكْبَرُ مِثْلَ ذٰلِكَ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ مِثْلَ ذٰلِكَ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللهِ مِثْلَ ذٰلِكَ

Allah'ın gökteki yaratıkları sayısınca 'sübhanallah', yeryüzündeki ve yer-gök arasındaki yaratıkları sayısınca 'elhamdülillah', onlar miktarınca 'la ilahe illallah' ve yine onlar kadar 'la havle ve la kuvvete illa billâh' de', buyurdu."[11]

Yukarıdaki rivayetten anlaşılıyor ki, Efendimiz hurma çekirdekleri veya çakıl taşlarıyla tesbih çeken kadını görünce onu yaptığı işten menetmemiş, onun vaziyetini yadırgamamış fakat bundan daha kolay ve daha üstün bir şey öğretmiştir. Bunun anlamı, onun öğrettiği şeylerin daha az külfetli, fakat sevapça daha fazla olması demektir. Bu, Efendimiz'in öğrettiğinin muhteva üstünlüğünü gösterir. Ayrıca insan tek tek sayarak ne kadar çok zikir yaparsa yapsın yer-gök ve bunlar arasındaki varlıklar sayısına ulaşamaz. Bu da Efendimiz'in öğrettiği zikirlerin adet yönünden de üstünlüğüne delalet eder.

Ezan Dinlerken

Allah Resûlü (sallallahu aleyhi vesellem) bir hadis-i şeriflerinde (özetle) kim müezzin ezan okuduğunda söylediklerini tekrar eder; hayye ale's-salati ve hayye ale'l-felah deyince, "La havle ve la kuvvete illa billah" derse cennete girer buyurur.[12]

Müezzin ezan okurken veya kamet getirirken hayye ale's-salati ve hayye ale'l-felah deyince, 'la havle ve la kuvvete illa billah' demekle, hiç bir kötülüğü geri çevirmeye, hiçbir hayrı elde etmeye güç ve kudretimizin bulunmadığını belirtmekte ve Allah'tan bu iki hususta da bize güç, kuvvet ve basiret vermesini dilemekteyiz. Çünkü müezzin, müminleri kurtuluşa, felah ve necata, hayır ve iyiliğe davet ederken, böylesine önemli bir ameli layıkıyla yerine getiremeyeceğimizi düşünerek Allah'ın sebepleri kolaylaştırıp bize yardımda bulunmasını istemekteyiz. Sabah ezanında müezzin, "es-Salâtu hayrun minennevm" (namaz uykudan hayırlıdır) dediğinde "sadakte ve bererte" (doğruyu ve iyiyi söyledin) demek gerektiğini de eklemeliyiz.

Netice

Yukarıda bir kısmı aktarılan bilgilerden Efendimiz (sallallahu aleyhi vesellem)'in '**La havle ve la kuvvete illa billâh**' duasını çokça zikrettiği ve hemen her fırsatta ashabına da emrettiği anlaşılmaktadır. Rabbimize olan inancımızı özetleyen ve bizi güç ve kuvvet kaynağına bağlayan bu duayı her fırsatta şuurluca okumamız; hatta günlük virdlerimiz arasında ona özel bir yer vermemiz kulluğumuzun gereğidir. Dünya çapında aşılması imkânsız gibi görünen musibetlerle yüz yüze olan insanın, bilmem başka bir çıkış yolu var mı?

Dipnotlar

1. Bediüzzaman Said Nursî, Mesnevi, 130.
2. Yazı içinde tasarruf için daha çok La Havle… kısaltmasını kullanacağız.
3. Buhârî, Cihâd 27; Müslim, Ziki: 17.
4. Müsned, V, 418.
5. İbn Mace, Edep 59.
6. Müsned, II, 75; Muvatta, Kur'an 22.
7. Tirmizî, Daavat 34; Ebû Davud, Edeb 103.
8. İbn Kesîr, Tefsîr, 4/380; Taberî, Tefsîr, 28/98.
9. Ebû Davud, Salat 139; Nesâî, İftitah 32.
10. Tirmizî, Daavat 141.
11. Tirmizî, Daavat 150.
12. Müslim, Salat 12; Ebû Davud, Salat 36.

Sormaz mı?

Sen Mevlayı sevende, Mevla seni sevmez mi?
Rızasına erende, rızasını vermez mi?
Sen Hakk'ın kapısında canlar feda eylesen
Emrince hizmet kılsan Allah ecrin vermez mi?

Varlığın mahv eylesen, terk-i vücud eylesen
Bu sahra-yı ademde, Yar yanına varmaz mı?
Şer-i şerif yolunda, peygamberin halinde
Allah desen dilinde, bin kez halin sormaz mı?

Derd ile cangahından canan diye çağırsan
Derdin derman ederler, yaran merhem urmaz mı?
Sular gibi çağlasan, Eyyub gibi ağlasan
Ciğergahı dağlasan Ahvalini sormaz mı?

Alvarlı Efe Hazretleri

Sabır

Sabrın sonu selamet,
Sabır hayra alamet.
Belâ sana kahretsin;
Sen belâya selam et!

Felâh mı, onda felâh,
Silah mı, onda silah
Sen de kim oluyorsun?
Asıl sabreden Allah..

Sabır incecik sırat;
Murat içinde murat.
Sabır Hakk'a tevekkül.
Sabır Hakk'a itimat.

Sabırda pişer koruk,
Yerle bir olur doruk.
Sabır, sabır ve sabır,
İşte Kur'ân'da buyruk!

Bir sır ki âşikâre,
Avcı yenik şikâre.
Yalnız, yalnız sabırda
Çaresizliğe çare...

Necip Fazıl KISAKÜREK

Prof. Dr. Davut AYDÜZ *

Ekim / Kasım / Aralık - 2007 / 78

Ayağı kırılmış bir kuş, kanadı sakatlanmış bir leylek, kim bilir hangi merhamet erini ta ciğerinden vurdu ki; menziline varamamış garip kuşlar için, huzur evi yapar gibi, ona, hayvanî barınaklar yapma fikrini ilham etti.

BEDİÜZZAMAN'IN BAKIŞIYLA HAYVANLAR

Ekolojik dengenin en önemli unsurlarından birisi, bütün çeşitliliği ve canlılığıyla hayvanlardır. Yeryüzündeki binlerce çeşidiyle ekosistemin devamının vazgeçilmez unsuru olan hayvan ve hayvan türleri, maalesef büyük bir tehlikeyle, daha doğrusu yok olmayla karşı karşıyadır. Nesli tükenen hayvanların sayısı hızla artmaktadır. Kur'ân'a şöyle bir baktığımızda ise, ekosistemin önemli üyeleri olan hayvanlara verilen önem hemen fark edilir. Meselâ Kur'ân'ın bazı sûreleri hayvan adını taşımaktadır: Bakara (inek) sûresi, Nahl (arı) sûresi, Ankebût (örümcek) sûresi, Neml (karınca) sûresi.

Ayrıca, Kur'ân'da, çeşitli hayvanlardan bahsedilmektedir: Koyun, Deve, Öküz, İnek, At, Katır, Eşek, Köpek, Maymun, Domuz, Yılan, Kurt, Arı, Karınca, Örümcek, Sivrisinek, Sinek…

Kur'ân'ın hayvanlarla ilgili dikkat çekici bir ifadesi de, hayvanların da ümmet oluşlarıdır. İslâmî gelenek ve literatürde özel ve önemli bir kavram olan *ümmet*in hayvanlar için de kullanılması gerçekten dikkat çekicidir: "Hem yerde hareket eden hiç bir canlı, kanatlarıyla uçan hiç bir kuş türü yoktur ki sizin gibi birer ***ümmet*** (toplum) teşkil etmesinler. Biz o kitapta hiçbir şeyi ihmal etmedik. Sonra hepsi Rab'lerinin huzuruna sevkedilip toplanacaklardır." *(En'âm sûresi, 38)*

Kur'ân-ı Kerim'in, İslâm Dini'nin ve Risâle-i Nûr Külliyatı'nın bir bakıma insanlara çevre eğitimi, hayvanlara sevgi ve merhamet dersi verdiği rahatlıkla söylenebilir. Bediüzzaman'ın hayvanlara olan bu merhametini, hayvanları sevenler derneği mensupları bilseler, herhalde onu hayvanları en çok seven insan ilan ederler.

Âyet, dikkatlerimizi hayvanlar âlemine çekmekte, onların da insanlar gibi sınıf sınıf olduğunu söylemekte, yürüyen ve sürünen hayvanlardan her türün bir ümmet; kuşların bir ümmet, insanların bir ümmet olduğuna işaret etmekte, insanların da yeryüzündeki canlılardan bir sınıf olduğunu bildirmektedir: "Allah davarları da yarattı. Bunlarda sizi soğuktan koruyan (deri, yün, kıl gibi) maddeler ve birçok faydalar vardır. Hem onların etlerini ve ürünlerini de yersiniz. Onları akşamleyin ağıllarına getirir, sabahleyin otlaklara götürürken bambaşka bir zevk alırsınız! Bunlar yüklerinizi taşırlar; öyle uzak diyarlara kadar götürürler ki, onlar olmaksızın, son derece zahmet ve meşakkat çekmeden varamazdınız oralara. Gerçekten, bunları size âmade kılan Rabbiniz pek şefkatlidir, rahmet ve ihsanı boldur." *(Nahl sûresi, 5-7)*

Bu âyetlerde Allah, hayvanları sıralarken insanın ihtiyaçlarına cevap verici yönlerini göz önünde bulundurmakta, hayvanların derisinden, kıllarından, tüylerinden, etinden, sütünden insanların faydalandıklarına dikkati çekmekte; ekonomik alanda önemli bir yer işgal ettiklerini bildirmektedir. Ayrıca âyetlerde hayvanların insana, tabiata ve çevreye güzellik sergileyen birer mutluluk sembolü oldukları haber verilmekte, yeryüzünde Cenab-ı Hakk'ın yaratıcı kudretinin en güzel ve en muazzam tezahürleri (görüntüleri) olduğu ifade edilmektedir.[1]

Allah'ın kudreti ve hikmetiyle belli görevler ifa etmek üzere insanlara hizmet için verilen hayvanlarda şüphesiz alınacak pek çok ibretler vardır. İnsanoğlu hayvanlar olmadan hayatın olmayacağını, onlarsız hayatın çok cılız, anlamsız ve beslenme bozukluklarına sebep olacağını maalesef çok geç anlamıştır.[2] Hayvanlarda ilâhî sanatın güzelliği tecelli etmiştir. İşte bunun içindir ki, Allah'ın Kur'ân'da önemine binaen muhatabın dikkatini çekmek üzere, üzerlerine yaptığı yeminlerden birisi de hayvanlardır. *(Âdiyât sûresi, 1-5)*

Bu kadar sayısız hayvanı ve bunların tâbi olduğu kanunları Allah'ın yaratmasındaki hikmet, hiç şüphesiz insan hayatının sürekliliğini ve güzelliğini sağlamak, tabiatı yaşanabilir, sevilebilir ve ibret alınabilir bir yer kılmaktır.

İşte Kur'ân, hayatın ve tabiatın güzelliğine bir katkı sağlasınlar diye her türden hayvan ve canlının yeryüzüne serpiştirildiğini ifade etmekte, onlardan kiminin karnı üzerinde sürünerek, kiminin iki ayak, kiminin dört ayak üstünde yürüdüğünü bildirmekte, böylece insanların en çok karşılaştıkları hayvanların önemine işaret etmektedir: "Allah her canlıyı sudan yarattı. Kimi karnı üstünde sürünür, kimi iki ayağı üstünde yürür, kimi dört ayağı üstünde yürür. Allah dilediğini yaratır. Çünkü Allah her şeye kadirdir." *(Nur sûresi, 45)*

Kur'ân'ın hayvanlara verdiği öneme paralel olarak Bediüzzaman Said Nursî de eserlerinde ve hayatında hayvanlara çok önem vermiştir. Risale-i Nurda zikredilen hayvan isimlerinin bazıları şunlardır: Arı, akrep, aslan, at, atmaca, balık, böcek, bülbül, camus, ceylan, çekirge, deve, devekuşu, fil, gergedan, güvercin, horoz, hüdhüd, ipekböceği, kaplan, karınca, kartal, keçi, kedi, keler, köpek, koyun, kuddüs kuşu, kurt, kuş, maymun, öküz, örümcek, papağan, pire, serçe, sinek, sivrisinek, sığırcık, tavuk, tavus, tilki, yarasa, yılan, yıldızböceği...

Bediüzzaman, hayvanların Allah'ın memurları oldukları, O'na aynadarlık yaptıkları ve O'nu tesbih edip zikrettikleri konusu üzerinde ısrarla durarak, insanları lüzumsuz yere hayvanları öldürmekten ve onlara zarar vermekten men ediyor veya en azından onlara bir hayvanı öldürürken ne kadar büyük bir cinayet işlediklerini hatırlatıyor.

Şimdi de Bediüzzaman'ın hayvanlara verdiği önemi birkaç başlık altında inceleyelim:

a. Hayvanlar, Allah'ın memurlarıdır, O'na Aynadarlık Yapar ve O'nu Zikrederler

"...Ve kâinat baştan başa gayet mânidar bir kitab-ı Samedânî ve mevcûdat ferşten Arşa kadar gayet mucizâne bir mecmua-i mektubât-ı Sübhaniye ve mahlûkatın bütün tâifeleri gayet muntazam ve muhteşem bir ordu-yu Rabbanî ve masnuatın bütün kabileleri, mikroptan, karıncadan tâ gergedana, tâ kartallara, tâ seyyarata kadar Sultan-ı Ezelinin gayet vazifeperver memurları olduğu bilinmesi ve her şey, aynadarlık ve intisap cihetiyle binler derece kıymet-i şahsiyesinden daha yüksek kıymet almaları..."[3]

"Evet, her bir çiçek, her bir meyve, her bir ot, hatta her bir hayvan, her bir ağaç, birer mühr-ü ehadiyet ve birer sikke-i samediyet olduklarını ve bulundukları mekân ise, bir mektup sûretini alması cihetiyle her biri bir imza şeklini alır, o mekânın kâtibini gösteriyor..."[4]

Bediüzzaman'a göre kediler de Allah'ı tesbih edip zikreder. Kendi müşahedelerini şöyle anlatır:

"... Bu bereketler, ya yanıma gelen hâlis dostlarıma ihsandır; veya hizmet-i Kur'âniyeye bir ikramdır; veya iktisadın bereketli bir menfaatidir; veyahut, "Yâ Rahîm, yâ Rahîm" ile zikreden ve yanımda bulunan dört kedinin rızıklarıdır ki, bereket sûretinde gelir, ben de ondan istifade ederim. Evet, hazin mırmırlarını dinlesen, "Yâ Rahîm, yâ Rahîm" çektiklerini anlarsın..."[5]

b. Bazı Hayvanlar Yeryüzünün ve Denizin Temizlik ve Sıhhiye Memurlarıdır

Bediüzzaman'a göre âkilüllahm denilen kartal, kurt ve karınca gibi hayvanlar her gün yeryüzünü ve denizi pisliklerden temizlemektedirler. Onlar Allah tarafından görevlendirilmiş temizlik ve sıhhiye memurlarıdırlar. Eğer onlar temizlemeseydiler, yeryüzü ve denizler pislikten geçilmez ve yaşanmaz bir hale gelirdi:

"Evet, Cenâb-ı Hak, nasıl ki deniz yüzünü temizlemek ve her günde milyarlarla ölümler bulunan deniz hayvanlarının cenazelerini toplamak ve deniz yüzünü cenazelerle pislenmiş, çirkin manzaradan kurtarmak için, sıhhiye memurları nev'inden gayet muntazam âkilüllahm bir kısım hayvanatı halk etmiş. Eğer o denizlerin sıhhiye memurları gayet muntazam vazifelerini ifa etmeseydiler, deniz yüzü ayna gibi parlamayacaktı. Belki hazin ve elim bir bulanıklık gösterecekti.

Hem her günde milyarlarla yabanî hayvanlar ve kuşların cenazelerini toplamakla yeryüzünü kokuşmadan temizlemek ve canlıları o elîm, hazîn manzaralardan kurtarmak için nezâfet ve sıhhiye memurları hükmünde olan kartallar ve benzeri kuşlar, kerametkârâne, gizli ve uzak, beş altı saat mesafeden bir sevk-i rabbâni ile o cenazenin yerini hisseden, giden ve kaldıran leş yiyen kuşları ve vahşi hayvanları halk etmiş. Eğer bu yeryüzü sıhhiyeleri gayet mükemmel, intizamperver ve vazifedâr olmasa idiler, zemin yüzü ağlanacak bir şekil alacaktı...

Hem küçücük hayvanların cenazelerini ve nimetin küçücük parçalarını ve tanelerini toplamak vazifesiyle karıncaları nezafet memurları olarak, hem nimet-i İlâhiyenin küçücük parçalarını teleften ve çiğnemekten ve hakaretten ve abesiyetten sıyânet etmekle ve küçücük hayvanatın cenazelerini toplamakla, sıhhiye memurları gibi tavzif olunmuşlar."[6]

c. Et Yiyen Hayvanlar Her İstedikleri Hayvanı Avlayıp Yiyemezler

Bediüzzaman'a göre leş yiyen hayvanlar, her ne kadar temizlik ve sıhhiye memuru olsalar da, önlerine çıkan her hayvanı yiyemezler. O'na göre onların helâl rızkları vefat etmiş hayvanlardır. Sağlam hayvanlar onlara haramdır:

"Evet, âkilüllahm hayvanların helâl rızkları, vefat etmiş hayvanların etleridir. Hayatta olan hayvanların etleri onlara haramdır. Eğer yeseler, ceza görürler. "Boynuzsuz olan hayvanın kısâsı (hakkı) kıyamette boynuzludan alınır"[7] diyen hadîsin ifadesi gösteriyor ki: Gerçi hayvanların cesetleri çürür; fakat ruhları bâki kalan hayvanların kendi aralarında dahi, onlara uygun bir tarzda, âhirette cezâ ve mükâfatları vardır. Ona binaen et yiyen hayvanlara sağ hayvanların etleri haramdır denilebilir."[8]

d. Sinekler Öldürülmemelidir

Bediüzzaman hayvanların öldürülmesine şiddetle karşıdır. Hatta hayvanların en küçüklerinden olan ve zararlı zannedilen sineklerin bile öldürülmesini kabul etmez. Bediüzzaman'ın ne kadar büyük bir çevreci olduğunu ve hayvanları ne kadar çok sevdiğini anlamak için, sinekleri öldürmekten değil, hatta rahatsız etmekten bile talebelerini menetmesi hadisesi yeter artar bile. Zira özellikle sıcak yaz günlerinde insanları rahatsız eden ve hastalık mikrobu taşıdıklarına hükmederek değişik usûl ve ilaçlarla öldürülüp telef edilen sinekler ona göre; bilakis temizlik memurlarıdır. İnsanlara temizlik öğretmekte, hem de insanları el ve yüzlerinde bulunan insanın gözüne görünmeyen hastalıkların mikroplarını ve zehirli maddeleri temizlemekte, birçok bulaşıcı hastalıkların önünü almakta, sivrisinek ve pireler de fıtrî hacamat yapmaktadırlar.[9]

e. Sineklerin Pek Çok Faydası Vardır

Birçok insanın zararlı zannedip ördürdüğü sineklerin yukarıda sayılan faydalarına ilâveten, Bediüzzaman'a göre daha başka faydaları da vardır. Evet, ona göre, sineklerin bazı cinsleri, muhtelif ve kokuşmuş maddeleri yerler, devamlı pislik yerine arılar gibi katre katre şurup damlatırlar. Böylece sinekler küçücük istihale ve tasfiye makineleri hükmüne geçerler. Diğer bir başka cinsi de nebâtâtın çiçeklerinin ve incir gibi bir kısım ağaçların aşılanmasında istihdam olunurlar:

"Sinek pisliği, tıp cihetiyle zararı yok bir maddedir ki, bazen tatlı bir şuruptur. Fakat sinek, yediği binler muhtelif zararlı maddelerin ve mikropların ve zehirlerin kaynağı olmakla, sinekler küçücük istihale ve tasfiye makineleri hükmüne geçmeleri hikmet-i Rabbâniyeden uzak değildir. Evet, arıdan başka sineklerin bazı cinsleri var ki, muhtelif

ve kokuşmuş maddeleri yerler, devamlı pislik yerine katre katre şurup damlatırlar. O zehirli, kokuşmuş maddeleri ağaçların yapraklarına yağan kudret helvası gibi tatlı, şifalı bir şuruba tebdil ederek, bir istihale makinesi olduklarını ispat ederler. Bu küçücük fertlerin ne kadar büyük bir milleti, bir tâifesi olduğunu göze gösterirler. "Küçüklüğümüze bakma. Tâifemizin azametine bak, 'Sübhânallah" de diye lisân-ı hal ile söylerler."[10]

f. Bülbülün Yaratılmasının Hikmetleri

Bediüzzaman, diğer hayvanlar gibi Bülbülün de boşu boşuna yaratılmadığını, birçok hikmetlere mebnî olarak yaratıldığını ve hikmetli Yaratıcı'nın onu beş gaye için istihdam ettiğini söyler:

"**Birincisi**: Hayvanat kabîleleri namına, nebâtat taifelerine karşı olan şiddetli münasebâtı ilana memurdur.

İkincisi; Rahmân'ın rızka muhtaç misafirleri hükmünde olan hayvanat tarafından bir Rabbânî hatiptir ki, Rezzâk-ı Kerîm tarafından gönderilen hediyeleri alkışlamakla ve sevinci ilan etmekle görevlidir.

Üçüncüsü: Bütün kuşlara yardım için gönderilen nebâtata karşı güzel bir karşılık verir.

Dördüncüsü: Hayvanların, bitkilere karşı olan aşkını ve şiddetli ihtiyacını, nebâtâtın güzel yüzlerine karşı mübarek başları üstünde beyan eder.

Beşincisi: Allah'ın huzurunda en lâtif bir tesbihi, en lâtif bir şevk içinde, gül gibi en lâtif bir yüzde takdim eder.

İşte, şu beş gayeler gibi başka manalar da vardır. Şu manalar ve şu gayeler bülbülün, Hak Sübhânehu ve Teâla'nın hesabına ettiği amelin gayesidir. Bülbül kendi diliyle konuşur; biz şu manaları onun hazin sözlerinden anlıyoruz. Melâike ve ruhânî varlıkların anladıkları gibi kendisi kendi güzel seslerinin manasını tamamen bilmese de bizim anlamamıza zarar vermez. "Dinleyen söyleyenden daha iyi anlar." meşhurdur. Hem bülbül şu gayeleri tafsilâtıyla bilmemesinden, olmamasına delâlet etmiyor. En azından, saat gibi sana vakitlerini bildirir…

Bülbüle; arı, erkek hayvan, örümcek, karınca, böcekleri ve küçük hayvanların bülbüllerini kıyas et..."[11]

g. Hayvanlardan Değişik Şekillerde İstifade Edilebilir

Bediüzzaman, "Kuşlar da onun etrafında toplanırdı." (Sa'd sûresi, 18-19) ve "Süleyman Davud'a vâris oldu ve "Ey insanlar, bize kuşların dili öğretildi…" dedi." (Neml sûresi, 16) âyetlerinin tefsiri münasebetiyle, insanların hayvanlardan değişik sûretlerde istifade edebileceklerini söyler. Ona göre; balarısı, ipekböceği, güvercin ve papağan gibi hayvanlardan istifade edildiği gibi eğer kuşların ve diğer hayvanların dili bilinebilirse mühim işlerde istihdam edilebilirler. Çekirge âfetinin istilâsına karşı çekirgeyi yemeden mahveden sığırcık kuşlarının dili bilinse ve harekâtı tanzim edilse, böylesi faydalı bir hizmette ücretsiz olarak istihdam edilebilir.[12]

h. Hayvanlara Şefkatli Davranılmalıdır

Hayvanlara karşı alabildiğine şefkatli olan Bediüzzaman Said Nursî, kendisine getirilen yemeğin tanelerini hayvanlara olan şefkat ve sevgisini açıkça göstermek için karıncalara verir:

"...Bilâhare Siirt'e bağlı Tillo kasabasına gitti. Meşhur bir türbeye kapandığı vakit küçük biraderi Mehmet yemeğini getiriyordu. Yemek içindeki taneleri, kubbenin etrafında bulunan karıncalara vererek, kendisi ekmeğini yemeğin suyuna batırarak kanaat ediyordu.

"Neden dolayı taneleri karıncalara veriyorsun?" denildiğinde:

"Bunlarda hayat-ı içtimaiyeye mâlikiyet ve fevkalâde vazifeşinaslık ve çalışma bulunduğunu müşahede ettiğim için, Cumhuriyetperverliklerine mükâfaten kendilerine yardım etmek istiyorum." cevabında bulunmuştur."[13]

Bediüzzaman, yanına gelen kedilere ve güvercinlere, yine hayvanlara olan sevgisinden dolayı, kendi yiyeceğinden veriyor ve bundan dolayı da berekete nâil olduğunu söylüyor:

"... Hattâ değil yalnız ihtiyar akraba, belki insanlara arkadaş verilen ve rızıkları insanların rızıkları içinde gönderilen kedi gibi bazı mahlukların rızıkları dahi bereket sûretinde geliyor. Bunu teyit eden ve kendim gördüğüm bir misal: Benim yakın dostlarım bilirler ki, iki üç sene evvel her gün yarım ekmek -o köyün ekmeği küçüktü- muayyen bir tayınım (yiyecek, kumanya) vardı ki, çok defa bana kâfi gelmiyordu. Sonra dört kedi bana misafir geldiler. O aynı tayınım hem bana, hem onlara kâfi geldi. Çok kere de fazla kalırdı.

İşte şu hal o derece tekerrür edip bana kanaat verdi ki, ben kedilerin bereketinden istifade ediyordum. Kat'î bir sûrette ilân ediyorum, onlar bana yük, sıkıntı değil, hem onlar benden değil, ben onlardan minnet alırdım."[14]

"... Ben, Berât Gecesinden az evvel Âsâ-yı Mûsâ tashihiyle meşgulken, bir güvercin pencereye geldi bana baktı. Ben dedim: "Müjde mi getirdin?" içeriye girdi, güya eskiden dost idik gibi, hiç ürkmedi. Âsâ-yı Mûsa üstüne çıktı, üç saat oturdu. Ekmek pirinç verdim, yemedi. Tâ akşama kaldı sonra gitti, tekrar geldi. Berât gecesinde, tâ sabaha kadar yanımda kaldı. Ben yatarken başıma geldi, Allaha ısmarladık nevinden başımı okşadı, sonra çıktı gitti. İkinci gün, ben teessüf ederken, yine geldi bir gece daha kal-

dı. Demek bu mübarek kuş, hem Âsâ-yı Mûsâ'yı, hem berâtımızı tebrik etmek istedi."[15]

Necmeddin Şahiner'in, "Son Şahitler Bediüzzaman Said Nursî'yi Anlatıyor" kitabında, Bediüzzaman'ın hayvanlara olan şefkatini görenlerin anlattıklarını nakledelim:

"... Bediüzzaman Said Nursî'nin evi tahtaydı. Bazen evindeki bir deliğin ağzına fare gelirdi. "Bak, yemek istiyor" diye ne yiyorsa, ondan bir parça da farenin deliğinin yanına kordu, fare onları yerdi. Ne yerse fareye de illa ikram ederdi."[16]

"... Bazen karıncaları görse veyahut bizler bir taş kaldırsak, ve altından karınca çıksa, taşları geri koydurur. Hayvancıkların rahatını bozmayın derdi..."[17]

"... Fareler için, ayrıca komşu dükkânın çatısındaki kuşlar ve kediler için, ulaşabilecekleri yerlere ekmek parçaları koyardı. Fareler de kediler de ondan rızıklanırdı."[18]

"Bediüzzaman Said Nursî'nin iki kedisi vardı. Yemek vakti gelince bunlara yemek verirdi, kendisi daha sonra yerdi. Ayrıca dolaplara fareler için yemekler koyardı."[19]

1. Hayvanlar lüzumsuz yere avlanılmamalıdır

Bediüzzaman Said Nursî, av hayvanlarının avlanılmasını iyi görmemiş, bilakis onların yerine ehli hayvanlarla iktifa edilmesini tavsiye etmiştir. Son Şahitlerin anlattıklarını dinleyelim:

"... Kırlarda avcıları gördüğünde, 'Tavşanları ve keklikleri vurmayın' derdi. Ve, 'Diğer hayvanları incitmeyin' der ve nasihatte bulunurdu. Hatta çok kişileri avcılıktan menetti."[20]

Ziyaretine gelen birisinin anlattıkları: "... 'Ne iş yaparsın?' dedi. 'Avcılık, efendim' dedim. 'Sizin orada ne gibi hayvanlar bulunur?' dedi. 'Ceylan, tavşan, ördek ve keklik bulunur efendim' dedim. 'Her ava çıktığınızda ne kadar para masraf edersiniz?' 'Bazen olur ki 50 lira da masraf yaparız.' dedim. 'Peki dedi, siz o parayla ehlî hayvan alıp etini yeseniz, daha iyi olmaz mı?' Evet efendim, daha iyi olur muhakkak dedim."[21]

Sonuç olarak; karıncaları beslemesi, kedi vb. hayvanlara, kuşlara ilgi ve sevgisi, tabiatla içice bir hayat tarzını benimsemesi, sık sık kırlara-dağlara çıkması Bediüzzaman Said Nursî'nin ne kadar çevreci tutuma sahip olduğunu ve hayvanları ne kadar sevdiğini ve bunu bir ahlâk haline getirdiğini ve davranışlarına yansıttığını göstermektedir.

Kur'ân-ı Kerim'i ve O'nun çağdaş bir tefsiri olan Risâle-i Nûr Külliyatı'nı baştan sona anlayarak okuyan bir kişi, kâinattaki varlıkların anlamlı olduğu (mana-yı harfî düşüncesi) şuuruna erecek ve her birinin görevli olduğu inancı ile bu varlıklara zarar verici faaliyetlerden sakınacaktır. Bu da çevre bilincine ulaşmış fertlerden beklenen bir davranıştır. Bütün bunlardan sonra, Kur'ân-ı Kerim'in, İslâm Dini'nin ve Risâle-i Nûr Külliyatı'nın bir bakıma insanlara çevre eğitimi, hayvanlara sevgi ve merhamet dersi verdiği rahatlıkla söylenebilir. Bediüzzaman'ın hayvanlara olan bu merhametini, hayvanları sevenler derneği mensupları bilseler, herhalde onu hayvanları en çok seven insan ilan ederler.

*Sakarya Üniv. İlahiyat Fak. Öğrt. Üyesi
dayduz@yeniumit.com.tr

Dipnotlar

1. M. Kemal Atik, Kur'ân ve Çevre, Kayseri 1992, s.96.
2. İbrahim Özdemir, Münir Yükselmiş, Çevre Sorunları ve İslâm, Ankara 1995, s.114-116.
3. R.N.K., İkinci Şua, I, 851. (Makalemizde istifade ettiğimiz Risâle-i Nur için kaynak olarak, değişik baskılardan bulma zorluğuna binaen, Risâle-i Nûr'da ilgili kitabın ismi ve bölümünü verdik. Ayrıca Külliyatın tamamının iki ciltte basıldığı baskının sayfa numarasını verdik. Kaynaklı-İndeksli-Lügatli Risâle-i Nûr Külliyatı (R.N.K.), Nesil yay. İstanbul, 1996)
4. RN.K., 30. Lem'a, 4. nükte, 3. İşaret, I, 807. Kâinatın, mücessem bir kitab-ı Sübbânî ve cismanî bir Kur'ân-ı Rabbânî ve Allah'ın kudretini bildirdiğine dair bkz. R.N.K., Şuâlar, yedinci Şuâ I, 914 ve 917; On Birinci Şuâ, I, 955. Aslında Yedinci şuâ, 'Âyetü'l-Kübrâ, Kâinattan Hâlıkını soran bir seyyahın müşahedatıdır', tamamı itibariyle bu konu üzerinde durmaktadır.
5. R.N.K., On Altıncı Mektup, Dördüncü Nokta, I, 377. Diğer misaller için bkz. R.N.K. Yirmi Dördüncü Söz, Dördüncü Dal, I, 153, 155.
6. R.N.K., Yirmi Sekizinci Lem'a, I, 727-728.
7. Ahmed b. Hanbel, Müsned, II, 235.
8. R.N.K., Yirmi Sekizinci Lem'a, I, 727-728.
9. R.N.K., Yirmi Sekizinci Lem'a, I, 727-728. Sineklerle ilgili görüşlerini Sinek Risalesi isimli müstakil bir Risâlede ifade eden Bediüzzaman'ın bu risalesinin tamamını okumalarını değerli okuyucularımıza özellikle tavsiye ediyoruz.
10. R.N.K., Yirmi Sekizinci Lem'a, I, 728; Diğer bir örnek için bkz. Yirmi Sekizinci Lem'a, I, 728, hâşiye.
11. R.N.K., Yirmi Dördüncü Söz, Dördüncü Dal, I,154-155.
12. R.N.K., Yirminci Söz, İkinci Makam, Mukaddime, I, 105.
13. bkz.: R.N.K., Tarihçe-i Hayat I, 2126.
14. R.N.K., 21. Mektup, I, 468.
15. R.N.K., Emirdağ Lâhikası-I, II, 1749.
16. Necmeddin Şahiner, Son Şahitler Bediüzzaman Said Nursî'yi Anlatıyor, İstanbul 1993, II, 150.
17. Şahiner, Son Şahitler, III, 59.
18. Şahiner, Son Şahitler, III, 141.
19. Şahiner, Son Şahitler, III, 126.
20. Şahiner, Son Şahitler, III, 59.
21. Şahiner, Son Şahitler, IV, 174.

YENİ ÜMİT

Dr. Musa Kâzım GÜLÇÜR *

Ekim / Kasım / Aralık - 2007 / 78

Maturîdî Hazretleri'ne göre akıl, "hüsün-kubuh" mevzuunda da üzerinde durulduğu gibi, önemli bir unsurdur ve bir ölçüde iyiyi kötüden ayırt edecek kapasitededir. İnsan, aklıyla bir kısım şeyleri birbirinden tefrik edebilir, bu güzel, bu da çirkin diyebilir. Vâkıa aklın, her şeyi sezip bilebileceğini iddia da yanlıştır...

HÜSÜN ve KUBUH

Giriş

Bu makalemizde, gündelik konuşmalarımızda sıklıkla duyduğumuz ve kullandığımız iyilik, güzellik, kötülük ve çirkinlik gibi kelimelerin, özellikle dini açıdan ne tür anlam tabakalarına sahip olduğunu görmeye çalışacağız. Konuya girişle ilgili temel referanslarımız Allâme *Adudiddin Abdurrahman El Îcî*'nin *(H. 756)* büyük fakih *Seyyid Şerif Cürcânî (H. 816)* tarafından şerhi yapılan 'Mevâkıf'adlı eseri, yine meşhur Hanefî fakihlerimizden *Muhammed b. Ömer el-Habbâzî*'nin *(H. 791)* 'El-Muğnî fî Usûli'l-Fıkh' isimli eseri ve son dönemin dikkat çekici hukukçularından Dâru'l-Funûn-i Osmânî Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi *M. Seyyid Bey'in (H. 1340)* 'Medhal' adlı eseri olacaktır.

Lügat manası itibarıyla "hüsün" ve "kubuh" kelimeleri, birbirinin zıt anlamlısı olarak kabul edilmiştir. Hüsün; iyilik, güzellik ve hoşluk gibi anlamlara gelirken, kubuh kelimesi de bu anlamların zıddına olarak kötülük, çirkinlik ve fenalık manalarına gelmektedir.

Bütün bir varlık dünyası hem güzel hem de çirkin gibi görünen yüzleri itibarı ile tezahür etmektedir. Cenâb-ı Hakk'ı tenzih maksadı ile çirkinliğin yaratılmasının da çirkin olduğunu düşünenler kendi dar düşünce kalıplarının içerisinde sıkışmış, ehli sünnetin yüksek düsturlarına akıl erdiremediklerinden yer yer itizale sapmışlardır.

El-Îcî'ye Göre Hüsün ve Kubuh

Eşarî medresesinin büyük kıymeti *El-Îcî*'ye göre dinin yasakladığı şey "kötü", emrettiği de "güzel"dir. Akıl bu konuda yetkili değildir. Hüsün ve kubuh bir fiilde hakiki olarak bulunmamakta, ancak dinin belirlemesi ile oluşmaktadır. Şayet durum aksine olsaydı, yani iyilik/kötülük, güzellik/çirkinlik eşyada hakiki olarak bulunsaydı, "nesih" -dinin bazı hükümlerinin yine Şâri'ye bağlı olarak değişmesi- ile güzelliğin çirkinliğe, çirkinliğin de güzelliğe dönüşmesi mümkün olmazdı. Bu açıdan, dinin emir, tavsiye ve yasaklarının hüsün ve kubuh konusundaki belirleyici etkisi açıktır.

El-Îcî'nin dolayısıyla da Mevakıf'ın önemli şârihi Seyyid Şerif el-*Cürcânî*, *El-Îcî*'nin bu ifadelerini şu şekilde anlamaktadır: İnsanlık tarihinin belirli zaman dilimlerinde Allah (cc) dini kurallar göndermiştir. Bu kurallar, sadece, dinin gönderilmiş olduğu o dönemdeki toplumların iyi/güzel ya da kötü/çirkin telakkilerine göre şekillenmiş olsaydı, daha sonraki çeşitli zamanlara, dönemlere ve anlayışlara göre dinin temel emir ve yasaklarının da değişmesi gerekecekti ki, bunun manasızlığı açıktır.

Îcî, "hüsün" ve "kubuh" kelimelerinin genel olarak üç manada kullanıldığını belirtiyor:

1. Kemal ya da noksan sıfatlar için kullanılan güzellik ve çirkinlik tanımları. İlim, bilgili olma veya bilgisizlik, cahillik gibi. "Bu kısım doğrudan akla hitap eder." diyor.

2. Maksada uygunluk ya da uygun olmama, diğer bir tabirle maslahat ya da mefsedet halleri için. Bu kısmın hem akliliğini hem de izafiliğini gösteriyor ve şöyle bir örnek veriyor: Bir kimsenin başına gelen bir kötülük, genelde o kişinin düşmanlarınca bir güzellik gibi algılanırken, dostlarınca ise bir çirkinlik olarak kabul edilir.

3. Üçüncü olarak da medih/mükâfat veya zem/ceza gerektiren davranışlar için kullanılan güzellik-çirkinlik tanımları.

Îcî, işte bu son kısmın tartışma konusu yapıldığını belirterek şöyle diyor: "Bize göre bu üçüncü kısım dini/şer'îdir. Mutezile ise bu kısmı da aklî olarak kabul etmektedir. Mutezile, dinden kat-ı nazar ile, medih/mükâfat veya zem/ceza gerektiren tutum ve davranışların, iyilik/güzellik ya da kötülük/çirkinliğinin zaruri yani aklî bir şekilde de anlaşılacağını iddia etmektedir. Tıpkı doğruluktaki güzelliğin, yalancılıktaki çirkinliğin zaruri/aklî bir şekilde anlaşılmasında olduğu gibi. Mutezile, bazı fiillerdeki hüsün ve kubhun ise, aklın daha fazla işletilmesi ile görülebileceğini öne sürmektedir. Mesela, bazı doğrularda, doğruluktaki güzelliğe rağmen zararın; bir kısım yalanlarda, yalandaki çirkinliğe rağmen faydanın, ancak iyi bir düşünce gücü ile anlaşılabilmesi örneklerinde olduğu gibi.

Îcî oldukça çarpıcı bir örnek ile düşüncesinin sağlamlığını şu şekilde ortaya koyuyor: Bu üçüncü kısımda ele aldığımız güzellik ve çirkinlik, ne akılla ne de zarurî bir şekilde bilinemez. Bu kısımda, bir fiildeki güzellik ya da çirkinlik, sadece dinin belirlemesi ile anlaşılabilir. Mesela, Ramazan ayının son gününde oruçlu olmanın güzelliği ve hemen arkasından gelen Şevval ayının ilk gününde de (Ramazan Bayramının ilk günü) oruçlu olmanın kötülüğü, aklen ya da zarureten bilinebilmekte midir? Hayır. Ama din, bir önceki günün orucunu farz kılarak, sonraki günün orucunu da haram hale getirerek, "yeme fiili" ile ilgili güzellik ve çirkinliği işaretlemiş olmaktadır.

Îcî, sırf 'yalan'ın aklen yanlışlığının bilinebilmesi örneğinden hareketle, hüsün ve kubhun bir fiilde aslî oluşunun ispat edilemeyeceğini belirtmekte ve şöyle demektedir: 'Mesela, insanın bir zalimden kurtulması söz konusu ise, yalan söylemek haram değil, hatta farz olur. Ayrıca böyle bir durumda doğru söylemenin haram olacağını belirtmeye gerek bile yoktur.'[1]

Hanefî Fakih Habbâzî'nin Hüsün-Kubuh Yaklaşımı

Büyük Hanefî Fakih *Habbâzî*, hüsün konusunu 'hüsün li zâtihi' (doğrudan ve aslî güzellik) ve 'hüsün li ğayrihi' (dolaylı güzellik) olmak üzere ikiye ayırıyor. Hüsün li zâtihi'yi de kendi arasında üçe ayırıyor:

1. Birinci kısımda Allah'a (cc) ve yüksek sıfatlarına imanı örnek olarak veriyor ve bu kısmın hüsün itibarı ile aslîliğini ve değişmezliğini vurguluyor.

2. İkinci kısımda ise hüsün li zatihi'ye 'yokluğu kabul edilebilen' vasfını ilave ediyor ve bu kısma örnek olarak da 'imanın dil ile ikrarı'nı gösteriyor. *Habbâzî*'nin bu örnekle ne demek istediğini biraz açmaya çalışalım.

Bilindiği üzere 'iman' kalb ile tasdik, dil ile ikrardır. Ancak bir kimse, kalben Allah'a iman etmekle beraber, mesela zorlama gibi bir sebebe binaen dili ile ikrarda bulunmasa, Allah katında yine de mü'mindir. Bu duruma, Kur'ân-ı Kerîm'de geçen 'mü'min-i âl-i firavun' *(Mü'min sûresi, 28)* güzel bir örnektir. Çünkü Kur'ân-ı Kerîm'in haber vermesiyle, bu şahsın imanını ikrar etmediği, bilakis gizlemekte olduğu, ancak Allah'ın (cc) bu şahsı imanlı kabul ettiği anlaşılmaktadır. Öyleyse, 'dil ile söyleme', zorlama veya benzer sebeplerle zâid, yani 'yokluğu kabul edilebilen' bir rükün haline gelebilmektedir. 'Dil ile söyleme' güzel iken, 'dil ile söylememe' bütünüyle çirkin olmamakta, hatta 'kısmen ve şartlara göre kabul edilebilen bir güzellik' olmaktadır. Buna karşılık, imanın 'kalb ile tasdik' edilmesi tamamen aslî bir rükündür. Kalb ile tasdikin yokluğu durumunda, imanın varlığından söz edilememektedir.

3. *Habbâzî*, üçüncü kısımda da 'vesile ve vasıtaların' kendisine karıştığı 'hüsün lizâtihî'den bahsediyor. Bu kısma örnek olarak 'zekât, oruç ve hac' gibi ibadetleri veriyor ve şöyle diyor: 'Zekât fakirler vasıtası ile, oruç midede oluşan açlık duygusu vasıtası ile, hac ise mekândaki şeref vasıtası ile güzel hale gelmektedir. Bu kısımdaki güzellik, ancak bu sayılan ibadetlerin edası yani vasıtalarının gerçekleşmesi ile oluşabilir.'

Habbâzî, 'hüsün li ğayrihi'ye örnek olarak ise 'cenaze namazı'nı gösteriyor. Burada dolaylı olarak meydana gelen hüsün, vefat edenin Müslümanlığı sebebi ile o kişiye ait bir hakkın eda edilmesi meselesidir. Dolaylı hüsün konusuna, yapıldığında başka bir güzelliğe sebep olan abdest de örnek olarak verilebilir. Çünkü abdestin arkasından kişi ya namaz kılmakta ya da Kur'ân-ı Kerîm okuma gibi başka bir ibadete yönelmektedir. Bu fiiller, dolaylı bir şekilde farz, vacip ya da sünnet olmakta, sebebin bulunmadığı zamanlarda ise bu fiiller zaten yapılmamaktadır.

Habbâzî, 'kubuh' konusunu da 'kubuh li aynihi' ve 'kubuh li ğayrihi' olarak ikiye ayırıyor. Birincisine 'küfür, yalan, zulüm, abdestsiz namaz kılma, ikincisine de 'Cuma namazı vaktinde alış-verişe devam etme, gasp edilmiş arazide namaz kılma, bayram gününde oruç tutma' gibi fiilleri örnek olarak veriyor.[2]

M. Seyyid Bey'in Tasnifi

Seyyid Bey, "Medhal" adlı fıkıh usulü kitabında, 'hüsün ve kubuh' kelimelerinin -temelde 'güzellik-çirkinlik' anlamlarına olmak üzere- "dil açısından" şu beş manaya gelebileceğini belirtmektedir:

1. İnsanın olumlu davranışlarına güzel denmektedir. 'Adalet' gibi. İnsandaki olumsuz davranışlara ise çirkin denmektedir. 'Zulüm' gibi.

2. İnsan tabiatına uygun ya da uygun olmama açısından güzellik ve çirkinlik. 'Tatlı' ya da 'Acı' olma gibi.

3. Mükemmel veya noksan sıfat/vasıflara sahip olma açısından güzellik ve çirkinlik. 'İlim' ve 'Cehalet' gibi.

4. İnsanların çoğunluğunun övgüsü ya da aşağılaması açısından güzellik ve çirkinlik. 'Cömertlik' ya da 'cimrilik' gibi.

5. Allah indinde övgü/sevap ile uyarı/ceza açısından güzellik ve çirkinlik. Allah'a ve peygamberlerine gönülden inanç, ibadet, adalet ve ihsan ile bu vasıfların karşısında yer alan küfür, zulüm ve düşmanlık gibi.[3]

M. Seyyid, Eş'ariye ve Cebriye'ye göre, özellikle beşerî fiillerin hakikatte ve özü açısından, hüsün ve kubuh ile muttasıf olmadığını belirterek, Eş'arî ve Cebrî düşünceyi şu şekilde açıyor:

Güzellik ve çirkinlik, iyilik ve kötülük, fiillerin zatından, mahiyetinden ya da fiil ile mutlaka beraber bulunan zâtî bir vasıf değildir. Tam aksine iyilik ve kötülük, şerî hükümlerin fiillere taalluku ile hâsıl olan bir keyfiyettir. Bu sebeple akıl, tek başına iyilik ve kötülüğü anlayamaz. Şöyle ki:

1. Güzellik ve çirkinlik, hangi manaya alınırsa alınsın, fiillerde sabit ve devamlı zatî sıfatlar olmayıp izafî ve itibarîdirler. Yani, bir şahsın tabiatına uygun gelen, diğer bir şahsın tabiatına zıt olabilmekte, güzellik ya da çirkinlik o şahsa göre olmaktadır. Çünkü hemen herkes, güzellik ve çirkinlik konusunda kendi arzusunu ve tabiatını esas ölçü kabul etmektedir. Kendi düşüncesine ve tabiatına uygun olanına güzel, uygun olmayanına da çirkin diyebilmektedir. Bu durumda hüsün ve kubuh izafîliklere ve itibarîliklere tabi olup, fiillerin zatında sabit ve yerleşmiş sıfatlar olamazlar.

2. İnsanların irade-i cüziyesi, gibi irade-i külliyeleri de yaratılmıştır. İrade-i cüziyenin -Mâturidî ve Mu'tezile'nin itirazları sebebi ile- mahlûk olduğu kabul edilmese dahi, o cüzî iradenin meydana gelmesine sebep olan âmillerin mahlûk olduğu kabul edilme durumundadır. Bu âmillerin de mahluk olmadığı öne sürülemez. Şu halde, insanın irade-i cüziyesine dahil olarak görülen, yani ihtiyarî olduğu zannedilen fiillerinin de aslında bu dış âmillerin doğurduğu ıztırarî/zorunlu sonuçlar olduğu ortaya çıkar. Iztırarî fiillerde ise akıl tek başına güzellik ve çirkinliği idrak edemez.

M. Seyyid, Maturidî ve Mutezilî düşüncede hüsün ve kubuh anlayışının, şerî değil de aklî olarak telakki edildiğini belirtmektedir. Bu itikadî anlayışa göre akıl, şer'-i şerîfe bağlı olmadan insan tek başına kendi fiillerindeki hüsün ve kubhu anlayabilir. Yine bu anlayışa göre bazı fiillerdeki hüsün ve kubuh açık bir şekilde aklî ve bilinebilir durumda iken, diğer bazı fiillerde ise delaleten anlaşılabilmektedir. Bazı fiillerdeki hüsün ve kubuh ise, sadece şer'-i şerîfin irşadı ile bilinebilir.[4]

Bediüzzaman Hazretleri'nin Konuyu Ele Alışı

Şimdi de Bediüzzaman Hazretleri'nin hüsün-kubuh telakkisine kısa bir bakış açısı sunmak istiyoruz. Bediüzzaman Hazretleri'nin konuya yaklaşımını üç başlık altında değerlendirmeye çalışacağız:

1. Konuyu Ahlâkî ve Psikolojik Anlamda Açıklar

Kâinattaki her mevcudu ya bizzat ya da dolayısı ile güzel olarak kabul eden *Bediüzzaman Hazretleri*[5], Mutezile'nin "insan fiillerinde hüsün ve kubuh zatidir" değerlendirmesine katılmamaktadır. *Bediüzzaman*, Mutezile'nin hüsün ve kubhu insan fiillerinde zati bir nitelik olarak görmesinin, insanın işlediği her amelde "Acaba amelim tam da emredildiği şekil üzere güzel bir surette yapılabilmiş midir?" şeklinde bir vesveseye sebep olabileceğine dikkat çekmektedir. *Bediüzzaman*, Ehl-i Sünnet'in, eşyadaki hüsün ve kubhun Allah'ın emretmesi ile meydana geldiğini, emirle güzellik, nehiyle de çirkinliğin meydana gelişini kabul ettiğini belirterek şu çok önemli noktayı nazarlarımıza sunmaktadır:

Emir ve nehiyle insan fiillerinde meydana gelen hüsün ve kubuh, geçici ve dünyaya bakan yüz itibarı ile değildir. Bilakis emir ve nehiy ile insan fiillerinde oluşan hüsün ve kubuh, ahirete bakan yön itibariyledir. Mesela, bir insan abdest alıp, namaz kılmıştır. Ancak, namazını ve abdestini bozan bir sebep bu namazın ya da abdestin zatında bulunmuş olsa, fakat kişi bunun farkında değilse namazı da abdesti de sahih olmaktadır.[6]

Bu değerlendirme gerçekten de insan psikolojisi ile ilgili oldukça önemli bir tespittir. Günümüzde bazı insanların mesela abdestini tam alıp almadığı konusunda şüphe problemi yaşamaları bu tespitin ne kadar önemli olduğunu gösteriyor.

2. Kâinatta Cereyan Eden Hadiseleri İyilik ve Güzellik Perspektifinden Ele Alır

Bediüzzaman Hazretleri'ne göre hüsün ve cemal görmek ve görünmek istemekte, "görmek" ve "görünme" ise âşık seyirciler, yani bu güzellikler karşısında hayrette kalmış güzellik meftunlarının bulunmasını gerektirmektedir. Allah'a ait hüsün ve cemal sonsuz olduklarından, böyle bir hüsün ve cemal, yok olup gidecek bir aşığa razı olmayacaktır. İnsan ise bu dünyada, sonsuz hüsün karşısında yeterli bir temaşada bulunamamaktadır. Dolayısıyla sonsuz bir ahiret yurdunun bulunması gereği açıktır.[7] Bu açıdan bakıldığında, oldukça geniş bu varlık dünyasında, Allah'ın sonsuz hüsün ve cemâline âşık melâike ve ruhaniyat gibi daha başka varlıkların da bulunması gerektiği anlaşılmaktadır.[8]

Bediüzzaman, varlıktaki maddi manadaki güzelliklerin, manevi ve ilmi bir güzelliğin damlaları olduğunu ifade etmektedir. Bu manevi hüsün ve kemalatın da ezeli ve ebedi bir hüsün ve cemalin cilvesi olduğunu,[9] bu cilve ve işaretlerin de çok perdelerden geçmiş zayıf gölgeler olduğunu belirtmektedir.[10] Mevcudattaki bu sınırsız denilebilecek güzelliğin kaynağının, ışığın güneşi göstermesi katiyetinde Sonsuz Güzelliğe işaret ettiğini belirten *Bediüzzaman*,[11] varlığın hızla akarken güzellikleri kabiliyetleri nispetinde yansıtmaları ve arkalarından gelenlerin de aynı güzelliğe ayna olmalarının Sonsuz Güzelliğe delalet ettiğini belirtmektedir.[12]

Bediüzzaman, kâinatta her şeyde bir iyilik ve güzellik yönü bulunduğunu belirtir. Ona göre şer ve çirkin gibi görünen hususlar ise oldukça cüzîdir. Bu şer ve çirkinliklerin bulunmasının sebebi ise, hayır ve güzelliklerin bilinebilmesi yönünde bir ölçü ve kıyasa imkân verebilmeleri içindir. Bu açıdan bakıldığında, güzellik ve iyiliğin derecelerinin oluşmasında ve 'hakikat'e ait pek çok yön ve çeşidin ortaya çıkmasında bir nevi rolleri olduğu için,[13] çirkin görünen eşyanın dahi güzel bir yönünün bulunduğu anlaşılmaktadır.[14]

Bediüzzaman burada şöyle bir ayrıntıya da dikkat çekmektedir: Çirkin, fena, habis ve pis görünen hususlar, gerçekte bazı zahiri perdelerle sarmalanmış özel durumlardır. Ayrıca şurası da unutulmamalıdır ki bu tür kötü ve şer görünen hususlar ile Kudsî ve münezzeh olan Kudret'in bizzat ve perdesiz bir şekilde mübaşereti söz konusu değildir. Yani, zahirî perdelerin, Zat-ı Hayy u Kayyûm için oluşabilecek haksız şikâyet ve itirazlara karşı perde olma gibi bir görevleri bulunmaktadır.[15]

Bediüzzaman, Zat-ı Hayy u Kayyûm u Zü'l-Celâl'in, bin bir Esma-i Hüsnasından her bir ismin her bir mertebesinin, kâinattaki her bir faaliyet üzerinde hakiki bir hüsünle cereyan ettiğini belirtmektedir.[16] Tümevarım ile kâinatta hakiki maksadın hayır, hüsün ve tekemmül olduğunu belirten *Bediüzzaman*,[17] bu açıdan kâinatın her bir

ferdinin, kabiliyetine göre büyük bir hüsne mazhar olduğunu, Hüccetü'l-İslam İmam Gazali'nin de kâinattaki bu hüsün ile alakalı olarak: "İmkân âleminde bundan daha güzeli olamaz." dediğini nakletmektedir.[18]

3. Kötü Görünümlü Hadiseleri İyilik Ve Güzelliklerin Tezahürüne Birer Sebep Kabul Eder

Bediüzzaman Hazretleri, uzun asırlar boyunca bazı din adamlarının ve genelde de filozofların çözmekte zorlandıkları, Ulûhiyet düşüncesi açısından telif etmekte güçlük çektikleri teodise (kötülük) problemine gayet yüksek ve orijinal izahlar getirmiştir. Mesela kendisi konu ile ilgili şöyle bir soruyu ele almaktadır:

Bu makamda diyorsun ki: "Kâinatı hüsün, cemâl ve güzellik adeta ihata etmiştir. Hâlbuki gözümüz önünde bu kadar çirkinliklere, musibetlere, hastalıklara, beliyyelere ve ölümlere ne diyeceksin?"[19]

Şayet bir çirkinlik, pek çok güzelliğe sebebiyet veriyorsa, bu görünen çirkinlik, *Bediüzzaman* Hazretleri'nin ifadesi içerisinde 'dolayısı ile bir güzellik' sayılmalıdır. Diğer taraftan, mevcudatta müşahede edilen çirkinlikler, bunların yaratılmasının gereksiz olduğunu düşünen sınırlı aklımızın delaleti ile sırf bu görünen çirkinliklerinden dolayı şayet kaldırılmış ya da yaratılmamış olsaydı, tam aksine pek çok güzelliğin 'görünmemesine' ya da 'yok olmasına' sebebiyet verilmiş olacaktı. Dolayısıyla esas bu durumun -yani şerlerin yaratılmamasının- bir değil, belki müteaddit defa çirkinlik sayılması gerekecekti. Hâlbuki cüzî şer, zarar, musibet ve çirkinliklerin bulunması ya da yaratılmış olması ile bütün hayırlar, menfaatler, nimetler ve güzelliklerin tezahürü gerçekleştirilmiş olmaktadır. Bu açıdan, çirkinin yaratılması çirkin değil, özellikle sebep olduğu güzel neticeler itibarı ile güzel olarak görülmelidir.[20]

Bediüzzaman, ayrıca kâinatta güzellik ve çirkinlik manalarına benzer bir şekilde zıtların birbiri ile çarpıştığını, bu durumun başka bir âlemin mahsulâtının tezgâhı olarak işlediklerinin bir alameti olduğunu belirtmektedir.[21]

Kâinatta küllî ve şumüllü olarak yaratılan, ancak kemaller, hayırlar ve hüsünlerdir. Öyleyse şerler, kubuhlar, noksanlar, hayırların, hüsünlerin, kemallerin mertebelerini, kısımlarını göstermeye vesile olmaları, yani göreli hakikatlerin vücuduna veya zuhuruna birim olmaları için yaratılmışlardır.[22]

Sonuç

Buraya kadar aktarmaya çalıştığımız hususlardan anlaşılan şudur. Bütün bir varlık dünyası hem güzel hem de çirkin gibi görünen yüzleri itibarı ile tezahür etmektedir. Cenâb-ı Hakk'ı tenzih maksadı ile çirkinliğin yaratılmasının da çirkin olduğunu düşünenler kendi dar düşünce kalıplarının içerisinde sıkışmış, ehli sünnetin yüksek düsturlarına akıl erdiremediklerinden yer yer itizale sapmışlardır. Oysaki insanoğlu, güzel/çirkin, iyi/kötü, hoş/fena karşısında kalb, ruh, sır, ahfâ, akıl ve iradesini kullanmalı ve olumlu düşünmelidir. Şer gibi görünen durumlar karşısında da Ehl-i Sünnet olan orta yol, varlığı her iki vechesi ile realist bir tarzda kabul etmiş, "Hayır ve şer Allah'tandır." kaidesini imanın altı temel rüknü içerisine almış, İslâmî düşünüşün sağlam bir şekilde yerleşmesi açısından oldukça önemli bir duruş sergilemiştir. Mevzuyu Kur'ân-ı Kerîm'den iki âyet-i kerîme meâli ile bitiriyoruz:

"Olur ki hoşlanmadığınız bir şey sizin için hayırlı olur. Olur ki sevip arzu ettiğiniz bir şey sizin için şerli olur. Gerçeği Allah bilir, siz bilmezsiniz." *(Bakara sûresi, 216)*

"Olabilir ki bir şey sizin hoşunuza gitmez de Allah onda birçok hayır takdir etmiş bulunur." *(Nisâ sûresi, 19)*

Araştırmacı Yazar
mkgulcur@yeniumit.com.tr

Dipnotlar

1. Şerhu'l-Mevâkıf, Seyyid Şerif Cürcanî, I-VIII, C. 8, s. 201-209, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut-1998.
2. Muhammed b. Ömer el-Habbâzî, El-Muğnî fî Usûli'l-Fıkh, s. 60-73, Mekke, trsz.
3. Muhammed Seyyid, Medhal, Âsıtane Kitabevi, II. Bölüm, s. 211, trsz.
4. M. Seyyid, II. Bölüm, s. 216–223.
5. Sözler, On Sekizinci Söz, s. 89.
6. Sözler, Yirmi Birinci Söz, s. 113.
7. Sözler, Onuncu Söz, s. 30; Mesnevî-i Nuriye, Lâsiyyemâlar, s. 1293.
8. Sözler, On Beşinci Söz, s. 69, 224
9. Sözler, Otuz İkinci Söz, s. 283; Şualar, Dördüncü Şua, s. 880; On Beşinci Şua, s. 1137; Mesnevi-i Nuriye, Lasiyyemalar, s. 1293.
10. Lem'alar, Üçüncü Lem'a, s. 584; Şualar, Dördüncü Şua, Birinci Nokta, s; 880.
11. Sözler, Otuz İkinci Söz, s. 283; Şualar, Yedinci Şua, s. 916.
12. Sözler, Otuz Üçüncü Söz, s. 311; Mektubat, Yirminci Mektup, s. 450; Şualar, Dördüncü Şua, Üçüncü Nokta, s. 880.
13. Sünühat, s. 2044.
14. Lem'alar, Otuzuncu Lem'a, s. 813; Şualar, On Birinci Şua, s. 967.
15. Lem'alar, Otuzuncu Lema, s. 813.
16. Lem'alar , Otuzuncu Lema, s. 823.
17. Hutbe-i Şâmiye, s. 1966; Muhakemat, s. 1995.
18. Şualar, İkinci Şua, s. 859.
19. Şualar, İkinci Şua, s. 859.
20. Şualar, İkinci Şua, s. 860.
21. Sözler, Yirmi Dokuzuncu Söz, s. 239.
22. İşârâtu'l-İ'câz, Fâtiha Suresi, s. 1165.

Doç Dr. İsmail KÖKSAL *

Ekim / Kasım / Aralık - 2007 / 78

İnternet, fuhşa açık birinin elinde, insanları müstehcenliğe ve felakete götüren bir araç; hakiki bir mü'minin idaresinde ise, Cennet'e adam taşıyan nurdan bir vasıta olur. Dolayısıyla asıl kötülenmesi gerekli olan, internet siteleri, televizyon ekranları ya da gazete sayfaları değil, onları muzır işlerde kullanan fena insanların duygu ve düşünce örgüleridir.

EVDEKİ TEHLİKE

Eski zamanlarda evlerdeki en büyük tehlike, muhtemelen sadece boş vakit geçirmekten, gereğinden fazla uyumaktan ve yapılması lazım olan işleri yapmamaktan ibaretti. Bunun yanında zararlı komşulardan gelebilecek bazı tehlikeler söz konusuydu. Ama devir değişti ve yeni şartlar içerisinde yeni tehlikeler oluştu. Aslında bu tehlikeler evden önce okula, sinemaya, sokağa, mahalleye, köye, kente ve çarşıya aktı. Fakat engellenemeyince zamanla evlere de girdi.

Şimdi bu konularda olması gereken tavrı gösteren bazı kısa hatırlatmalarda bulunacağız.

I. İslâm Dininin Asıl Amacı Beş Temel Gayeyi Korumaktır

Beş temel dinî gaye manasına makâsıd-ı hamse olarak isimlendirilen "Dini, hayatı, aklı, nesli ve malı korumak" İslâm hukuk felsefesinin ana sütunlarını oluşturur. Bu sebeple diğer şer'î ahkâm bunlar üzerine bina edilmiştir. Özellikle iletişimin arttığı ve teknolojinin geliştiği bir dönemde, başta kendimiz sonra da sorumluluğunu taşıdığımız şahısların bu temel rükünleri muhafaza konusunda ne yaptığını bilmek zorundayız.

Özellikle evimizdeki radyo, televizyon, internet, tahrik edici müzik ve müstehcen tv kanalları.. gibi olumsuz unsurlar karşısında, bir Müslüman olarak öncelikle dinî inanç ve uygulamalarımızın tehlikede olup olmadığını, hayatımızın zarar görüp görmediğini, aklımızın yanlış etkilenip etkilenmediğini, neslimizin dejenere olup olmadığını ve paramızın boş yere gidip gitmediğini düşünmek zorundayız. Ve çevremize baktığımızda satanizm bataklığına düşen gençlerin, sürekli müstehcen

neşriyat izleyenlerin, küçük yaşta nikahsız gayrimeşru bir hayata sürüklenenlerin, derslerine çalışmadığı halde internetteki sohbet odalarından (chat) çıkmayarak saatlerce vakit geçirenlerin, lüks özentisi uğruna en pahalı cep telefonlarını alanların, eşiyle ve çocuğuyla ilgilenmediği halde yerli ve yabancı pek çok kanalı izleyenlerin, evlâd u ıyâlinin halini bilmezken sanatçıların magazin haberlerini takip edenlerin.. varlığını görüyorsak, muhakkak evde ve elde bir tehlike vardır.

Bu tehlikelerin listesini çoğaltmak yerine, bu yangın karşısında ne yapacağımızı düşünmek gerekmektedir.

II. Vesileler Maksatların Hükmünü Alır

İslâm'a göre iyiliğe sebep olan şey iyi, kötülüğe sebep olan şey de kötüdür. Bu açıdan medya ve teknoloji değerlendirilirken, neticede iyi yanı mı yoksa kötü yanı mı daha çok diye düşünmek zorundayız. Ve bu sonuca göre onları kullanma ve istifade etme konusunda bir hüküm çıkarırız. Vardığımız sonuca göre onların durumu; farz (vacip), müstehab, mubah, mekruh ve haram olmak üzere beş temel hükümden birisini alacaktır.

Mesela çocuklarını zararlı yayın takip etmekten alıkoyamayan bir aile için yerine göre internet, tv, radyo ve cep telefonu.. almak haramdır denebilir. Eğer bu noktada tehlike kesin değil de muhtemel ise, hüküm mekruhluğa dönüşür. Şayet herhangi bir tehlike beklenmiyorsa hüküm mubahlıktır. Eğer mezkur aletlerin varlığı pek çok hayra vesile olacaksa, bu sefer hüküm onun farziyetidir. Şayet bu iyilikler muhtemel ise bu sefer de müstehab olur. Eğer beklenen fayda ile zarar eşitse, İslâm'ın mahzurlu şeyleri terke verdiği önem sebebiyle ondan uzak durulması önerilir. Şayet iyilik veya kötülük yanlarından biri ağır basıyorsa da ona göre hüküm verilir. Bu tür örnekleri hayatın her alanında çoğaltabiliriz.

III. Kötülüğü Engellemek Dinî Bir Görevdir

İslâm'a göre mefsedetin önüne geçmek temel bir kaidedir. Fıkıhta buna sedd-i zerâi denir. Bazı âlimlere göre bu kaide dört temel delile ilave edilecek kadar güçlüdür. Çünkü iyiliğe yardım etmek ilahi bir görev olduğu kadar, kötülüğün önünü kesmek de ilahi bir görevdir. Zira Allah Resûlü (s.a.s.) "Bir kötülüğü gördüğünüz zaman onu elinizle düzeltin. Şayet buna güç yetiremiyorsanız dilinizle düzeltin. Şayet buna da gücünüz yetmiyorsa kalben buğz edin. Bu ise imanın en zayıf noktasıdır." buyurmaktadır.[1]

Bunlar içinde "el ile düzeltme" umumi manada yönetim mekanizmasının işi olmakla birlikte fertlere bakan yönüyle de herkesin kendi mesuliyet alanına göredir.

IV. Dinde Harama Bakmak Yasaklanmıştır

İslâm'da harama nazar etmek yasaklanmıştır. "Mü'min erkeklere söyle ki gözlerini harama bakmaktan korusunlar…, mümine kadınlara da söyle ki gözlerini harama bakmaktan korusunlar…" ayetlerinin[2] hükmü bu konuda açıktır. Bir kişinin bakması yasak olan haramın ölçüsü ise, fıkıh kitaplarında açıkça beyan edilmiştir.

Bakılması haram olan yasakların internet veya televizyondan izlenmesi, radyodan dinlenmesi de haramdır. Sonra bu kötülüklere teşne olan mekanlara cin ve şeytan gibi habis ruhların geleceği, bunun yanında oradaki rahmet meleklerinin gideceği muhakkaktır. Bu sebeple evlerin, işyerlerinin ve toplanılan mekanların bereketli olmasını düşünenlerin, harama düşmemeye hassasiyet göstermesi gerekmektedir.

V. Hayat ve Ömür İsraf Edilmemelidir

Dinimize göre insan hayatı ve ömrü Allah Teâla tarafından ona bahşedilmiş, gereği gibi kullanılamazsa hesabının sorgulanacağı, bu yönüyle imtihan tarafının ağır bastığı bir lütuftur. "Kim daha iyi amel edecek diye hayat ve ölümü yaratan odur" (Mülk sûresi, 2) ayeti de bu hükmü gösterir.

VI. Malayaniyi Terk Etmek İyi Müslümanlığın Alametidir

İslâm'ın temel hassasiyetlerinden birisi, dünya ve ahiret adına faydasız olan bir şeyi terk etmektir. Allah Resûlü (s.a.s.) bu konuyu bir hadislerinde şu şekilde ifade eder: مِنْ حُسْنِ اِسْلاَمِ الْمَرْءِ تَرْكُهُ مَا لاَ يَعْنِيهِ "Kişinin güzel Müslümanlığının alameti, gereksiz olan şeyleri terk etmesidir."[3] Bu hususta Sonsuz Nur'da şu açıklama geçer:

"Malayani", insanı hiçbir zaman alâkadar etmeyen, gereksiz ve onun ne bugünü ne de yarını için hiçbir faydası olmayan lüzumsuz şeylerle meşgul olması demektir. Öyle ki, meşgul olduğu şeylerin, ne şahsına, ne ailesine ne de milletine hiçbir faydası yoktur. İşte İslâmiyet'teki güzellikleri yakalayabilmiş biri, aynı zamanda laubalilikten de uzaklaşmış demektir. Öyleyse bu hadîs, aynı zamanda insana, ne yapması gerektiğini de öğretmektedir. İnsan daima, yüce ve yüksek meselelerle meşgul olmalı, uğraştığı her mesele ya doğrudan doğruya, ya da dolayısıyla, hem kendine, hem ailesine hem de cemiyete faydalı bulunmalıdır. Bir cihetle, ciddi insan olmanın tarifi de budur...

"Mâlâyaniyat" ile meşgul olan bir insan, fırsat bulamaz ki kendisini ilgilendiren şeylerle meşgul olabilsin. Devamlı surette, kendisini ilgilendirmeyen iş ve düşüncelerle dop-

İnsanlar ahirette her şeyi bilen Cenab-ı Hakk'ın huzuruna çıktıklarında mahcup olmayacakları bir hayat yaşamalıdırlar. Hayatın bütün anlarında Müslümanlar için çizilen sınırlar içinde kalmak Yüce Yaratıcı'nın verdiği değer ve nimetlere saygı göstermenin ifadesidir. İşte bu noktadaki becerimiz, emanete riayet etmedeki kuvvetimiz ve Allah'a yakınlıktaki derinliğimiz olacaktır.

dolu olan bir insan, kendisi için gerekli ve onu yakından ilgilendiren meselelere vakit bulamaz ki onlarla meşgul olsun...

Henüz kendi çizgisini bulamamış ve frekansını tutturamamış bir insanın, o frekansta doğru bir şeyler yapması da düşünülemez. Malayanilerle dolu olan bir insanın, "mâ ya'ni"ye açık olması da mümkün değildir. Evet kalbi ve kafası, sakat şeylerle dolu bir insan, nasıl ulvî ve sağlam şeylerle meşgul olabilir ki?!

Malayaniyi terk etmek, büyük zatlara ait bir şiar sayılmıştır. Ve Allah Resûlü (s.a.s.) bu durumu herkese özendirmiştir. Böylece kulluk adına büyük bir sınavdan geçtiğimizin farkına varılması sağlanmıştır.

Herkes kendi hayatına; ilgi duyup vakit ayırdığı aktivitelere bu gözle baktığında kendi muhasebesini yapabilir.

Burada bir gerçeği kaydedelim: "Ömür sermayesi pek azdır. Lüzumlu işler pek çoktur. Birbiri içinde mütedâhil daireler gibi, her insanın kalb ve mide dairesinden ve cesed ve hâne dairesinden, mahalle ve şehir dairesinden ve vatan ve memleket dairesinden ve Küre-i Arz ve nev-i beşer dairesinden tut.. tâ zîhayat ve dünya dairesine kadar, birbiri içinde daireler var. Her bir dairede her bir insanın bir nevi vazifesi bulunabilir. Fakat en küçük dairede, en büyük ve ehemmiyetli ve daimî vazife var. Ve en büyük dairede en küçük ve muvakkat, arasıra vazife bulunabilir. Bu kıyas ile küçüklük ve büyüklük ters orantılıdır. Fakat büyük dairenin cazibedarlığı cihetiyle küçük dairedeki lüzumlu ve ehemmiyetli hizmeti bıraktırıp lüzumsuz, malayani ve âfâkî işlerle meşgûl eder. Sermâye-i hayatını boş yerde imha eder. O kıymettar ömrünü kıymetsiz şeylerde öldürür."[4]

VII. İnanan Kimse Şüpheli Şeylerden Kaçınmalıdır

Allah Resûlü (s.a.s.) bir hadis-i şerifte "Şurası muhakkak ki, haramlar da helaller de apaçık bellidir. Bu ikisi arasında haram veya helal olduğu şüpheli olanlar vardır. İnsanlardan çoğu bunları bilmez. Bu durumda, kim şüpheli şeylerden kaçınırsa, dinini de, ırzını da korumuş sayılır. Kim de şüpheli şeylere düşerse harama düşmüş olur, tıpkı koruluğun etrafında sürüsünü otlatan çoban gibi ki, her an koruluğa girebilecek durumdadır. Biliniz ki, her melikin bir korusu vardır; Allah'ın korusu da haramlardır. Şu da bilinmelidir ki, cesette bir et parçası vardır, o sıhhatli olunca beden de sıhhatli olur; o bozulunca beden de bozulur. İşte o kalbdir!" buyurur.[5]

Pek çok yönüyle ele alınabilecek bu hadisin burada sadece kazanca bakan yönüne işaret etmek istiyorum: Her şahıs kazancının helal olmasına dikkat etmelidir. Şayet onun içinden hepsi değil de birazı haram ise, o kısmı da ayırmalıdır. Ve bu durum yerine göre iş değiştirmeyi gerektiriyorsa, bu fedakârlıktan kaçınmamalıdır. Çünkü her şey gibi rızık alanı da yaratılıştan gelen imtihana dahildir. Kişinin yerine göre dünya adına kaybetmesi, ahiret adına kaybetmesinden daha hafiftir. Ve bu noktada bizi kendisine çeken maddi menfaatlerin nefsin bir desisesi, şeytanın bir telkini veya geçmiş ümmetleri mahveden dünyanın çekiciliği olduğu unutulmamalıdır.

VIII. Gerçek Mümin İlahi Emanete İhanet Etmez

Allah Resûlü (s.a.s.) şöyle buyurur: "Kıyamet günü, beş şeyden sual edilmedikçe, kulun ayakları [Rabbinin huzurundan] ayrılamaz: Ömrünü nerede harcadığından; gençliğini nerede geçirdiğinden, malını nerede kazandığından ve nereye harcadığından ve ilmiyle hangi ameli yaptığından."[6] Bu sebeple her kişi sürekli olarak bir şeyler tükettiğini, dünya ve ahiret adına daima yapabileceği iyi bir şeyler olduğunu, Yüce Yaratıcı'nın verdiği nimetlerin birer emanet sayılması gerektiğini, şayet kullanma kılavuzuna göre değerlendiremezse de sadece kendisinin zarar edeceğini bilmelidir.

Buradaki diğer nokta ise üst sorumluluğu taşıyanların da aynen yasak fiili işleyenler gibi yerine göre vebale girmesidir. Bu da İslâm'a göre mesuliyet taşımanın ne kadar ağır olduğunu gösteren bir durumdur. Mesela evdeki bir televizyondan zararlı yayın izleyen bir genç kadar, onun anne ve babası da günahkâr olur. Bir ildeki uyuşturucu ticaretini yapanlar kadar, onu engelleme konumunda bulunup da ihmal eden yetkililer de vebale girer.

IX. İletişim Vasıtalarının Zararları

Günümüzde hayatımızın bir parçası haline gelen medya yoluyla gelen zihin kirlenmesi, günaha girme meselesi üzerinde, bir özel başlık altında müstakil incelemek istiyoruz:

A. Gazete ve dergiler: Gazete ve dergiler iyi yönde kullanıldıkları kadar kötü yönde de kullanılabilirler. Bu sebeple onlar konusunda bizi bağlayan ölçü, İslâm'ın getirdiği genel ahlak kurallarıdır. Onu da şu şekilde özetleyebiliriz:

Bir kişi, gayr-ı ahlaki olan, toplumun örf ve adetlerine aykırı bulunan, onların genel kabullerine zıt ve ifsat edici neşriyata uzak durmalıdır. İslâm dininin günah saydığı şeylere karşı duyarlı olmalıdır. Meseleye bu açıdan bakıldığında, içerisinde fuhşiyatı tasvir eden, dinin haram kabul ettiği resim ve yazılar içeren, inkar fikrini geliştiren yazıları yayınlayan, dünya ve ahiret adına faydası olmayan boş muhtevaya sahip gazete ve dergiler, günümüzde en büyük tehlikeler içerisinde yer alır.

İşin bir başka üzücü yönü ise, bu gazete ve yayınların renkli ve parlak görüntüleriyle gençleri ve çocukları, doğru-yanlış ve yararlı-zararlı kritiğine gerek görmeyerek rahatça etkileyebilmesi ve fikirlerine yön verici hale gelmesidir. Böylece medyadan etkilenen gençlik, kendilerini götürmek isteyenlerin tarafına doğru kaymaktadır. Bunu düşünen şer güçler ise kısaca medya yoluyla insanları etkilemek istemektedir.

Bu noktadaki çözüm, kötü neşriyat yapan gazete ve dergilerden uzak durmaktır. Buna mukabil konumdaki müspet medyayı geliştirerek, okuyarak, reklam vererek ve yaygınlaştırarak iyiliği hâkim kılmaktır.

B. Radyo: Allah'ın insanoğluna lütfettiği aletlerden birisi olan radyo, dinî ve millî değerlerimize faydalı, saygılı neşriyat yaptığı zaman, en yararlı aletlerden birisi haline gelir. Fakat ahlakî değerlere zıt, vakti faydasız bir şekilde öldürecek eğlence programları, hatta bazı kötü muamelelerin teşvik edildiği bir alet halinde kullanılırsa; elbette faydasız, hatta zararlı olacaktır.

Bu noktadaki ölçü, zararlı yayın yapan radyo kanalına mesafeli durmak, faydalı olanlara yönelmektir.

C. Sabit telefon veya cep telefonu: Telefon iletişimi sağlayan güzel bir alettir. Üstelik şu anda görüntülü telefonların çıkmasıyla, uzun mesafeler daha yakınlaşmış, hasret de azalmıştır. Ama bir bıçağın yanlış yerde kullanılışı gibi, telefon nimeti üzerinde hatalı tasarruflar mümkündür.

Eğitim çağındaki genç ve çocukların kullandığı telefonların pek çoğu; oyun oynama, faydasız içerikli mesajlaşma ve karşı cinse olan ilginin ifade zemini bulduğu bir unsur haline gelmiştir. Bu sebeple evdeki telefon veya cep telefonu konusunda anne ve baba yanında, toplum kademelerindeki pek çok sorumlu da endişe duymaktadır.

Bu noktadaki ölçü, gerçekte gereksiz olan bir şeyi almamaktır.

D. Televizyon: Faydalı bilgilerin öğretildiği, yararlı haberlerin yapıldığı, tarih bilincinin aşılandığı, gelecekte oluşturulmak istenen ideal dünyanın işlendiği ve bizi biz yapan değerlerin üzerinde durulduğu televizyonlara hava ve su kadar ihtiyaç vardır. Fakat gayr-i ahlaki görüntülerin rahatça sergilendiği ve bundan reyting amaçlandığı, hatta yayınlanacak programın seyircinin zaafına göre seçildiği bir televizyon ise oldukça zararlıdır.

Aileler çocukların ruh dünyalarını olumsuz yönde etkileyen zararlı yayınlara karşı çocuklarını koruyacak bir formül bulmalıdırlar. Çünkü çocukların ve gençlerin çoğu, karşılaştıkları görüntüleri olduğu gibi zihinlerine yerleştirip özentiden kurtulamamakta, bu da onları kendi düşüncelerine göre kaldıramayacakları problem ve sorumluluklara muhatap etmektedir. Esasen bu durum sadece gençlerin ve çocukların değil, tüm aile fertlerinin meselesidir. Şöyle ki: Bir baba akşam eve geldiğinde, ailesi ve çocuklarıyla ilgilenmeyerek koltuğuna kurulup kumandayı eline alarak, çocuklarının yanında ve izlediği kanalın ve programın içeriğine dikkat etme ihtiyacı hiç duymadan; şiddet, korku ve cinsellik... gibi programlarla vakit geçiriyorsa, evde ciddi bir tehlike var demektir. Diğer yandan anne, çocuklarına harcayacağı mesaisini televizyondaki "Olmasa da olur" türünden programlara veriyorsa, bunun yanında yetiştiremediği işlerini yaparken küçük çocuğunun oyalanması için kendisinin hiç kritik etmediği ve seçici olmadığı televizyonun bilgi kirliliğine teslim ediyorsa, çocuklar da ders çalışmaları veya farklı uğraşlara vakit ayırmaları gereken vakitte ekranlara kilitleniyorsa, tehlikenin boyutu büyümektedir.

Hepimiz şu tespiti küçük bir gözlemle çok rahat yapabiliriz: Kanal ve program ayrımı yapmadan televizyonu sürekli bir şekilde izleyen kişiler, üretim ve fikir verme kabiliyetlerini büyük oranda kaybederler. İzlediği gibi konuşup, izlediği gibi düşünüp, izlediği gibi yaşamaya başlarlar. Üstelik bir süre sonra ezberleme kabiliyetinin zayıflaması da söz konusudur. Çünkü seçici olmadan sürekli olarak izlediği görüntüler ve harama nazar, beyinlerinde yer edinerek bilgi kirliliğine yol açar. Ayrıca malayani ve boş vakit geçirme; sahip olduğumuz latifelerin zayıflayıp yok olmasına sebep olur. Bu yönüyle televizyonun, dışarıdaki yanlışa sevk eden unsurlardan daha tesirli olduğu söylenebilir.

Bu noktadaki ölçü seyredilen kanal ve programı bilinçli olarak seçmek, yayın içeriği kötü olan kanal ve filmler için filtre uygulamak, boş vakitleri geçirmek için de meşru dairede hem dinlendirici hem de fayda verici türden spor sohbet vs. gibi alternatif aktiviteler düzenlemektir.

E. İnternet: İnternet konusunda görebildiğimiz kadarıyla dikkat edilmesi gereken zararlar şunlardır:

1. İnsanları şiddete sevkeden popüler oyunlara karşı dikkatli olmak gerekir.

2. Sohbet. İnternet sohbetinde (chat) kişiler kimliklerini gizli tutabildikleri için sorumsuz davranışlar sergileyebilmektedir. Ayrıca tanışılmayan kişilerle rahat ve sorumsuz sohbet insan ilişkilerinde bozulmaya, kişiliklerde ise zayıflamaya yol açmaktadır.

3. Bağımlılık. İnternet bazen insanlarda bağımlılık yapabilmektedir. Bu kişiler internetten uzak kaldıklarında büyük zorluklar çekmektedir. Uzmanlar bunun önemli bir rahatsızlık olduğu konusunda aileleri ve gençleri uyarmaktadır.

4. İllegal akımlar. Yasadışı örgütler, bahis şirketleri ve kumarhaneler.. gibi birçok kuruluş gençleri ve çocukları internet yoluyla zehirlemektedirler.

5. Pornografik içerikler. Pornografik içerikli siteler gençlerin ve çocukların psikolojilerinin ve kişiliklerinin bozulmasına yol açmaktadırlar. Bu, kişilik kaymalarına da sebep olan ciddi bir günahtır.

Bilgisayara virüs bulaşması kadar, saf gönüllere yabancı unsurların girmesi de tehlikelidir. Bu noktada bir tıklama ile sayısız siteye ulaşmak bir avantaj olduğu kadar, aynı zamanda bir dezavantajdır. Bu sebeple kişi karşılaşabileceği haramı önceden hesap ederek ona göre hareket etmelidir. Ayrıca fitne unsuru olacak kanallara hiç girmemelidir. Bu noktada çocuklarımızı ve sorumluluğumuz altındaki insanları nefisleriyle baş başa bırakmak yerine, onlara ön bilgiler vererek duruma göre onları zaaflarından uzaklaştırma gayretinde bulunmak bir görevdir. Buradaki en önemli koruyucu düsturlardan birisi şu hadistir: "Şüpheli şeylerden sakınınız. Çünkü onların çoğunda harama girme ihtimali vardır."[7] Evet, dinimiz günaha götürecek yollardan bizi uzaklaştırmak için bu kadar hassasken, internet gibi ne zaman, neresinde, hangi görüntüyle karşılaşacağımızı bilmeden pervasızca sitelerde dolaşmamız, manevi değerlerimize karşı bir hassasiyet aşınmasının olduğunu göstermektedir.

Ayrıca kötüye kullanılan ve veya gereğinden fazla ilgilenilen internet yanında sayılan gazete ve dergiler, keza radyo, televizyon ve telefonlar, toplumda hareketlilik içinde yeni bir yalnızlık türü oluşturmuştur. Kişiler bir yönüyle herkesle konuşabildiği için açık ama diğer yönüyle dertleriyle kendi başına ve kapalı kalmıştır. Çünkü kurduğu iletişimde uygun yere yönlenmediği için derdini açacak kimse bulamamaktadır. Belki açsa bile onlarla gerçek manada ilgilenen olmadığından yanlış yönlendirmelere maruz kalmaktadır. Bunun neticesinde kendi halinde kalan kişi, sosyal hayat içinde aile, eş ve arkadaş.. çevresinden beklediği ilgiyi görememekte, bu sebeple de onlarla irtibatı azalmakta veya kopmaktadır. Veya sorumlu ebeveyn ve eşiyle paylaşması gereken duygularını, teknolojinin getirdiği vasıtalarla gayri meşru ortama çekmektedir. Böylece evde çocuklar, okulda talebeler ve evlilik hayatında eşler.. yalnız kalmaktadır. Bunun neticesinde teknolojiye hâkim çevrelerin yetiştirdiği bir nesil ile sevgi eksikliği sebebiyle haram alana yönelmiş kişilikler oluşmaktadır.

Bu noktadaki çözüm, Allah'ın bir lütfü olarak elde edilen teknolojik imkanların, sorumluluk duygusu taşıyan yöneticilere ve kullanıcılara sahip olmasıdır. Bu da tümüyle bilinçli, imanlı ve kararlı bir toplum demektir.

Sonuç:

Hayat boşluk kabul etmemektedir. İyi bir Müslüman olarak bizlerin kalb, akıl ve hafizasına; dinimize aykırı hiçbir yabancı unsur girmemelidir. İnsanlar ahirette her şeyi bilen Cenab-ı Hakk'ın huzuruna çıktıklarında mahcup olmayacakları bir hayat yaşamalıdırlar. Hayatın bütün anlarında Müslümanlar için çizilen sınırlar içinde kalmak Yüce Yaratıcı'nın verdiği değer ve nimetlere saygı göstermenin ifadesidir. İşte bu noktadaki becerimiz, emanete riayet etmedeki kuvvetimiz ve Allah'a yakınlıktaki derinliğimiz olacaktır.

Konuyu şu nebevi nasihatle noktalayalım:

نِعْمَتَانِ مَغْبُونٌ فِيهِمَا كَثِيرٌ مِنْ النَّاسِ: اَلصِّحَّةُ وَالْفَرَاغُ

"İnsanların pek çoğunun değerlendirme konusunda aldandığı iki nimet vardır: Sıhhat ve boş vakit."[8]

* Fırat Üniv. İlahiyat Fak. Öğrt. Üyesi
ikoksal@yeniumit.com.tr

Dipnotlar

1 Müslim, İman 78.
2 Nur sûresi, 30-31.
3 Muvatta, Hüsn-ü Huluk 3.
4 Bediüzzaman Said Nursi, RNK "Şualar" s. 952.
5 Buhari, İman 39.
6 Tirmizi, Kıyamet 1.
7 Ebu Davud, Büyu 3.
8 Buhari, Rikak 1.

Ahmed ERDEMGİL *

Ekim / Kasım / Aralık - 2007 / 78

Kur'ân'ı anlamak herkesin hakkı ve anlatmak da doğru bilenlerin vazifesidir. Bilmeyenler her zaman onu anlama peşinde olmalı, bilenler de bütün idrak ve ihsas güçlerini onu doğru yorumlayıp doğru ifade etmede kullanmalı ve onun anlaşılmasını daha bir yaygınlaştırmalıdırlar.

"KUR'ÂN'DAN İDRAKE YANSIYANLAR" ÜZERİNE

Kur'ân-ı Kerim, bitmez tükenmez bir hazine, zaman ve mekânı aşkın en son ve evrensel ilahi mesajdır. Her asır, onun muhkem esaslarını olduğu gibi kabul etmekle beraber, tamamlayıcı kabilinden öteki hakikatlerinden de payını alır, başkasının saklı hissesine ilişmez. Mutlak hakikat, sınırlı nazarlarla kuşatılamaz. Dolayısıyla hiçbir ilim dalı, evrenin bütün hudut ve sırlarına muttali olma iddiasında bulunamayacağı gibi, hiç kimse Kur'ân'ın ihtiva ettiği bütün anlamları ihata iddiasında da bulunmamıştır. Kur'ân, cennet meyveleri gibi anlamları devşirildikçe yenisi gelir ve bu daima böyle devam eder. "Eğer Allah'ın kelimelerini yazmak üzere, dünyadaki bütün ağaçlar, kalem olsaydı ve denizlere de yedi deniz daha katılıp bütün onlar da mürekkep olsaydı, bunlar tükenir yine de Allah'ın sözleri tükenmezdi. Allah, öyle azîz, öyle hakîmdir." *(Lokman sûresi, 27)*

Dini kitaba müracaat etmek isteyen okuyucunun görevlerinden biri o kitabın müellifini tanımasıdır. Zira din ilimleri; ancak ilmi ile âmil, dininde güvenilir, marifet ve malumatı sağlam, faziletli âlimlerden alınabilir."

Allah'ın Kitabı'nı anlamanın ve ondan istifade etmenin bazı şartlarının olacağı tabiidir. Son asrın iz bırakan Dinler Tarihçisi M. Eliade, Din Araştırmaları hakkında bir noktanın altını şu şekilde çizer: Roma hukuku ancak Roma değerleri ile anlaşılabileceği gibi dini davranış, fikir ve kurumlar da ancak dindar bakış ışığında ve onlara mahiyet kazandıran kutsal bakış açısıyla kavranabilir.

Genel anlamda "din araştırmaları" hakkındaki bu realitenin İslâm araştırmalarıyla ilgisine ise Muhammed Ş. Sukker şöyle değinir: "Dini kitaba müracaat etmek isteyen okuyucunun görevlerinden biri o kitabın müellifini tanıması; onun dinini, ahlakını ve ilmi derecesini bilmesidir. Zira din ilimleri; ancak ilmi ile âmil, dininde güvenilir, marifet ve malumatı sağlam, faziletli, müsbet hareket edip yapıcılardan olduğu tasdik ve teslim olunmuş âlimden alınabilir." Tefsirin en mühim şahsiyetlerinden olan Suyûtî, ilk dönem müfessirlerden olup kendinden sonraki hemen bütün müfessirlere kaynaklık yapan Taberî'den yaptığı nakilde aynı hususun altını çizmektedirler: "Müfessirin en önemli şartı itikadının sahih olmasıdır."[1] Ciddi, hür ve menfaatsiz bir şekilde hak ve hakikati araştıran insanların, farklı zaman ve mekanlarda olmalarına rağmen benzer ve hatta aynı neticelere ulaştıklarını müşahede etmek hakikat adına haz vericidir.

Bediüzzaman Hazretleri'nin şu ifadeleri yukarıdaki tesbitleri teyit etmektedir: "Cumhûru, burhandan ziyade, kaynaktaki kudsiyet bağlılığa sevk eder"[2] "İslâm âlemi içinde mühim ve köklü bir iş görmek, İslâmiyetin ilkelerine bağlılıkla olabilir, başka olmaz. Hem olmamış, olmuşsa da çabuk sönüp gitmiştir."[3] "Akaid ve iman hükümlerini kuvvetli ve sabit kılmakla meleke haline getiren, ancak ibadettir. Evet, Allah'ın emirlerini yapmaktan ve nehiylerinden sakınmaktan ibaret olan ibadetle, vicdani ve akli olan iman hükümleri terbiye ve takviye edilmezse, eserleri ve tesirleri zayıf kalır."[4]

Dinin tabiatında inanç ve kutsallık vardır. Bu, bir nevi dinin ruhudur. Bu ruh olmadığında dinin ışıkları gizlenir, ortalık kapkaranlık kesilir. "(..) İman etmeyenlerin kulaklarında ağırlıklar vardır. Kur'ân onlara kapalı ve karanlık gelir. Onların, çok uzak bir yerden sesleniliyor da söyleneni hiç anlamıyorlar gibi bir halleri vardır." *(Fussilet sûresi, 44)*

Ayrıca, Kur'ân'a, Sünnet'e ve dinin meselelerine ve metinlere pozitivist ve rasyonalist yaklaşımlar bunlardan istifadeyi perdeler ve işin tabiatına aykırıdır. Bu, sekülerleşmeye götürür. Kur'ân'dan tam teslim olup inananlar, takva dairesinde yaşayanlar olabildiğine istifade ederler. Zira Kur'ân muttakiler için hidayet kaynağıdır; önyargısız, şartlanmamış, Allah'a ve Kur'ân'a inananlar için. Dini meseleler de kutsal bir yaklaşım ve dindar bakış açısıyla incelenmek durumundadır. Bu itibarla, Kur'ân'ı yaşamış ve dikkatle incelemeye çalışmış Müslüman âlimlerin tespitleri büyük önemi haizdir.

Derin Kulluk Şuuru

M. Fethullah Gülen Hocaefendi'nin bazı sohbetlerinden derlenen Kur'ân'dan İdrake Yansıyanlar *(Kur'ân'dan İdrake Yansıyanlar, Nil Yayınları, İzmir-2007, 480 sayfa)* kitabının, "derin bir kulluk şuuru"nu yansıttığı hemen fark edilmektir. Muhterem Hocamız adı geçen eserinin Önsöz'ünde Kur'ân hakkında şöyle der: "Sağlam bilgi ve sağlam düşüncenin başı Kur'ân, doğru ifadenin, mantıki beyanın esası da yine Kur'ân'dır. O'nun ilk muhatab-ı zîşânı, bütün Peygamberlerin Efendisi, o Furkân-ı zîşân da bütün semavî, gayr-i semavî kitapların sultanıdır.. öncekiler, O'nun gelip geçeceği yollara işaretler koymak ya da bayraklar dikmek için gelmişlerdir; sonrakiler de -biraz da kendi ruhlarının desenine göre- O'na şerh, haşiye ve dipnot düşmek için.. eskiler, misalî fotoğraflarında, yeniler de, O'nun vücûdî resimlerinde, meydana getirdiği büyük tesir ve inkılâplarda O'nu görmüş, O'nu tanımış ve O'na 'Söz Sultanı' diyerek saygıyla dillerini yutmuş ve karşısında el pençe divan durmuşlardır." *(s. 24)*

Bu çerçevede sahabe ile ilgili değerlendirmesini de kaydetmemiz gerekiyor. "Her biri birer kalb ve ruh kahramanı olan sahabî topluluğu, Kur'ân'ın feyyaz ve bereketli ikliminde neşet etmiş aşkın bir cemaattir. (..) Kur'ân'a gönül veren, O'nun semavî disiplinleriyle yoğrulup şekillenen; daha doğrusu, *ruhta, manâda Kur'ânlaşan bu insanlar*, o furkanla olmazları oldurmuş; ölü ruhlara ebedî var olmanın yollarını açmış; arzın şeklini değiştirmiş; temas ettikleri toplumlara ötelerin zevkini duyurmuş; düşünceler üzerindeki zincirleri kırmış; ağızlardaki fermuarları çözmüş; hilkatteki müstesna yeri açısından insanoğlunu yeniden Allah'ın oturttuğu tahta oturtmuş; ona yitirdiği itibarını iade etmiş; kâinat, eşya ve insanı yeni baştan yorumlamış; tekvînî emirlerle teşriî kurallar arasındaki o derin ve sırlı münasebeti bir kere daha vurgulamış; kalb, irade, his ve şuurun nihaî gayelerini belirleyip ortaya koyarak, insan rûhundaki izafî, nisbî ve potansiyel değerlerin inkişaf ettirilme usûl ve esaslarını harekete geçirip düz insanı, insan-ı kâmil olmaya yönlendirmiş ve böylece ona, gözünün iliştiği, duygularının ulaştığı, kalbinin hissettiği her şeyde Kudret ve İradesi Sonsuz'un mevcudiyetini duyurmuş ve her şeyi götürüp, gerçek sahibine bağlamıştır." *(s. 30-31)*.

Kur'ân, imân amel birlikteliğine daima vurgu yapmaktadır. Müellifimiz, bu hususa, kavramları açıklamasında da değinirken, Allah'a bağlılık meselesinden dinin pratiklerine bir yol bularak okuyucuyu, sıklıkla vurguladığı gibi "kâlden hâle" yönlendirir. "Ribat; Allah ile irtibat demektir. Gözlerini açıp kapayıp her an O'nu duyma, O'nu görme, O'nu hissetme, O'nun gücü ve kudretini sezme ve daima O'nu arama, O'nu kollama... İşte bu mânâya işaret eden bir hadis-i şerifte Allah Resulü (s.a.s.); zor şartlar altında abdest alma, uzak mescidleri tercihle namaza giderken çok adım atma ve namazı kıldıktan sonra diğer namaz vaktini beklemeyi zikreder ve ardından da üç defa: 'فَذٰلِكُمُ الرِّبَاطُ' der." *(s. 238)*. Atıfta bulunulan ayetlerin açıklamasından sonra, konuyla ahenk içinde olan me'sûr bir duanın zikredilmesi kulluk şuurunun bir başka yansımasıdır.

Allah'ın dinine hüsn-i hizmette bulunma nimeti nasip ve müyesser olmuş zatların Kur'ân okumaları elbette önem arz etmektedir. Bu nevi tesbitler, mücerret bilgiler değil, müşahhas değerler ve ölçüler kabilindendir. Kur'ân açıkça şöyle ifade etmektedir: "... Ben sapık ve saptıran kimseleri hiçbir zaman yanıma yaklaştırmam, yardımcı edinmem." *(Kehf sûresi, 51)*.

Realiteye uygunluk

Müellifimizin aksiyon yönünün ön planda oluşu, verdiği bilgileri nazari olmaktan çıkartıp, ameli (pratik) hüviyete büründürmektedir. Nitekim eserde, fert ve toplum hayatına yönelik âyetlerden hareketle, daha çok pratik neticelere ulaşılması hedeflenmiştir. Âyetlerin beliğ ve etkili irşatlarıyla zaman ve zeminin gereğine göre, bazı İslâmi meseleler hakkında değerlendirmeler yapılarak sosyal dokuyu iyileştirme çareleri, gerçekçi bir yaklaşımla sunulmuştur.

Eser, mü'minin hayatını değerli faaliyetlerle dolduracak yönlendirmeler ihtiva etmektedir. Meselâ, "yoldakilere yol erkânını beyân" *(s. 40)* ifadeleri bunu göstermektedir. Haddizatında Kur'ân, hitaplarına teorik ve pratik cevap isteyen, hayatı şekillendiren ve ona kendi ruhundan katan bir kitaptır.

İnsan-ı Kâmil Olmaya Yönlendirme

Kur'ân'ın tarifinde, "tilavetiyle taabbüd olunan" yani "okunup gereğince amel olunan bir kitap" olduğunun altı çizilmektedir. Bahis konusu eserdeki yorumların bu tarifle uyum halinde olduğu görülür. Ayrıca, kitapta sadece konunun uzmanları değil, daha büyük bir muhatap kitlesi nazara alınmak suretiyle inanç ve ibadet esasları ile ahlaki meziyetler üzerinde durulmaktadır. Dolayısıyla eser için, "Allah'ın kelâmının dinamik özelliğinden, mü'minlerin pratik hayatı için belirlenmiş işaretler manzumesi" nitelemesi yapılsa sezadır. Müellifimizin, Kur'ân hakkında "düz insanı, insan-ı kâmil olmaya yönlendirmiş" *(s. 31)* ifadesi adeta okuyucuya zirveleri göstermektedir. Bundan dolayı, Hocamız, kaide ve bilgi naklinden ziyade, doğrudan doğruya Kur'ân'dan anladığını, duyduğunu, ayetlerin ilham ettiğini kaydetmiştir ki, esas tefsir de budur. Zira bu yolla mücerret meseleler üzerinde değil, pratik neticeler üzerinde imâl-i fikr edilmekte, Kur'ân'dan damıtılan kâidelere ulaşılmaktadır.

Dinamik yorum, bütüncül yaklaşım

Âyetlere dinamik yorum getirmek, esasında Tefsir Usûlü'nün bir kâidesi icabıdır. Müellifimiz bu hususu şöyle ifade eder: "Ayet-i kerimenin mânâsını sebeb-i nüzuldeki meseleye hamlederek anlamak yani bunlar insanların Beyt-i Makdis'e ulaşmasına mani olan Hıristiyanlardır deyip bundan hususi bir hüküm çıkarmak meseleyi daraltmak sayılır. Zira, çok yerde olduğu gibi, burada da, sebeb-i nüzul hususi, hüküm umumidir." *(s. 66)*. Vâkıa sebeplilik, âyetin nüzulüyle eşzamanlı meydana gelen olay olmasaydı o âyet nazil olmazdı anlamında illet demek değildir.

Müellifimiz, âyetlerin dinamik bir hususiyeti haiz olduğunu şöyle ifade etmektedir: "Kur'ân ayetlerinin en önemli özelliklerinden biri, bu ayetlerin hedef olarak ele aldığı kimselerle, bilvesile hitap ettiği kimselerin ayrı olması ve her iki kesimin de ayetten alacakları derslerin farklı bulunmasıdır." *(s. 306)*. Meselâ, "Nereye yönelirseniz yönelin, Allah'a yönelmiş olursunuz" *(Bakara sûresi, 115)* ayetini kıbleye dair hükme hasr etmenin doğru olmadığını, bunun yanında şu işareti ihtiva ettiğini kaydeder: "İnsan yerken, içerken, yatarken, gezerken ailesi ile birlikte olurken, hasılı yirmi dört saatlik günlük hayatı içinde, hemen her zaman O'nu gözetmesi, O'nu araması ve O'na yönelmesi gerekir.." *(s. 304)*. Görüldüğü gibi bu tesbitler, muhataplarda derin bir kulluk şuuru uyandırmaya ve o şuuru canlı tutmaya yöneliktir.

Tefsirin en önemli unsuru, bir meseleye yaklaşırken bütünü gözden kaçırmamaktır. Kur'ân'a parçacı değil bütüncül yaklaşımla sahih bilgilere varılabileceğine şöyle anlatılır: "İslâm'ı ve Kur'ân'ı iyi anlamak için, Kur'ân'a ve Sünnet'e bir bütün olarak bakabilmek, parçaları bu bütünün içinde mütalaa edip, her birini yerli yerine oturtmak şarttır." *(s. 122)*.

Müellifimiz, meselelere hâzık bir doktor edasıyla yaklaşmakta, "mesajı, batılı tasvire gitmeden aktarmak" gibi

oldukça mühim bir pedagojik ilkeyi gözeterek sunmaktadır. Muhatap kitlenin daha çok toplumun genç ve dinamik kısmı olduğu göz önünde bulundurulursa bu ilkeye riayetin ne kadar önemli olduğu daha iyi anlaşılır. Meselâ tevhid inancına aykırı iddialar bu hekimâne üslupla çürütülür. Panteizmin (vahdet-i vücud değil) geçersizliğini şöyle ifade eder: "Evet, yer ve gökler o büyüleyici güzellikleri, muhtevası, perde arkası esrarıyla Hz. Hallâk tarafından "ol" deyivermekle oluvermiş; hem de, eksiksiz, kusursuz mükemmeliyet üstü bir mükemmeliyetle oluvermiştir. Olanlar, O'ndan ayrılıp gelen cüzler değil, O'nun zuhuru da değil; varlıkla Hz. Mübdi' arasındaki münasebet Hâlik-mahluk münasebetidir. Ne tevellüd, ne sudûr ne de gayr-i iradi bir zuhurdur." *(s. 74)*. "Varlıklar mabudiyetten uzaklık noktasında müsavi oldukları gibi, mahlukiyet nisbetinde de birdirler." *(s. 259)*. Bu ifadeler, şirki çürüttüğü gibi, insanların birbirlerine üstünlük taslamalarının anlamsızlığını ortaya koyması açısından ırkçılığı da çürütmektedir.

Bazen bir kelimeden mühim bir kaideye ulaşır. Meselâ, Fatiha sûresindeki "na'budu" kelimesinden şu işareti alır: "Ayrıca, bu engin mülahazada tek başına olmadığını vurgulayarak 'Benimle bu recada müttefiktir cümle ihvanım' der ki, herkesin de böyle deyip, böyle düşüneceği mülahazasıyla engin bir hüsnüzan sergiler." *(s. 38)*.

Tasavvufi Bakış, İşârî Yaklaşım

Müellifimiz, tefsirin bir gerçeği olan makbul tasavvufi bakış açılarını ihmal etmez. Âyetin sarih manasının yanında işârîsini de verir. Bakara, 144 hakkında şunları kaydeder: "Ayette ilk göze çarpan husus, kıblenin Kâbe'ye tahvilinin rıza ile beraber zikredilmiş olmasıdır. Bazılarının aklına gelebilir ki, tahvil-i kıble ile rıza arasında acaba ne gibi bir münasebet var da böyle bir üslup seçiliyor. (..) tasavvufi bir yaklaşımla ifade edecek olursak, hakikat-ı Ahmediye ile hakikat-ı Kâbe arasında çok sıkı bir münasebet vardır. Bunun en kestirmeden izahı ise, Hz. Muhammed (s.a.s.) ile Kabe hakikatinin, adeta ikiz olarak, imkanın döl yatağında beraber yaratılmış olma esprisinde yatmaktadır.. ve tabiî acıdır; şimdilerde bu ikizler birbirlerinden ayrı düşmüşlerdir." *(s. 78)*. Keza, "(..) nefislerinizi öldürünüz" *(Bakara sûresi, 54)* hakkında tespitleri de bu kabildendir: "(..) tasavvufi mânâda "içinizdeki kuvve-i şeheviyye, gadabiyye.. vs. gibi kötü duyguları öldürerek nefis ve enaniyet cihetiyle fena bulunuz ki, kalbî ve ruhî hayatınız itibariyle bir 'ba's ü ba'de'l-mevt'e mazhar olabilesiniz..." *(s. 59)*. Bir kısım İsrailoğullarını alâkadar eden Bakara, 54 âyetinin Müslümanlara işârî olarak şu tembihte bulunduğunu kaydeder: "Burada asıl anlatılmak istenen şey de hâl ile kâl birliğinin gerçekleştirilmesidir." *(s. 56)*. Bu ifadelerle, Hocamız, ısrarla üzerinde durup, her vesile ile vurguladığı 'ihlas' ve 'samimiyet' değerlerine bir gönderme yapmış olmaktadır. Nitekim, "Din samimiyettir" hadisi meşhurdur.

Psikolojik Tesbitler

Muhterem Hocamız, Tefsir ilmi ölçüleri dâhilinde Kur'ân'daki insan psikolojiyle ilgili ayetler münasebetiyle enfes tesbitlerde bulunmuştur. Şu tesbit bunlardan biridir: "Efendimiz (s.a.s.)'in başlangıçta kıble olarak Mescid-i Aksa'ya dönmesi Medine Yahudileri için, O'nun peygamberliğini kabule bir ihzariye tesiri icra etmişti. Yani onlarda, "bu peygamber olabilir" düşüncesini uyarmıştı. Daha sonra da mihrabın Ka'be'ye çevrilmesi, Mekke'de Hz. İbrahim'in dinine bağlı gibi görünen ve karşı millet olarak alaka duyan müşriklerin kalblerini yumuşatmış ve Hz. Muhammed (s.a.s.)'in peygamberliğini müzakere edilir bir konu haline getirmişti. Yani hem Yahudilerin, hem de müşriklerin kudsiyet izafe ettikleri mekanlar, İslâm dinince kabullenilmiş oluyor ve bu durum onların İslâm'a bakış açılarını etkiliyordu." *(s. 80)*.

Aynı mesele ile ilgili şu mühim psikolojik tespitlerini de kaydetmek gerekir. Buna göre, kıblenin yeniden Kâbe'ye tahvili ile insanların Müslümanlar aleyhine kullanabilecekleri delilleri kalmamıştır. "Yani, müşrikler, siz içi putlarla dolu Kabe'ye yöneliyorsunuz, Yahudiler de, 'siz bizim kıblemize dönüyorsunuz; demek ki asıl din, bizim dinimiz' diyemeyeceklerdi." *(s. 84)*. Bu tahlil, konu ile ilgili istifhamları gideren, iknâ edici orijinal bir tesbittir.

Bu arada Kur'ân ayetlerinin psikolojik yorum alanının bakir olduğunu hatırlatıp, bu alanda çalışmalar yapmayı teşvik etmektedir. "Zaten, bu ayette *(Bakara, 144)* olduğu gibi, Kur'ân ayetlerinin, insanın ruh hâletini, onun psikolojik cephesini nazara veren iç içe ayrı bir derinliği vardır ki, tefsir tarihi boyunca belki de en az üzerinde durulan bir konu olmuştur." *(s. 81)*.

"Kur'ân'dan İdrake Yansıyanlar" kitabında, Kur'ân ilimlerine ve Kur'ân'a dair bilinmesi gereken bazı hususlara da işaret edilmektedir. Bu meselelerin, alışılmış tarzda ve alanın mütehassıslarına yönelik şekilde değil, daha geniş bir muhatap kitlesi göz önünde bulundurularak ele alındığı fark edilmektedir. Konunun mütehassısları ihmal edilmeksizin olabildiğince sade bir anlatımla ve kuşbakışı bir yaklaşımla meselelerin can alıcı noktaları dikkatlere sunulur. Böylece, geniş kesimlere Kur'ân hidayetini ulaş-

tırma imkânı elde edilir. Bu kısa ve özlü eserde ele alınan öteki bazı temel konular şunlardır:

a. Kur'ân'ın İ'cazı

Kur'ân, nazil olan ilk sûrelerinde Allah kelâmı olduğunu açıkça ilan etmiştir. Bu hususu ifade eden anahtar kavram Kur'ân'ın icâzı veya mucizeliğidir. Bu, aynı zamanda, Kur'ân karşısında tarafsız kalınamayacağını da bildirir. Müellifimiz, eserinin Giriş kısmında bu gerçeğe değinmektedir. "Kur'ân, topyekun beşeri ve cinleri muhatap olarak ele alır; onlara emirler verir, bazı yasaklar ortaya koyar; onların ve şeytanların sözlerini alır nakleder. Bunların hepsinde O her zaman mucizevidir. Ancak bu mucizevilik, Kur'ân'ın bunları nakletmesi değil, naklediş keyfiyeti, kullandığı malzeme ve seçtiği motifler itibariyledir. Ayrıca, verdiği haberlerin gaybî olması yönüyle de diğer bir mucizevî durumun mevcudiyeti söz konusudur." Konuya başka yerde de değinir: "O, bütün zamanları, mekânları aşan ve itikaddan en küçük âdâbına kadar, bütün insanlığın ihtiyaçlarını cevaplayan engin ve zengin bir mûcizedir ve O, bu derinliğiyle bugün dahi herkese ve her şeye meydan okuyabilecek güçtedir." *(S. 26)*.

b. Kur'ân'ın Evrenselliği

Kur'ân'ın hususiyetlerinden biri evrenselliğidir. Müellifimiz konuya geniş perspektiften yaklaşarak, meseleyi O'nun mucizeliği ile de alakalandırır. "Kur'ân'ın yeryüzünü şereflendireceği güne kadar, gelmiş-geçmiş her nebî, kendi çağını aydınlatacak çerağı O'nun ışık kaynağından tutuşturmuş ve çevresindeki amansız çölleri O'ndan birkaç damla ile cennetlere çevirmiştir. Hattâ, O'nun gölgesinin gezindiği en karanlık devirler bile, birer altın çağ haline gelmiştir. Aslını duyup yaşayanların dönemleri ise Cennet sabahlarından farksızdır. O'nun eşiğine baş koymuş olanlar meleklere eş, O'nun aydınlık ikliminde canlı-cansız her varlık da kardeştir." *(S. 26)*. Kur'ân'dan istifadenin şartı O'nun evrenselliğinin farkında olmak ve bu nazarla okumaktır: "Kur'ân'dan istifadenin en önemli şartı, onun evrensel olduğu nazara alınarak, her şahsın kendini Ona muhatap kabul ederek okumasıdır. Böyle yapıldığı takdirde, Kur'ân kendini ifade edecek, biz de Ondan istifade edebileceğiz." *(s. 308)*. Bu meseleye Peygamber kıssalarını tahlil ettiğinde de değinir: "Allah (c.c.) bu vak'aları bize anlatmakla, kıyamete kadar devam edecek olan küllî bir kısım kanunların ucunu göstermektedir. Yani böylesi hadiseler, Hz. Âdem ile başlamış ve dünyada insanoğlu adına tek bir fert kalıncaya kadar devam edecektir. Zaten Kur'ân'ın kullanmış olduğu malzemeye bakarsak, bunların hiçbir zaman ve mekana tahsis edilmediğini görürüz. Zaten evrensel bir kitaptan beklenen de budur." *(s. 353-354)*.

c. Kıssa

Kur'ân, bir dini dâvet ve tebliğ kitâbıdır. Kıssa bu tebliğ ve dâvetin -tabir caizse- bir nevi ambalajı gibidir. Kıssadan maksat hissedir. Kur'ân'dan İdrake Yansıyanlar kitabında, hisse için kıssanın her bir unsurunun değerlendirildiğini görüyoruz. Buna Ashab-ı Kehf kıssasını örnek verebiliriz.

"Ashab-ı Kehf kıyamete kadar bütün dirilişleri temsil eden bir cemaattir. Çünkü, bütün diriliş hareketlerinin mutlaka bir tazyik ve bir de mağara dönemleri olmuştur ve olacaktır." *(s. 236)*.

"Onlar Rabbilerine gönülden inanmış bir fütüvvet topluluğudur. Yürekleri ile yiğit, düşünceleriyle yiğit, davranışlarıyla yiğit, vicdanlarıyla yiğit ve batıla karşı başkaldırmak üzere metafizik gerilimleri tam bir yiğitler topluluğu.. işte bunlar çok az olmalarına rağmen, dinlerine sahip çıkma adına böyle hidayetten kaynaklı bir hareketi başlatıp niyetlerini engin tutunca Allah da onların hidayetlerine hidayet katar; cehd ve gayretlerine terettüp eden kesbi hidayetlerine, rahmetinin enginliği ile daha derin bir hidayet ilave ederek, onları tam anlamıyla bir fütüvvet topluluğu haline getirir.." *(s. 237)*. Bu çerçevede, "dünya zaafı"nı "gaddar-ı bîinsaf" diye nitelemelerinin *(s. 247)* oldukça etkili ve ilgililere mesaj yüklü bir tespit olarak altının çizilmesi gerekir.

Ashab-ı Kehf'in *kıtmir*inden bile hisseler çıkartılması *(s. 242)*, dinamik ve pratik tefsir çalışmasına örnek teşkil eder. Müellifimizin, "Bence Zülkarneyn kıssasında külli hükümler aramalı" *(s. 257)* ifadesi, kıssalardan hisse elde etmeye yönelik bakışını yansıtmaktadır. Tâhâ Sûresi 43-44 âyetlerinden hareketle şu hisseyi ifade eder:

"Ayrıca burada Cenab-ı Hak, ısrarla Fira'vun'a iki kişi gidilmesini tavsiye etmektedir ki, bu bazı işlerin kolektif yapılmasının daha müessir ve yararlı olacağına bir işarettir." *(s. 276)*.

Kitapta daima sünni çizgi gözetilir. Bu çerçevede, kıssa hakkındaki en mühim noktaya değinilir: "Bazı modern yorumcular, Kur'ân'da hikaye edilen bu ve benzeri ayetleri, mecaz ve istiareye hamlederek bu türlü ifadelerin hakikat olmadığını iddia etmişlerdir. Bence, Kur'ân'ın anlattığı bu kabil bütün olaylar, aynen cereyan etmiştir ve hakikatleri muraddır." *(s. 349-350)*. Cumhurun görüşü de bu yöndedir.

d. Mesel

Bakara, 17 âyeti münafıkların durumunu temsili anlatımla bildirir. Emsâlü'l-Kur'ân'da dikkat edilmesi gereken

hususu, Kur'ân'ın dediğinin ötesine geçip vermek istediği mesaja ulaşmaktır. Müellifimiz bu âyetteki espriyi şöyle ifade eder. “Münafıklar, Müslümanlarla içli-dışlı bir hayat sürdürdükleri için, ara sıra da olsa iman nurunu göz ucuyla görebiliyorlardı. Ancak, kalb ve kafalarındaki o nifak, iman nurundan tam anlamıyla istifade etmelerine mani oluyordu.” *(s. 43)*.

e. Sureler Arasındaki Ahenk

Kur’ân sureleri arasındaki ahenk baştan beri dikkatleri celbetmiştir. Müellifimiz bundan hareketle mühim sonuçlara ulaşır. Bakara sûresinin ilk âyetindeki “hüden” kelimesi ile Fatiha sûresindeki “ihdinâ” arasındaki ahenge (tenasüb) şöyle değinir: “Özetle denebilir ki, ilk “hüden” kelimesi bir sebep, ikincisi de lütuf dalga boylu bir netice ve ikisi birden Fatiha’daki “ihdina” duasına hem bir cevap hem de yoldakilere yol erkânını beyan gibidir.” *(s. 40)*.

Anlayabildiğimiz kadarıyla, Kur’ân’dan İdrake Yansıyanlar kitabına hâkim olan bakış açısı “müsbet hareket” ve “insaf düsturu”dur. Fikirler bu iki Kur’ânî ilke çerçevesinde örülmektedir. Meselâ, “Hem siz birilerine karşı içinizde iğbirar duysanız dahi, bunu sıfatlara incirar ettirmeli..” *(s. 276)* ifadesindeki hakikat hem ikili ilişkiler, hem de toplumsal hayat için hayati önemi haizdir. Yâsin, 20’de Elçilerin imdadına gelen “adam” anlatılırken yine bu iki esasa değinilmiştir: ”O, kavmi hakkında hep yüksek temennilerde bulunmuş ve hiçbir zaman kavmine karşı kin ve intikam duygusu da beslememiş; aksine düşmanlarına bile merhamet edebilen bir yaşatma insanı olarak, erdiği mutluluğu onlar için de dilemiş ve peygamberane bir şefkatle kendini son bir kez daha onlara anlatmak istemişti.” *(s. 352-353)*. Birbirini tamamlayan bu iki kaide, yeryüzündeki huzursuzluk ve adaletsizliğin en mühim reçetesidir.

Eserde altı çizilmesi gereken hususlardan biri de Allah’a hüsnüzan beslemek gerektiğinin vurgulanmasıdır. Zorlukta bile bu yaklaşım esas olmalıdır: “Ey Rabbim, kâinat ve hadiselerde tesadüf yoktur. İhtimal bu benim gafletime, isyanıma karşılık verilen bir cezadır. Günahlarımı affet” demeli, başkalarını tecrim etmemeliyiz.” *(s. 374)*. Böylece, kulluk şuurunun mühim göstergesi olan Allah’a hüsn-i zan besleme ve bunu korumaya teşvikle okuyucuya ümit aşılanmaktadır.

Eserin kaynakların tesbitinde kullanılan eserler zikrediliyor. Bunlar, çoğunlukla Sünnet ve Tefsir olmak üzere birinci el kaynaklardır. Metin içinde Râzî, Gazzâlî ve Bediüzzaman’a sıklıkla atıfta bulunur. Eserin ismi Hicri sekizinci asır müfessirlerinden Nesefî’nin, Medâriku’t-Tenzil isimli eserinden mülhem olduğu anlaşılmaktadır. Bunlar, Müellifimizin geleneğe vukûfiyetini gösterir. Bu oldukça önemlidir. Zira, din eski ve köklüdür. Dinde asıl olan, semaviliğin ve buna muvafık yorumların muhafaza edilerek nakledilmesidir. Zamana dayanan eserler vermek için, güncel tesirlerden soyutlanıp mâzinin derinliklerine gitmek şarttır. Geçmişle ilgileri kopartılmış, köksüz, hafıza kaybı üzerine inşa edilmiş görüşler, geleceğe köprü olamayacağı gibi bugünün ihtiyacını karşılamaktan da uzaktır. Her alanda olduğu gibi, Tefsirde de temâdî esastır.

Geleneğe sırt dönmek değil, onu alıp ileriye götürmek Tefsir’e ciddi hizmet olacaktır. Bu, eskinin sırrını, ruhunu bulmakla mümkün olur. Çünkü o eski, “taze ve yeni kalma” hususiyetini kazanmıştır. Asırlar önce yazılmış eserlerin bugün hâlâ aranır oluşu, bu sırra ermeleri sayesindedir. Bu itibarla, fikirlerin yararlı olabilmesi için, düşüncelerimizi harekete geçirip, değişen şartlarda kendi değerlerimizi oluşturmamıza ve uygun çözümler üretmemize katkı sağlaması gerekir. Müstakil fikir adamları, öncekilerin düşüncelerini dondurmamış, değişen zaman ve zeminde o düşünceleri yeniden okumuş ve kendi idraklerine göre yeni yaklaşımlar ortaya koymuşlardır. Dolayısıyla nitelikli ve önem arz eden fikirler daima bir düşünce geleneğinden beslenerek oluşmakla birlikte orijinaldir ve bunlar, asla taklit veya gelenekçi diye nitelenemez. Bu nevi fikirler ve onlardan beslenen aksiyon, kültürel mirası ve medeniyeti bir adım ileriye götürmeye namzettir.

Netice itibarıyla F. Gülen Hocaefendi’nin Kur’ân’dan İdrake Yansıyanlar” eseri üzerinde bir tahlil denemesinde bulunduk. Kitaptaki orijinal yaklaşımlardan bir kısmına dikkat çekmeye çalıştık. İnsanların Kur’ân’ın engin hazinelerinden olabildiğince istifade edebilmeleri adına önemli pencereler açan bu kitap hakkında tefsir sahasının uzmanlarının söyleyeceği daha çok şey vardır.

*Araştırmacı Yazar
aerdemgil@yeniumit.com.tr

Dipnotlar

1. el-İtkân fi Ulûmi'l-Kurân, IV, 200.
2. B. Said Nursi, Risale-i Nur Külliyâtı, II, 2048 (Sünuhât).
3. B. Said Nursi, Risale-i Nur Külliyâtı, II, 1317 (Mesnevi-i Nuriye).
4. B. Said Nursi, Risale-i Nur Külliyâtı, II, 5 (İşârâtü'l-İ'câz - Bakara sûresi, Âyet: 21,22 hk.).

YENİ ÜMİT

Prof. Dr. Muhammed ÇELİK *

Ekim / Kasım / Aralık - 2007 / 78

Cenab-ı Hak bütün azamet ve izzetiyle beraber "biz" ifadesini kullanarak bize bir edep öğretmektedir. Hiç ihtiyacı yokken, vesile ve sebeplere de söz hakkı verdiğini beyan buyurmakta, "ben, ben" deyip duran egoist nefislere benliği bırakıp "biz" demenin gereğini talim etmektedir.

Allah'ın, "Ben" Yerine "Biz" Tercihi

Kur'ân, nüzulünden itibaren ilgi odağı haline gelmiş, bahse konu alanı çok engin, kaynak bakımından bereketi bitip tükenmeyen bir kitaptır. Bir nesil, onda en son sınıra ulaştığını düşündüğü anda, karşısında geniş bir alanın ve yepyeni bir ufkun belirdiğini, ardından yenilerinin sökün ettiğini görür. Kur'ân'ın ufuk açıcı, yol gösterici hüküm ve hikmetleri hiç tükenmez. Daima "taze ve yeni olma" vasfının icabı olarak kitaplara ana referans olmayı sürdürür: "O'nun sahifelerinde doğru, değerli Kitaplar vardır" *(Beyyine sûresi, 3)*. Bunun bir tezahürü olarak yeni araştırmalara kaynak olma hakkı daima saklıdır. O'nun anlam pınarlarının çağlaması Kıyamet'e kadar sürecek, bakir yönleri her dem bulunacak, mevzularını incelemeye olan ihtiyaç hiç eksilmeyecektir. Bu, Kur'ân'ın i'câzının bir tezahürü, "Her gün, her ân yeni bir tecelli ile yeni bir işte olan Allah'ın" kelâmı olmasının bir icabı ve delilidir.

Azâmet cemi zamiri meselesi, Kur'ân'ın ana konularının başında gelen ve nüzulünden beri incelenen Ulûhiyet'le alakalıdır. Ancak meselenin, bu açıdan yeterince incelenmediğini, hatta bunun bakir bir alan olduğunu söyleyebiliriz. Zira bin yüzü aşkın ayette Allah'ın bazı fiillerinin anlatımında birinci çoğul şahıs zamiri "Biz" gelmesine rağmen bu konuda müstakil çalışma pek yapılmamıştır.

Kur'ân'ı okuduğumuzda, Allah'ın, kendi fiillerini anlatırken bazen “Ben”, bazen “Biz” dediğini görürüz. “Ben” demesi kolaylıkla anlaşılır. Zira O'nun zatı vardır; “Ben” O'nun zatına işaret eder. Ancak, kendi ifadesi ile veya bazı hususi kullarının dili ile “Biz” demesinden ne gibi anlamlar ve işaretler sezilebilir?

Bu meseleyi incelemek, bir makalenin sınırlarını aşar. Bu hususta kitap telif etmeye ihtiyaç var. Ama "tamamen elde edilemeyen, büsbütün terk edilmez" kaidesince, böyle bir çalışmanın faydadan hali olmayacağı açıktır. "Biz" zamirinin geldiği ayetleri incelediğimizde öne çıkan meseleler şunlardır:

A. Yaratma ve Yeniden Diriltme

Kur’ân’ın yeryüzüne geliş gayesi, tevhid inancını fert ve toplum planında hâkim kılmaktır. Hemen bütün ayetlerde tevhidin bir yönü anlatılmaktadır. Âyetler ya *tevhid-i ulûhiyeti* ya *tevhid-i rubûbiyeti* veya *tevhid-i ubûdiyeti* göstermektedir. Kâinatın yaratılışını anlatan âyetlerde, Allah'a râci olmak üzere özne olarak bazen “Ben” veya O, bazen de "Biz" denilmektedir. Arapçada fiil siygalarındaki çoğul (cem’) mana ifade eden “nun” harfine “azamet nûnu” da denilir; çünkü bu harf, çokluk ifade etmenin yanı sıra azamet ve yücelik bildirir. O tür ifadelerdeki “biz” ifadesinden maksat, adet bakımından çokluğu değil, güç ve kudretin büyüklüğünü belirtmektir. Bu muhtevadaki âyetleri şöyle tasnif edebiliriz:

1. Dış dünyanın (Afâk) yaratılışı:

Bu muhtevadaki bir kısım ayetlerde, yaratma fiilinin faili olan zamir Cenab-ı Hakk'ı işaretle müfrettir: "O, gökleri ve yeri hikmetle ve ciddi bir maksatla yarattı. (..)" *(Zümer sûresi, 5)*. "O her şeyi yarattı" *(En’âm sûresi, 101)* gibi. Yaratılışa dair Allah'a râci tekil zamirin geldiği ayetler daha fazla bir yekûn tutmaktadır.

Kâinatın yaratılışı ile ilgili bir kısım ayetlerde ise Allah'a râci olarak "Biz" zamiri gelmektedir ve bu zamir, duruma göre fail veya mef’ul olabilmektedir. "Biz gökleri, yeri, ikisinin arasındaki bütün varlıkları altı günde yarattık; Bize en ufak bir yorgunluk dokunmadı" *(Kâf sûresi, 38)*. Bundan, Allah'ın kâinatı yaratırken birtakım vasıtalar, unsurlar istihdam ettiğini anlıyoruz.

2. İnsan (enfüs)ın yaratılışı:

Kâinatın en mühim unsuru "küçük kâinat", "câmi nüsha" olan insanın yaratılışına dair ayetlerin bir kısmında, yaratma fiilinin faili olan zamir Cenab-ı Hakk'a yönelik olarak müfret veya azâmet cemidir (Ben, O, veya Biz). "Ben cinleri ve insanları sırf Beni tanıyıp yalnız Bana ibadet etsinler diye yarattım" *(Zâriyât sûresi, 56)*. "Rahman, Kur’ân’ı öğretti. İnsanı yarattı" *(Rahmân sûresi, 1-3)*. "Biz insanı en güzel bir kıvamda yarattık" *(Tîn sûresi, 4)* gibi. Evrenin yaratılışında olduğu gibi, zamirin müfret/tekil (O) geldiği ayetler daha fazla bir yekûn tutmaktadır. Burada dikkat çeken husus şudur: Göklerin ve yerin yaratılışı anlatılırken Allah'a râci olarak "O" veya "Biz" denirken, insanın yaratılışı ile ilgili olarak "Ben", "O" veya "Biz" denir. Allah, kâinatın yaratılışında birçok unsuru istihdam ettiği gibi, insanın yaratılışında da anne-babayı vasıta kılmış, onları kudretinin görünen yüzü eylemiştir. Ayrıca, ilgili âyetlerden, bir fihrist durumunda olan insanda, Cenâb-ı Hakk’ın pek çok yüce isminin tecellî ettiğini anlayabiliriz.

3. Yeniden Diriltme

"Biz" zamirinin geldiği âyetlerden bir kısmı yeniden dirilişi anlatmaktadır. Tespit edebildiğimiz kadarıyla "Biz" zamirinin en yoğun görüldüğü ayet şudur:

وَإِنَّا لَنَحْنُ نُحْيِي وَنُمِيتُ وَنَحْنُ الْوَارِثُونَ

"Elbette dirilten **Biziz Biz.** Hayatı geri alıp öldüren de **Biz**, hepsine **vârisler** de **Biziz**" *(Hicr sûresi, 23)*. Bu altı kelimelik ayetin her kelimesindeki "Biz" ve "**vârisler**" kelimeleri Allah'a yönelik olup, ilk ve yeniden dirilişi işaret eder.

Allah, bazı fiilleri, kendi zatına nispet ederken, aynı fiilleri kimi zaman meleklere nispet etmektedir. Meselâ, kulların vefat ettirilmesini Zümer sûresi, 42'de kendisine, Secde sûresi, 11'de "ölüm meleği"ne nispet etmekte, bazen "Biz"e melekleri de katmaktadır

"Âlemler", insanın görüp idrak ettiklerinden ibaret değildir. Allah'ın, dilediği anda ve yerde istihdam ettiği varlıklar ve güçler vardır. "(..) Göklerin ve yerin orduları Allah’ındır. (..)" *(Feth, 4, 7)*. "(..) Rabbinin ordularını ancak kendisi bilir. (..)" *(Müddessir, 31)*. "Allah, (..) sizin göremediğiniz ordular göndermişti. (..)" *(Tevbe, 26)*. "Biz" ifadesi oldukça şümullüdür.

Bu nispetlerin, elbette tevhide aykırılığından söz edilemez. Allah'ın zatı vardır; O vâhittir. Samet'tir, hiç kimseye ihtiyacı yoktur. Allah, "Bir şeyi dilediğinde O’nun buyruğu, sadece 'Ol!' demektir, hemen oluverir" *(Yâsîn, 82)*. Ama O, bazı varlıkları (melekler, resuller, mü’min insanlar ve cinler gibi) istihdam edip, "Biz"in şümulüne almak suretiyle onlara bir mertebe vermiştir.

B. Nübüvvet

Kur'ân'ın ana konularından biri olan nübüvvet, “Hak’tan halka bir elçinin gönderilmesidir.” Kur'ân, birçok âyette insana, yaratılışın birliğini gösterip makro âlemden mikro âleme külli bir tablo çizdiği gibi, Hz. Nuh'tan Hz.

Muhammed'e (s.a.s.), resulleri birbirlerine bağlamak suretiyle nübüvvetin birliğine işaret etmektedir.

Peygamberlerle ilgili meselelerde "Biz" zamirinin sıklıkla geldiğini görürüz. Onlara Allah'a yakınlık (zülfâ), Kitap, Furkan, mucizeler, hikmet, rüşt, hasene/iyilik, güzel bir gelecek (meâb) lütfedilmesi, sıklıkla "Biz" zamiri ile bildirilir: "**Biz** ona dünyada iyilik verdik." *(Nahl, 122)*. Burada Hz. İbrahim'den bahsedilmektedir. Ona mucizeler *(Enâm, 83)*, hidayet ve akl-ı selim verilmesi yine bu kalıp ile bildirilir *(Enbiyâ, 51)*. Hz. Musa'ya ve Hz. Harun'a Kitap, Furkan ve mucizeler verilmesi "Biz" ile ifade edilmektedir *(Bakara, 87; İsrâ, 2; Enbiyâ, 48)*.

عبد kökü de نَا "Biz" ile gelir (kulumuz: عَبْدَنَا). Bu terkip Hz. Nuh *(Kamer, 9)*, Hz. Davud *(Sâd, 17)*, Hz. Eyyüb *(Sâd, 41)* ve Hz. Muhammed'i *(Bakara, 23)* (asm) işaret etmektedir. Ayrıca on iki ayette, çoğul olarak عِبَادنَا "kullarımız" terkibi gelmektedir. Bu ayetlerde Hz. Yusuf *(Yûsuf, 24)*; Hz. Musa ve Hz. Harun *(Sâffât, 122)*, Kitap verilen Peygamberler *(Fâtır, 32)*, Hızır *(Kehf, 65)* ve mü'minler *(Meryem, 63)* işaret olunur: "Kuvvetli ve basiretli olan o zatları; kullarımız İbrahim, İshak ve Yakup'u da an! Biz onları özellikle âhiret yurdunu düşünen ihlâslı kişiler eyledik" *(Sâd, 45–46)*.

Bu âyetlerin bir teması da ibadettir. Hz. İbrahim ve oğulları şöyle nitelendirilir: "Onlar yalnız Biz'e ibadet ederlerdi" *(Enbiyâ, 73)*. İbadet sadece Allah Teâlâ'ya mahsus olduğuna göre bu âyetten, tevhidin yanı sıra Allah'ın azâmetini, kudret ve yüceliğini anlayabiliriz. Nübüvvete dair "Biz" ifadesinin kullanılmasının hikmetiyle alakalı şunlar söylenebilir:

1. Peygamberleri Teyit ve Teselli

Muarızların Peygamberleri tekzipleri karşısında Allah, azâmet cemi zamiri ile Resullerini kendisine nispet etmek suretiyle onlara sahip çıkar. "Kendilerinden önce Nûh kavmi de kulumuzu yalancı saydı ve: 'Bu delinin teki!' dediler. Onu incittiler, tebliğini engellediler. O da: 'Ya Rabbi ben mağlubum, artık Sen bana yardım et!' dedi. Biz de derhal, boşalan bir su ile göğün kapılarını açtık. Yeri pınar pınar fışkırttık. Öyle ki her iki su kütlesi, takdir edilen o işin olması için birleşti. Biz Nuh'u, levha halindeki tahtalar ve çivilerle yapılmış gemiye bindirdik. O kadri bilinmemiş değerli insana, bir mükâfat olarak gemi, Bizim inayetimizle akıp gidiyordu. Biz ibret olsun diye, o gemiyi geriye bıraktık. Haydi, var mı ibret alan?" *(Kamer, 9-16)*. Burada, dünya tarihinin en büyük hadiselerinden biri olan Nuh tufanından bahsedilmektedir. Allah'a nispetle gelen fiillerin "Biz" ile ifadesi, olayın heybetini daha da artırmaktadır. Allah, Hz. Nûh'a "kulumuz" demekte ve onu zatına nispet etmektedir. Bu, Resulullah ve mü'minler için büyük bir teyit ve tesellidir. Öte yanda "açtık", "fışkırttık", "bindirdik" fiillerinden, bu işlerde Mikail, Azrail ve maiyetlerindeki meleklerin istihdam edildiği, dolayısıyla "Biz" ifadesinin bu varlıkları da içine aldığı anlaşılmaktadır. Nitekim Allah, melekleri cemi zamiri ile zatına nispet eder. "Elçi meleklerimiz bütün o hilelerinizi kaydetmektedirler" *(Yûnus, 21)*.

Peygamber Efendimize yönelik şu âyette aynı durum görülmektedir: وَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ فَإِنَّكَ بِأَعْيُنِنَا

"Rabbinin hükmü yerine gelinceye kadar sabret. Çünkü sen Bizim himayemiz altındasın" *(Tûr, 48)*.

Hz. Eyüp ve ailesine ilahi ikram ve ihsan verilişinin "Biz" zamiri ile bildirilmesini de bu çerçevede değerlendirebiliriz *(Sâd, 41-44)*.

2. Peygamberleri Teşrif ve Tekrim

İbrahim'e İshak ve Yakub'un ihsan edilip *(En'âm, 84; Meryem, 49)* her birine Peygamberlik verilmesi, kendilerine dillerde ve dinlerde yüksek ve güzel bir nam bırakılması *(Meryem, 49)*, Davud'a Süleyman'ın verilmesi *(Sâd, 30)*, Allah'ın rahmet ve kereminden Musa'ya, kardeşi Harun'un nebi olarak ihsanı *(Meryem, 53)*, Zekeriya'nın duasının kabul buyrulup ona Yahya'nın hediye edilmesi *(Enbiyâ, 90)*. Bütün bu ihsan, ikram ve lütuflar "Biz" zamiri ile ifade olunmaktadır. "Cenab-ı Hak, Resûlü'ne ait olabilecek bazı halleri, O'nu tekrim ve teşrif noktasında bazen kendine isnat eder. İşte burada da *(Zâriyât, 57)* 'Resûlüm risalet vazifesi ve ubûdiyet tebliği hizmetine mukabil sizden bir ecir, ücret ve mükafat, bir it'âm istemez' manasında, 'Ben sizi ibadet için halk etmişim; bana rızk vermek ve yedirmek için değil" meâlindeki âyet Resûl-i Ekrem'e ait yedirme ve rızıklandırmanın murat olması gerektir." *(28. Lemâ)*. Belagat ilminde bilinen bir kuraldır: Bir kelâmın manası malum ve bedihi ise, o mana murat değil, onun bir lâzımı, bir tâbii murattır.

3. Muarızları İnzar ve Tehdit

Allah, Peygamberlerini, muarızlarının tekzipleri karşısında "Biz" zamiri ile kendisine nispet etmektedir. Bundan ötürü verilen ceza da bu üslupla ifade edilir. Bunun, Peygamberimiz'i, sahabeyi ve sonraki nesil mü'minleri teyit ve teselli etmesi ve sadırlarına şifa olmasının yanında, öbürlerini tehdit edip sarstığı, zaafa uğrattığı, rahatlarını kaçırttığı açıktır. Baştan beri Hak ehlinin karşılaştıkları sıkıntılar, etraflarının mücadele etmek durumunda kaldıkları zorbalarla çevrili oluşu göz önüne alındığında, böyle bir atmosferde "Biz" ifadesinin ne denli hayati önemi haiz

Kur'ân-ı Kerim'de bir Allah'ın bazı icraatlarını anlatırken "Biz" ifadesini kullanması aynı zamanda egoist nefislere benliği bırakıp kolektif şuurla hareket etme ufkunu da göstermektedir.

olduğu daha iyi anlaşılır. Bu üslubun daha çok Mekkî surelerde görülmesine bu açıdan bakabiliriz.

Kamer sûresinde, kevni ayetlerin yanında, Peygamberlerin gelişi ve ilgili kavimlerin karşı tavır takınmaları neticesinde cezalandırılmaları "Biz" üslubuyla anlatılmaktadır. Bu, Peygamberleri ve mü'minleri teselli, karşıtlarını inzar etmektedir. "Firavun hanedanına da uyaran peygamberler geldi. Onlar âyet ve delillerimizin hepsini yalan saydılar. Biz de onları mutlak galip, tam muktedir olan Allah'ın şanına yaraşır tarzda cezalandırdık" *(Kamer, 41-42)*. "Bizim emrimiz sadece bir kere, hem de göz açıp kapama gibi pek hızlıdır. Gerçekten Biz sizin nice benzerlerinizi imha ettik!" *(Kamer, 50-51)*.

4. Kur'ân'ın Korunması

Peygamber Efendimize Kitap verilmesi müfret zamirin *(Kehf, 1)* yanı sıra, azâmet cemi zamiri ile de bildirilir. "Biz seni sırf Kur'ân'la müjdelemen ve uyarman için gerçeğin ta kendisi olarak gönderdik. (..)" *(Bakara, 119)*. "İnsanlar arasında Allah'ın sana bildirdiği şekilde hükmetmen için Biz sana kitabı gerçeğin, hakkın ta kendisi olarak indirdik. (..)" *(Nisâ, 105)*. Bu âyet-i kerimedeki azâmete delalet eden نَا cemi zamiri vahiyde vasıtanın bulunduğuna işaret ettiği gibi, "بِمَا أَرَاكَ اللهُ -Allah'ın sana bildirdiği şekilde"da müfret hükmünde olan lafz-ı celâle, mânâları ilham etmekte vasıtanın bulunmadığına işarettir.[1] "Biz seni bütün âlemlere rahmet olarak gönderdik" *(Enbiya, 107)* âyetindeki "Biz", Rahmet Peygamberi'nin nübüvvetinin umûmiliğini işaret etmektedir.

Meselenin burasında "Kurân'ı Biz indirdik, onun koruyucusu da Biziz" *(Hicr, 9)* âyetine değinmemiz gerekir:

Kur'ân'ın korunmasının birinci safhası: Allah Teâlâ, vahyin iletilmesinde melek görevlendirmiştir. Kur'ân'ın Levh-i Mahfuz'dan alınması, dünya semasına getirilmesi ve buradan Allah Resûlü'ne iletilmesi (vahiy) işinde Cebrail'in ve onun yardımcı meleklerinin görev aldıkları anlaşılmaktadır.

İkinci safha: Bu safhadaki koruma işinde Efendimiz, sahabe, tabiun ve sonraki nesil Müslümanlar pay sahibidir. Şöyle: Peygamberimiz, kendisine nasıl iletildiyse Kur'ân'ı öyle tebliğ etti ve vahiy kâtiplerine yazdırdı. Kur'ân'ın anlaşılması ve yaşanması konusunda Sünnet ve Siret'iyle bize yol gösterdi; bir model ortaya koydu. Sahabe okudu, yazdı, ezberledi, yaşadı, Sünnet'i takip etti. Kur'ân Hz. Ebû Bekir döneminde iki kapak arasına getirildi (mushaf), Hz. Osman zamanında çoğaltıldı. Müslümanlar Kur'ân'ı nüzulünden itibaren korumaya aldı. Koruma olayının bir boyutu daha vardır: Kur'ân'ın nüzûlünden günümüze değin her bir kelimesi, harekeleri sükûnlarıyla nasıl mahfuz kalmış ise, O'nun kelimelerinin, cümlelerinin mânâları da öyle korunmuştur. İslâm kalemiyle telif olunmuş İslami ilimler kitaplarının her birinin gayesi, Kur'ân kelimelerinin, cümlelerinin anlamlarını koruma altına almaktır. Lügat kitapları, Tefsir ve Tefsir Usûlü kitapları ve öteki İslâmî ilimler kitapları Kur'ân kelimelerinin, cümlelerinin mânâlarını değişikliğe maruz kalmasına fırsat vermeksizin muhafaza etmek için kaleme alınmıştır. Binaenaleyh, Allah'ın Kur'ân'ı okumak, yazmak, açıklamak, meâlini hazırlamak, ezberlemek, anlamak, yaşamak, başkalarına öğretmek, yayılmasına vesile olmak vb. girişimlerle O'nun korunmasına katkıda bulunanları kendisine nispet ettiği ve "Biz"in şümulüne dâhil ettiği anlaşılmaktadır. Bu kutsi dairede yer alan beşeri unsurlar "Zikri koruma"da pay sahibidir; herkes kendi samimiyeti, cehdi ve katkısıyla bu "Biz"e dâhil olabilir.

Kur'ân'ı korumada arzın da görevli olduğunu öğreniyoruz. Nitekim, onun bir kelimesini değiştirmeye tevessül edenin ölüsünü arz kabul etmemiş, kusup dışarı fırlatmıştır.[2]

Allah'ın Kitabını koruma işinde görev alma, önceki Peygamberlerden beri devam eden kudsi bir gelenektir.[3]

5. Fetih

Allah'a râci olan "Biz" zamiri, "fetih-i mübin"i anlatan âyette de gelir. "Biz sana aşikâr bir fetih ve zafer ihsan ettik." *(Fetih, 1)*. Bu âyette "Biz" gelirken, sonraki âyette "Bu da Allah'ın, senin geçmiş-gelecek bütün kusurlarını bağışlaması içindir." *(Fetih, 2)* İsm-i Celâl gelir. Âlûsi buradaki inceliğe şöyle dikkat çeker: "Allah Teâlâ, fetih ve zaferi pek çok vasıta ile mümkün kılarsa da 'mağfiret' doğrudan doğruya Allah Teâla'ya aittir, Gafûr u Rahîm bizzat bağışlar." Cenâb-ı Hak, kudretinin icraatını ilan etmek ve azametini bildirmek için sebepleri istihdam etmektedir.

Bu nevi ayetler, aracı ve vesilelerin istihdam edildiğine işaretin yanı sıra, O'nun emre mutî ve vazifeye düş-

kün kullarına ne derece müşfik ve merhametli olduğunu ve onların vazifelerinden hoşnut bulunduğunu da ima etmektedir.

6. Mensubiyet

Yaratıcı ile kulları arasında bir mensubiyet söz konusudur. Bunun vesilelerinden biri yardımlaşmadır. Mü'minler Allah'tan yardım diler. "(..) Yâ Rabbi, kafir topluluğa karşı bizi muzaffer eyle!" *(Bakara, 250)*.

"Ey iman edenler! Eğer siz Allah'ın dinine destek olursanız, O da size yardım eder ve savaşta ayaklarınızı kaydırmaz" *(Muhammed, 7)*. "Ey iman edenler! Allah'ın dininin yardımcıları olunuz. (..)" *(Saf, 14)*.

Allah, Resuller ve mü'minler arasındaki sevgi bağı, "Biz" ifadesini anlamamızı kolaylaştıran bir başka husustur. "(..) Mü'minlerin Allah'a olan sevgileri her şeyden daha ileri ve daha kuvvetlidir. (..)" *(Bakara, 165)*. Allah mü'minleri sever, mü'minler de Allah'ı sever *(Mâide, 54)*. İzzet konusunda da bir ilgi kurulmaktadır. "(..) Kesinlikle izzet Allah'ın, Resulü'nün ve mü'minlerindir. (..)" *(Munafikûn, 8)*. Bu ve öteki âyetler, kudsi bir tarafın varlığını ve orada yer almak gerektiğini işaret etmektedir: Allah'ın yanı sıra Melekler, Peygamberler, mü'min insanlar ve mü'min cinler. "Biz" ifadesi, bazen onları da kapsamaktadır.

Kehf suresindeki Musa ve Hızır'ın arkadaşlıkları esnasında gelişen olaylar, onların ayrılmalarına sebep olur. Bu yolculuktaki gelişmelerin arka planı açıklanırken, Hızır'ın dilinden gelen "Biz" zamirinin hem kendisine hem de Cenab-ı Hakk'a yönelik olduğunu görüyoruz. Sûrenin 78-82 âyetlerinde konumuzla ilgili dört fiil görüyoruz: "**istedim, korktuk**, **diledik**, **diledi."** Bu ifadeler Hızır'ın dili üzere gelmektedir. "**istedim**" fiilinin faili (Ben) kendisidir. **"korktuk**", "**diledik"** fiillerinde ise fail "Biz" takdirinde olup hem Allah Teâlâ'ya hem de Hızır'a râcidir. Zira Hızır, Allah adına bu işleri yapmaktadır. Dolayısıyla buradaki cemi zamir, Allah ile birlikte Hızır ve öteki kutsi varlıklara yöneliktir. "**diledi"** fiilinde ise fail Allah'tır. Hızır, aynı zaman ve zeminde cereyan eden üç olayın birincisini kendisine nispet etmek suretiyle "ben" derken, ikincisinde "Biz" diyerek, beraberinde Allah'ı da işaret eder. Son olayla ilgili olarak "Rabbin **diledi**" demek suretiyle, bütün bunlarda hakiki failin Allah olduğunu, kendiliğinden bir şey yapmadığını, sadece aldığı ilahi emri yerine getirdiğini ifade etmektedir. Görünürdeki faili aynı olan üç olayda sırasıyla "Ben, Biz, O" zamirlerinin gelişi "Biz"in, Allah ile beraber Hızır'a da şamil olduğuna işarettir: Her şeyin gerçek faili Allah'tır. Evet ama O, görünen ve görünmeyen mahlûklarını istihdam edip onları kendisine nispet etmiştir.

Sonuç

Kâinatın yaratılışının yanı sıra, insanın var edilmesini ve yeniden dirilişi anlatan bir kısmın ayetlerde fail, Allah'a râci olan "Biz" zamiridir. "Âlemler", insanın görüp idrak ettiklerinden ibaret değildir. Allah'ın, dilediği anda ve yerde istihdam ettiği varlıklar ve güçler vardır. "Biz" ifadesi onlara da şamil olabilmektedir.

Allah ile kulları arasında bir alaka ve mensubiyet söz konusudur. Nitekim, Resûlullah'ın ve mü'minlerin din hizmetleri, Allah'ın eliyle yapılmış olarak nitelenir *(Enfâl, 17)*. Cenab-ı Hak, dilediği kullarını zâtına nispet etmek suretiyle kendi mensuplarını belirler. Bu, "Biz"in katmanları olduğunu gösterir.

Peygamberlere kitap, vahiy, hikmet verilmesi gibi meseleleri anlatan âyetlerin "Biz" üslubuyla gelişi, vahiyde vasıtanın olduğunu gösterir. Dolayısıyla Biz'in katmanlarına Cebrail, öteki melekler, Peygamberler, mü'min cinler ve mü'min insanlar da dâhil olabilmektedir. Allah'ın görevlendirdiği kullarına âli bir mertebe ihsan etmek üzere onları "Biz"in şümulüne aldığını; bu azâmetten onları da nasiplendirdiğini söyleyebiliriz. Peygamber Efendimiz'in, "Bir aylık mesafeden düşmana korku salma hususiyeti ile yardım olundum."[4] hadisini ve bu üslubun, daha çok Mekkî sûrelerde geldiğini hatırlayalım.

"Biz" zamirinin Peygamberlerle ilgili gelişinde psikolojik bir yön de vardır: O da birçok ayette görüleceği üzere, oldukça sert muhalefetle karşılaşan Resulleri ve Nebileri teselli, karşıtlarını da inzar ve tehdittir. Allahu a'lem.

Ebette Allah'ın, bir şeyi dilediğinde ona sadece 'Ol!' demesi kâfidir. Ama bazı varlıkları istihdam etmek suretiyle, "Biz"in şümulüne almaktadır. Bu, onlar için bir şereftir. Bu nispetlerin, elbette tevhide aykırılığından söz edilemez. Allah'ın zatı vardır; O Vâhit'tir, Samet'tir, hiç kimseye ihtiyacı yoktur. Bilinen bir üslup olduğundan, muarızlar buna itiraz edememişlerdir.

Ayrıca "Biz" ifadesi, egoist nefislere benliği bırakıp kolektif şuurla hareket etme ufkunu da göstermektedir.

"Seni tesbih ve tenzih ederiz yâ Rabbi! Senin bize öğrettiğinden başka bir bilgimiz yoktur. Her şeyi hakkıyla bilen, her şeyi hikmetle yapan Sensin Sen" *(Bakara, 32)*.

*Dicle Üniv. İlahiyat Fak. Öğrt. Üyesi
mcelik@yeniumit.com.tr

Dipnotlar

1. B. Said Nursi, Risale-i Nur Külliyâtı, II, 1267 (İşârâtü'l-İ'câz).
2. Bkz.: Buharî, menakıb 25; İbn Ebî Dâvûd, Kitabu'l-Mesâhif 3.
3. Bu görevi âlimler ve mürşidlerin de yaptığına dair bkz.: Mâide sûresi, 44
4. Buhârî, teyemmüm 1, salât 56; Ebû Dâvûd, siyer 28.

YENİ ÜMİT

Dr. M. Selim ARIK *

Ekim / Kasım / Aralık - 2007 / 78

İslam'ın çizdiği motif içinde işçi ve işveren, aynı cesedin uzuvları gibidir. Aralarında nefret, adavet, kin ve şekâvet yoktur. Çünkü, işçi de, işveren de meslek ahlâkına riâyet eder ve birbirinin hukukunu gözetirler.

İŞÇİ VE İŞVERENİN HUKUKÎ ve AHLAKÎ SORUMLULUKLARI

Kur'ân-ı Kerîm'in üzerinde durduğu konulardan biri ahlâkî kâidelerden olan hak ve adalettir. Ahlâk ise, insanın fiziki yapısını içine alan "**halk**" (yaratılış) ile manevi yapısını içine alan "**hulk**" (iyi ve kötü, fazilet ve rezilet) kelimesinden türemektedir. Böylece ahlâki konu içinde yer alan hak ve adâlet, kişinin vazife ve sorumluluğunu belirler. Bu da işçi ve işveren açısından hak ve ihsan kavramlarını ortaya çıkarır. Bu kavramlar da emekte kalite ve verimliliğin, toplumda da huzur ve güvenin artmasına vesiledir. Günümüzde işçi ve işverenin hak ve sorumluluklarının hakkaniyet ve adalet çizgisinde belirlenmesi, işçi sağlığı ve güvenliğinin sağlanması, işçilerin de ehil olması ve mesuliyet duygusu içinde çalışması toplumun ilerlemesi ve yapılan işin kalitesinde en büyük etkendir. İşin mahiyeti sebebiyle âlimler işçiyi **ecîr-i hâs** ve **ecîr-i müşterek** diye iki gruba ayırmışlardır. Yapılan iş sözleşmesi işçinin belli bir zaman biriminde hâsıl edeceği emeğini işverenin emrine tahsis etmesini gerekiyorsa, bu duruma "**ecîr-i hâs**" denilir. Günümüzdeki devlet memurları, sanayi ve tarım kesimi işçileri ile günlük işçiler bu kapsama girmektedir.

Buna karşılık sözleşme işçinin belli bir iş görmesini konu alıyorsa o takdirde bu işçiye de "**ecîr-i müşterek**" denir. Bu kapsamda da ücret karşılığı bir işi takip eden avukatlar ile doktorlar ve sanatkârlar sayılmaktadır.[1]

Hak, sözlükte ve fıkıh literatüründe "gerektiği şekilde, gerekli ölçüde ve gereken zamanda meydana gelen iş, olması gereken yetki ve imtiyaz"[2] anlamındadır. Haklar, "**Hukukullah**" (Allah hakları) ve "**Hukuku'l-ibâd**" (Kul

hakları) şeklinde iki kısma ayrılır. Şüphesiz en büyük hak Allah hakkıdır. Allah kendi hakkını gerektiğinde affedebilirken, kul hakkının kullar kendi aralarında helalleşmediği müddetçe affedilemeyeceğini haber vermektedir.[3] İslâm nazarında her insan mükerremdir, kıymetlidir. Hepsi aynı haklara sahiptir. Bütün insanlar bir ailenin fertleri gibidirler. Hangi ırka, hangi sınıfa, hangi mesleğe, hangi rütbeye mensup olursa olsun her insan eşit haklara sahiptir. Hiçbir fert, mensup olduğu sınıf, meslek, ırk veya cinsiyet dolayısıyla tabii haklarının hiç birinden mahrum edilemez.

Adalet ise, "davranış ve hükümde doğru olmak, dengeli davranmak ve eşit kılmak" manalarına gelmektedir.[4] Müfessirler Kur'ân-ı Kerîm'deki "**Muhakkak ki Allah adaleti ve ihsanı emreder**" *(Nahl sûresi, 90)* ayetindeki adaleti üç kısımda mütalaa etmişlerdir: **1. Kulun Allah'a karşı adaleti:** Allah'ın emirlerini eksiksiz yerine getirmektir. **2. Kulun nefsi ile cismi arasındaki (kendisine karşı) adaleti:** Kendini mahvedecek maddi ve manevi felaketlerden uzak durmasıdır. **3. Kullar (insanlar) arasında adalet:** Mahlukata insaflı davranma, başkasının hakkına riayet ederek hıyaneti terk ile sözlü ve fiili olarak hiç kimseye kötü bir harekette bulunmamadır.[5]

İhsân, "başkasına iyilik etmek" ve "yaptığı işi güzel yapmak" anlamına gelen bir isimdir.[6] Bu açıdan bazı âlimler ihsanı adaletin üstünde bir derece daha fazla olarak görmüşlerdir. Çünkü adalet borcunu vermek, alacağını almak iken, ihsan ise üstüne düşenden daha fazlasını vermek, alması gerekenden daha azını almaktır. Bundan dolayı adaleti gözetmek vâcip, ihsanı gözetmek mendup ve müstehap kabul edilmiştir. Cibril hadisi diye bilinen rivayette Hz. Peygamber İman, İslâm ve ihsanı tarif etmiş ve burada ihsanı, "Allah'ı görür gibi ibadet ve kulluk vazifesini (verilen işleri) yerine getirme"[7] olarak belirtmiştir.

Kur'ân-ı Kerîm insan hak ve vazifeleriyle ilgili konuları mücmel (kısa) olarak anlatırken, Peygamber Efendimiz (s.a.s.) de uygulamalarıyla bu konuları açıklamış ve bunların aynı zamanda Allah hakkı olduğunu belirterek dikkat edilmesi mevzûnda ümmetini uyarmıştır. Meselâ Allah Resûlü (s.a.s.) bir defasında; "Bir kimse, yemin ederek bir Müslüman'ın hakkını gasbederse, Allah o kimseye cehennemi vacip kılar ve Cennet'i haram eder buyurunca, bunun üzerine bir kişi ey Allah'ın Resûlü: "Eğer o hak, değersiz bir şey ise ne dersiniz?" demiş ve Peygamberimiz (s.a.s.) de: "İsterse misvak ağacından bir dal parçası olsun."[8] buyurarak konunun önemine dikkat çekmiştir.

İşverenin Hak ve Sorumlulukları

İslâm'da işçinin hak ve vazifeleri olduğu gibi, işverenin de hak ve sorumlulukları vardır. Öncelikle işveren ve işçinin uyması gerekli ilk şart; doğruluk, verdiği sözde durma ve her işin hakkını vermek olmalıdır. Sahabîden Sufyan b. Abdullah es-Sekafî bir defasında Hz. Peygamber'e, "İslâm'ın kısa ve özlü bir tavsiyesi olsa ne olur?" diye sormuş, O da: "Allah'a iman ettim dedikten sonra da bütün işlerinde dosdoğru ol"[9] buyurmuşlardır. Kur'ân-ı Kerîm'de haber verilen "Yeryüzüne ancak sâlih kullarım mirasçı olur." *(Enbiya sûresi, 105)* ayetindeki varislik, dürüst olma prensibine dayanır. Çünkü ayetteki "salâh=dürüstlük" dünyevî işleri en güzel yapma bilimde, sanatta ve teknikte en mükemmeli uygulama olabileceği gibi, ahirete yönelik ibadetleri de zamanında eda etme anlamında anlaşılabilmektedir. Buna riayet edildiği zaman "Hak üstündür."[10]

İslâm'ın hayata ve insan ilişkilerine yön ve anlam veren ilkelerinin özümsenip dinin bir bütün halinde ferdin vicdanının, kişisel ve toplumsal hayatını kuşatması, işçi-işveren, âmir-memur ilişkisinin karşılıklı saygı, sevgi ve hakkaniyete dayalı sağlam bir yapıya kavuşması gerekmektedir.

düstûru ortaya çıkacaktır. Bu da "her işin hakkını vermek" prensibini meydana getirir. Genel olarak işverenin hak ve sorumluluklarını şöyle sıralayabiliriz:

Helâl Kazanç:

İşçinin çalıştırılmasıyla ilgili olarak en önemli şart yapılacak işin ifâsının dinen haram ve hukuken yasak olmamasıdır. Meselâ zina, kumar, cinayet, hırsızlık gibi dinen günah sayılan işlerin yapılmasını konu alan bir sözleşme ve bundan elde edilen ücret caiz değildir. Hatta mâsiyetin öğrenimi veya mâsiyetin işlenmesine yol açan akitler de aynıdır. Fakihlerin çoğunluğu yapılan iş dolaylı da olsa haram bir fiili içeriyorsa zaruret yoksa Müslüman bu tür işlerden uzak durmalıdır demişlerdir. Meselâ bunun için bir Müslüman'ın, domuz çiftliğinde çalışmasını doğru bulmamışlardır.[11]

Ücreti Belirleme:

İşverenin verebileceği ücreti önceden belirtmesi sonradan olabilecek anlaşmazlık ve kırgınlıkları ortadan kaldıracaktır. Bazı işverenlerin "işe başla da sonradan düşünürüz" veya "kolay ederiz" gibi sözleri doğru değildir. Nitekim Hz. Peygamber bu konuya açıklık getirmiş ve "Kim bir işçi çalıştırırsa ona ücretini bildirsin"[12] buyurmuşlardır.

Ücreti Zamanında Ödeme:

İşverenin en önemli sorumluluklarından biri de akidde kararlaştırılan şekilde işçiye ücretini zamanında ödemesidir. Çünkü Allah Resûlü (s.a.s.)'in "İşçiye ücretini, teri kurumadan önce veriniz"[13] tavsiyesi bir nevi emir hükmündedir. Kudsî bir hadiste de Hz. Peygamber, Allah Teâla'dan rivayetle şöyle buyurmaktadır: "Üç sınıf insan vardır ki kıyamet günü ben onların hasmıyım: 1. Benim ismimle yemin edip, sonra ahdini bozan. 2. Hür bir kimseyi köle olarak satan ve parasını yiyen. 3. Bir işçi tutup çalıştırdıktan sonra ücretini vermeyenler."[14] Bu hadisten de anlaşılıyor ki işverenin, işçisinin ücretini zamanında ve eksiksiz ödemesi gerekmektedir. Zira bu rivayet aynı zamanda haksız kazanç sağlayanlara ve kul hakkını ihlal edenlere en büyük tehdittir!.

İşi Ehil Olana Verme:

"İşler, ehil kişilere verilmediği zaman kıyameti bekleyiniz."[15] rivayeti yalnız büyük kıyamet değil, küçük kıyamet denilen "dünyevî belalar" anlamında da anlaşılmalıdır. Zira ehil olmayan bir insanın yapacağı bina, kullanacağı vasıta kendisine mezar olabilecek veya o kişi ömür boyu sakat kalabilecektir. Bunun için Peygamber Efendimiz (s.a.s.) "Daha ehil ve liyakatlisi varken yakınlık sebebiyle bir işe, bir başkasını tercih ve istihdam eden kişi Allah'a, Resûlü'ne ve bütün Müslümanlara karşı hâinlik etmiş olur."[16] buyurarak bu konuya işaret etmiştir. Ebu Musa el-Eşari de şöyle bir olay anlatır: Bir gün Eşarî kabilesinden iki kişiyle beraber Efendimiz (s.a.s.)'in huzuruna vardık. Bunlar Resulullah'tan iş ve vazife istediler. Ben sıkılarak "Ya Resulallah, ben bunları gönüllerinde memuriyet talebi bulunduğunu bilmiyordum" dedim. Bunun üzerine Allah Resûlü de: "İş dileyen kimseyi biz işimiz üzerinde kullanmayız" buyurmuşlardır.[17] Özellikle devlet işlerine ehil olunmadığı müddetçe personel alınmaması gereği bu rivayetten çok net anlaşılmaktadır.

İnsan Haklarına Riâyet:

İnsan hakları ve özgürlükleriyle ilgili konulara riayet etmek, işçisine yaşanabilir bir hayat ortamı hazırlama ve dinî yükümlülüklerini yerine getirmede (meselâ farz namaz ve Cuma namazları gibi) imkân hazırlama da işverenin görevleri arasındadır. Allah Resûlu (s.a.s.) "Kim bize âmil (işçi, memur) olursa ücretiyle hanım alsın (evlenebilsin). Eğer hizmetçisi yoksa hizmetçi tutsun. Eğer evi yoksa ev kazansın." Hz. Ebubekir bundan sonra Hz. Peygamber'den şöyle işittiğini nakleder: "Bundan başka servet edinenler ya hıyanet edicidir veya hırsızdır."[18] Bu da bize gösteriyor ki, bir işte çalışan kişilerin bu insânî eksiklikleri giderilirse vazifelerini daha rahat ve düzgün yaparlar. Bu sorumlulukları yerine getiren işverenin, bundan sonra kaliteli iş istemeye de hakkı olur.

İhsânkâr Davranmak:

İhsan, Allah'ın murakabe ettiğini unutmama bundan dolayı O'nun rızası istikametinde bulunma, aynı zamanda yaptığını güzel ve sağlam işleme anlamına gelmektedir. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de Allah Teâlâ "**Allah sana ihsan ettiği gibi, sen de (insanlara) ihsanda (iyilikte) bulun.**" *(Kasas sûresi, 77)* buyurmaktadır. Dolayısıyla Allah insanı nasıl mükemmel ve karşılıksız yaratmışsa, insan da tüm

mahlûkata karşı aynı şekilde ihsankâr davranmak mecburiyetindedir. Hatta hadiste, köle veya işçi olarak çalışan kimseler için bu, "Onlar sizin kardeşleriniz olup Allah onları sizin sorumluluğunuz altında kılmıştır. Böyle bir din kardeşi eli altında bulunan kimse ona yediğinden yedirsin, giydiğinden giydirsin onlara gücü yetmediği şeyleri yüklemesin. Şayet yüklerse onlara yardımcı olsun."[19] şeklinde belirtilmiştir. Abdullah b. Ömer de Hz. Efendimiz (s.a.s.)'den şöyle bir haber nakleder:

Sizden önceki milletlerde üç kişilik cemaat sefere gitmişler ve dağda bir mağaraya sığınmışlardı. Mağaraya girdikleri zaman dağdan bir kaya parçası aşağı düşüp bunların üzerine mağarayı kapadı. Bunlar kendi aralarında bizi buradan ancak salih amelimiz kurtarır diyerek herkes yapmış oldukları ameli zikrederek Allah'a Salih amellerini vesile ederek dua etmeye başladılar. İki kişi dualarını bitirdikten sonra kaya biraz açılır, fakat çıkamazlar. Bunlardan üçüncüsü de şöyle devam eder: "Allah'ım Sen de biliyorsun ki, ben bir seferinde birtakım işçiler tutmuştum. İşçilerden biri müstesna hepsinin ücretlerini verdim. Fakat diğer işçi ücretini alamadan gitti. Bunun ücretini ticaretle nemalandırdım. Hatta bunun bu ücretinden hayli servet meydana geldi. Bir zaman sonra bu işçi bana geldi "Ey Allah'ın kulu, benim ücretimi ver." dedi. Ben de ona "Şu gördüğün deve, sığır ve koyunlar hep senin ücretinden meydana gelmiş bir servettir. Götür bunları." dedim. O da, "Ey Allah'ın kulu, benimle alay etme" dedi. Ben de ona: "Hayır, bu hakikattir, malını al götür!" dedim. O da bunların hepsini sürüp götürdü. "Rabbim! Bu hayır ve sadâkatimi senin rıza ve muhabbbetin için yapmışsam şu kaya parçasını buradan kaldır." dedi ve kaya tamamen açıldı, bunlar da mağaradan çıkıp gittiler.[20] Bu hadisten de işçinin hakkını vermek, hatta ihsankâr davranarak onun gönlünü almak işveren için dünyevi ve uhrevi mükâfata nailiyet olacağı anlaşılmaktadır. Kur'ân-ı Kerîm'de de, Allah "ihsankâr davrananları - muhsinleri çok sevdiğini" çeşitli ayetlerde beyan eder.

İşçinin Vazifesi, Hak ve Sorumluluğu

İşverenin hakkı, ihsanı ve sorumlulukları olduğu gibi, işçinin de vazifesi, ihsanı, hakkı ve sorumluluğu vardır. İşçinin ilk görevi sağlam ve kaliteli iş üretmesidir. İhsanı ise, isteyerek ve karşılıksız olarak fazla mesai yapmasıdır. Bununla birlikte ayrıca vazife ve sorumlulukları şunlardır:

Güvenilir ve Ehil Olma:

Yapılacak iş, işveren tarafından işçiye emanet edileceği için işçi açısından en önemli sorumluluk önce emniyet ve liyakattir. Hz. Musa Mısır'da bir Kıbti'yi kazaen öldürmesinden sonra Mısır'ı terk etmiş, Medyen'e doğru gitmişti. O esnada kuyu başında bir grup insan bulmuştu ki, bunlar hayvanlarını suluyorlardı. Bunların gerisinde de iki kız vardı. Bunlar da izdihamdan sakınıp duruyorlardı. Hz. Musa bunlara:

-Siz niye kenarda bekliyorsunuz diye sorunca? Bunlar da:

Bu çobanlar çekilip gitmedikçe bunların arasına sokulup da biz hayvanlarımızı sulayamayız. Biz zayıf kimseleriz. Babamız da koca bir ihtiyardır (Şuayb), dediler. Bunun üzerine Hz. Musa bu kızcağızların koyunlarını sulayıverdi. Sonra gölgeye çekildi. İstirahat ettiği sırada bu iki kızdan birisi utanarak Musa'ya geldi. Babam seni davet ediyor. Bizim hayvanlarımızı sulamanın ücretini sana ödemek istiyor, dedi. Bunun üzerine Hz. Musa (a.s.) Hz. Şuayb'a (a.s.) geldi. Bu kızlardan birisi (Safûrâ) babasına, "Babacığım bu adamı ücretli işçi tut. Bu tutabileceğin işçilerin en hayırlısıdır; kuvvetli, emin bir kimsedir" dedi. Şuayb (a.s) da "Bana sekiz yıl çalışmana karşılık şu iki kızımdan birini (Safûrâ) sana nikahlamak istiyorum. Eğer hizmetini on yıla tamamlarsan artık o da kendinden (ihsân) olur. Ben seni zahmete sokmak istemem." dedi. *(Kasas sûresi, 23-28)*

Bu âyet-i kerimeden anlaşılan husus; kendisine iş tevdi edilecek işçinin ifasına memur edileceği işi başarabilecek kudret ve kabiliyeti haiz bulunması ve emin olmasıdır. Peygamberimiz, işçinin güvencesini kaybetmesi ve emanete riayet etmemesini bir nevi hırsızlık olacağını şöyle haber vermişlerdir. "Biz kimi bir vazifeye tayin eder ve ona geçimi için maaş bağlarsak maaşından sonra onun aldığı şey, ganimet malından çalmak gibidir."[21] buyurmuşlardır. Bir başka rivayette de şöyle nakledilir: Hz. Peygamber devrinde el emeği ile geçinen "***Kerkire***" adlı bir adam vardı. Bu adam öldü. Hz. Peygamber "O adam cehennemdedir." dedi. Bunun üzerine gidip eşyasını karıştırdılar; gördüler ki ganimetten bir aba çalmış.[22] Ganimet amme hukukudur. Böylece tüm insanların hakkına tecavüz olmuştur. Bundan dolayı cezası da elbette ağır olacaktır. Özellikle devlet ihalesine girenlerin bu konuda çok dikkatli olmaları gereklidir. Çünkü sözleşmeye riayet edilmediği takdirde tüm milletin hakkı kendi üzerine geçmiş olur.

İşini Sevme ve İşverene Saygı:

İşini sevme hatta işine âşık olma verimliliğin artmasında en önemli etkenlerden biridir. Zira hayatın her alanında yanlış, eksik, çürük, hileli ve kalitesiz mal üretimi bilgisiz ve ilgisiz kişilerden kaynaklanmaktadır. Bu konuda

da Peygamberimiz: “Muhakkak ki Allah, sizden birinizin yaptığı işi sağlam ve güzel yapmasından hoşnut olur.”[23] buyurmuşlardır. Zira işini seven ve sahip çıkan kişiler kendilerini kaliteli iş yapmak mecburiyetinde hissederler. İşverene saygılı olmak ise, onu görünce selama durmak değildir. Onun yokluğunda haklarını gözetmek, malına sahip çıkmak, zarar vermemek, tahrip etmemek ve buna izin vermemektir. Dolayısıyla işçi, iş sahibine gıyabında saygılı olsun ki, işveren de işçiye karşı şefkatli davranabilsin. Zira “İnsan kendisi için istediğini başkaları için de istemedikçe kâmil mü’min olamaz.”[24] hadisi, kişinin tüm işlerinde devamlı rehberi olmalıdır. İşçi de, işveren gibi bu konuda hakkaniyet esaslarına uygun olarak ve karşılıklı rıza ile düzenlenmiş sözleşme esaslarına ve şartlarına uymalıdır. Hz. Peygamber “Müslümanlar, kabul ettikleri şartlara uymak zorundadırlar.”[25] buyurmuş ve sözleşme yaptığı halde buna uymamayı münafıklık alameti olarak nitelemiştir.[26] İşçinin taahhütlerine uyarak işini belirtildiği şekilde yapması yalnız kendi ahlakı, şahsiyetine ve işverene karşı bir görev değil, aynı zamanda topluma ve devletine karşı da bir borcudur. Örnek olarak bir inşaat sektörünü ele alırsak, buradaki bir işçi, kalfa veya mühendisin projeye uymadan ucuz ve daha kısa zamanda yaptığı işin bedelini, telafisi mümkün olmayan acılarla ödeyebilmektedir. Nitekim 17 Ağustos 1999 Marmara depreminde 20 bin kişiyi kaybetmemiz bunun en acı faturasıdır. Peygamberimiz “Bizi aldatan bizden değildir.”[27] buyurmuşlardır. Bu da “Bizim yolumuz ve sünnetimiz üzere değildir.” demektir. Hz. Peygamber’in yolunda olmama ise bir mü’min için en büyük bedbahtlıktır.

Sonuç

İşçi-işveren ilişkileri, insan ilişkilerini, insan ilişkileri de insan haklarını oluşturur. İslâm’ın hedefi, belli bir kesimin refah veya sıkıntı içinde olmasını değil, toplumsal gelir ve sıkıntının birlikte ve adil bir şekilde paylaşılmasıdır. Böyle olunca hem objektif ve adil ölçülerin hâkim olduğu hukuki düzenlemelere hem de yetişkin, inançlı, eğitilmiş, sorumluluk duyan, fedakâr insanların çoğalmasına ihtiyaç vardır. Bu sebeple de İslâm’ın hayata ve insan ilişkilerine yön ve anlam veren ilkelerinin özümsenip dinin bir bütün halinde ferdin vicdanının, kişisel ve toplumsal hayatını kuşatması, işçi-işveren, âmir-memur ilişkisinin karşılıklı saygı, sevgi ve hakkaniyete dayalı sağlam bir yapıya kavuşması gerekmektedir. Bu konudaki ölçü ise Kur'ân-ı Kerîm ve Peygamber Efendimiz'in yaşadığı ve miras bıraktığı sünnettir. Böyle bir mirasa sahip çıkan toplumda üretim, kalite ve iş ahlâkı kişisel menfaate değil, toplum yararına dönüşecektir. Dinimiz sadece işçiyi korumaya yönelik değil, akdin iki tarafını da korumayı hedefleyen tedbirler almıştır. Bu yüzden İslâm, işçi sınıfının haksız olarak örgütlenip güç birliği ederek grev tehdidi ile işvereni baskı altına alarak hak etmedikleri bir ücreti zorla elde etmelerini doğru bulmadığı gibi, işverenin de işçiye haksızlık yapmasını hoş karşılamaz. Netice olarak hak, adalet ve ihsana riayet sadece Allah’ın velî kullarına, sahâbîlere has olan bir hal değildir. Hakka ve adalete riayet her yerde kolayca yaşanabilir, insanî bir haslet, Kur'ânî bir terbiye, Peygamberî bir yoldur. Dolayısıyla hakka ve ihsana uymak, işini sağlam yapmak kişiyi dünya ve ahiret saadetine ulaştırır. Bunun zıddı olan haksızlık, hırsızlık ve zulüm ise, Allah’ın lütfundan mahrumiyet ve insanların sevgisinden uzak kalmak ile dünyada yaptığının karşılığını ceza olarak bulmaktır.

*Araştırmacı Yazar
sarik@yeniumit.com.tr

Dipnotlar

1. İbnü’l-Hümâm, Fethu’l-Kadîr, VII, 61.
2. Ragıb el-İsfehani, el-Müfredât, “hak” md; Bardakoğlu, Ali, “hak” D.İ.A. XV, 139.
3. Buhârî, Mezâlim, 10.
4. Ragıb el-İsfehânî, el-Müfredât, “adl” md; Çağrıcı, Mustafa, “adalet” D.İ.A. I, 341.
5. İbnü'l-Arabî, Ahkâmü’l-Kur’an, III, 1172.
6. Çağrıcı, Mustafa, “ihsan” D.İ.A. XXI, 544.
7. Buhârî, İman, 37.
8. Müslim, İman, 218.
9. Müslim, İman, 62.
10. Buhârî, Cenâiz, 80.
11. Vehbe Zühayli, İslam Fıkhı Ansiklopedisi, (Ter. Heyet), VI, 33.
12. Beyhakî, Sünen, IV, 120.
13. İbn Mâce, Ruhûn, 4.
14. Buhârî, İcârat, 10.
15. Buhârî, İlim, 2.
16. İbn Hacer, el-Metâlibü’l-Âliye, II, 233.
17. Buhârî, İcârat, 1.
18. Ebu Davud, Harâc, 10.
19. Buhârî, Itk, 16.
20. Buhârî, Enbiyâ, 52.
21. Ebu Davud, Harac, 10.
22. Buhârî, Cihad, 190.
23. Suyûtî, Fethu’l-Kebîr, I, 354.
24. Müslim, İman, 71.
25. Buhârî, İcârat, 14.
26. Bkz. Buhârî, İman, 24.
27. Müslim, İman, 164.

YENİ ÜMİT
Ekim - Kasım - Aralık -2007 / 78

IŞIK EĞT. TİC. LTD. ŞTİ. ADINA SAHİBİ
Fehmi ÇALIŞKAN
GENEL KOORDİNATÖR
Dr. Ergün ÇAPAN
SORUMLU YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ
Osman KARYAĞDI
İDARİ MERKEZ
İstanbul
YAYIN TÜRÜ
Yaygın Süreli
GÖRSEL YÖNETMEN
Engin ÇİFTÇİ
GRAFİK - TASARIM
Sinan ÖZDEMİR

YAYIN VE İLETİŞİM ADRESİ
Emniyet Mah. Huzur Sk. No: 5 Üsküdar / İSTANBUL
Tel: 0 (216) 318 10 00 - Faks: 0 (216) 422 41 40

MÜŞTERİ HİZMETLERİ
444 0 361
Tüm GSM operatörlerinden dakikası 1 SMS/kontör
Sabit telefondan 0216 alan kodu eklenerek aranabilir.

BÖLGE TEMSİLCİLİKLERİ
Ankara: 312 232 42 74
Antalya: 242 244 90 60
Bursa: 224 223 00 31
Diyarbakır: 412 228 80 09
Erzurum: 442 234 39 14
Gaziantep: 342 215 10 24
İstanbul Anadolu: 216 492 85 41
İstanbul Avrupa: 212 639 92 21
İstanbul Boğaziçi: 212 272 01 11
İstanbul Suriçi: 212 272 01 11
İzmir: 232 483 90 38
Kayseri: 352 222 20 31
Konya: 332 353 39 63
Samsun: 362 432 71 78

Bir yıllık yurtiçi abone bedeli KDV dahil 20 YTL'dir.
Yurtdışı abone bedeli,
1. Grup Ülkeler (Avrupa, Orta Asya, Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkeleri) 12 €
2. Grup Ülkeler (Uzak Doğu, Amerika, Güney Afrika ve Pasifik ülkeleri) 18 $
3. Grup Ülkeler (Avusturalya ve Yeni Zelenda) ise 20 $'dır.

Abone olmak isteyenlerin abone bedelini; Sürat Kargo Lojistik ve Dağıtım Hizmetleri A.Ş. adına, her PTT şubesinden; 527 5370 nolu Posta çeki hesabına veya Bank Asya Merkez Şubesi'nin; YTL olarak, 304 539-43 numaralı, $ olarak, 304 539-48 numaralı, € olarak 304 539-49 numaralı hesabına yatırıp, dekontun fotokopisini, açık isim, adres ve telefon bilgileri ile hangi sayıdan itibaren abone olacaklarını belirten bir yazı ile abone merkezimize posta veya faks ile bildirmeleri yeterlidir.

ABONE VE DAĞITIM MÜDÜRLÜĞÜ
Emniyet Mah. Huzur Sok. No: 5 Üsküdar / İSTANBUL
P.K. 34692 Üsküdar / İSTANBUL Tel: (0 216) 318 60 11
Faks: (0 216) 318 20 34
BASILDIĞI YER
Çağlayan A.Ş. Gaziemir/İZMİR
Tel: 0 232 252 20 97 Faks: 0 232 252 21 00
BAYİ DAĞITIM
DPP A.Ş.
BASIM TARİHİ
Eylül 2007
E-MAIL - WEB
www.yeniumit.com.tr • info@yeniumit.com.tr
Fiyatı: KDV Dahil 5,00 YTL

YAYIN İLKELERİ
• Gönderilen yazıların yayınlanmasına Yayın Kurulu karar verir.
• Yayınlanan yazıların her türlü sorumluluğu yazarlarına aittir.
• Yazılar 2500 kelimeyi geçmemelidir.
• Türkçeyi kullanmada itina gösterilmelidir.
• Faydalanılan kaynaklar, metin içerisinde.. meselâ, (Yazır 1983, 2: 560) gibi, yazarın soy ismi, kitabın yayın tarihi, varsa cilt ve sayfa numarası ile kısaca verilmeli, daha sonra, yazının sonunda liste hâlinde açık olarak belirtilmelidir. Kitap isimleri italik yazılmalıdır.
• Yazılar yayınlansın veya yayınlanmasın iade edilmez.
• Dergimizdeki yazılar, başka yerlerde kaynak gösterilerek yayınlanabilir.
• Yayınlanan yazılar için te'lif ücreti ödenir.

İÇİNDEKİLER

Dini İlimler ve Kültür Dergisi

Yeni Ümit

Bütün çaylar, ırmaklar "Hû" der çağlar,
Bulutlar hep O'nu anar ve ağlar;
O'dur çaresizlere biricik yar,
Mü'min de yalnız O'na gönül bağlar.

YAYSAT NO: 2007/4

ISSN 1300 - 2554

FİYATI: 5.00 YTL